

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Druhá světová válka v současných českých a německých učebnicích na druhém stupni základních škol a nižších stupních gymnázií

Vypracoval: Bc. Martin Beneš
Vedoucí práce: doc. PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.
České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 26. dubna 2019

Poděkování

Chtěl bych touto cestou poděkovat vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení, za pomoc při výběru literatury, za podnětné připomínky a doporučení odborné pomoci z Historického ústavu Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Rád bych stejnou měrou poděkoval paní PhDr. Janě Zahradníkové za cenné rady, informace a za výběr českých učebnic dějepisu a jejich struktury.

Abstrakt

Obsahem diplomové práce je analýza českých a německých učebnic dějepisu, které jsou určeny pro 2. stupeň základní školy a nižší stupeň gymnázií. Důraz je kladen na interpretaci vybraných klíčových událostí v průběhu druhé světové války v uvedených českých a německých učebnicích. Autor věnuje pozornost teoretické, praktické a obrazové stránce tohoto didaktického média.

Práce shrnuje teoretické poznatky o učebnicích dějepisu jako základním edukačním médiu. Charakterizuje výuku druhé světové války v České republice a Spolkové republice Německo, konkrétně ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg), včetně učebních plánů dějepisu v rámci RVP pro 2. stupeň ZŠ a nižší stupeň gymnázií a německého rámcového vzdělávacího programu. Zmiňuje také didaktické pojetí a obsah dějepisné výuky v obou zemích.

Hlavní cíl práce je výzkum českých a německých učebnic pro základní školy a nižšího stupně gymnázií, které se věnují tématu Druhé světové války. Autor popisuje rozdíly a shody ve zpracování a celkové vybavenosti českých a německých učebnic jak po stránce obsahové, tak ve vybavenosti ikonickými texty.

Klíčová slova:

Učebnice dějepisu; druhá světová válka; vybavenost učebnic; verbální text; ikonický text.

Abstract

This thesis contains an analysis of Czech and German history textbooks that are meant for higher primary education and lower secondary education. Emphasis is being put on the interpretation of chosen key events during the Second World War within the given Czech and German textbooks. The author focuses on the theoretical, practical, and image side of this didactic medium.

The thesis summarises theoretical knowledge about history textbooks as a basic educational medium. It characterises the ways of teaching about the Second World War in the Czech Republic and the Federal Republic of Germany, specifically in Brandenburg, including History curriculum within the Framework Educational Programme for higher primary education and lower secondary education, and the German Framework Educational Programme. It also mentions the didactic conception and content of history education in both countries.

The main objective of the thesis is the research of Czech and German textbooks for primary education and lower secondary education dedicated to the topic of Second World War. The author describes differences and conformities in the conception and general equipment of Czech and German textbooks on both, the content and iconic texts' side.

Key Words:

History Textbooks; Second World War; Textbook Equipment; Verbal Text; Iconic Text.

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část.....	11
1.1 Učebnice a její funkce	11
1.2 Učebnice dějepisu a její specifická struktura	16
1.3 Stručná charakteristika a funkce učebnice dějepisu	17
1.4 Didaktika dějepisu a modernizace výuky dějepisu.....	18
2 Školský vzdělávací systém a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání České republiky a školský vzdělávací systém Německa a Rámcový vzdělávací program Spolkové zemi Berlín.....	21
2.1 Školský vzdělávací systém a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání České republiky.....	21
2.2 Školský vzdělávací systém a RVP pro sekundární úroveň I. Spolkové zemi Berlín.....	24
3 Druhá světová válka v letech 1939–1945.....	29
3.1 Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu	29
3.2 Přepadení Polska	34
3.3 Obsazení Dánska a Norska.....	36
3.4 Německý útok na Benelux a Francii	37
3.5 Bitva o Británii – 1941	38
3.6 Přepadení SSSR.....	39
3.7 Vstup USA do války.....	40
3.8 Bitva o Stalingrad.....	41
3.9 Porážky v SSSR.....	42
3.10 Boje v Atlantiku a Tichomoří.....	44
3.11 Bombardování Německa	45
3.12 Vylodění Spojenců v západní Evropě	47
3.13 Konec války v Evropě	51
4 Praktická část.....	55
4.1 Analýza vybraných učebnic dějepisu	55
4.1.1 Specifika dějin 20. století	55
4.1.2 Zdůvodnění výběru učebnic	56
4.1.3 Zdůvodnění výběru konkrétních událostí v učebnicích dějepisu	57
4.2 Charakteristika českých učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií	57
4.2.1 PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Nakladatelství FRAUS, 2011.....	57

4.2.2	VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016	58
4.2.3	ČAPKA, František. Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014	59
4.3	Charakteristika německých učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií ...	60
4.3.1	BAUMGÄRTNER, Ulrich. ANNO 9. Braunschweig: Westermann, 2012.....	60
4.3.2	BRÜCKNER, Dieter a Harald FOCKE. Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007.....	61
4.3.3	FUNKEN, Walter. Geschichte plus. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007.....	62
4.4	Analýza vybraných témat druhé světové války v českých a německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií	64
4.4.1	Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu	64
4.4.2	Přepadení Polska	67
4.4.3	Obsazení Dánska a Norska.....	69
4.4.4	Německý útok na Benelux a Francii.....	72
4.4.5	Bitva o Británii – 1941	75
4.4.6	Přepadení SSSR.....	77
4.4.7	Vstup USA do války.....	79
4.4.8	Bitva o Stalingrad.....	82
4.4.9	Porážky v SSSR.....	85
4.4.10	Boje v Atlantiku a Tichomoří.....	88
4.4.11	Bombardování Německa	91
4.4.12	Vylodění Spojenců v západní Evropě	94
4.4.13	Konec války v Evropě	96
5	Diskuze.....	100
6	Závěr.....	106
7	Seznam použité literatury	111
8	Seznam příloh.....	115

Úvod

Téma mé diplomové práce spočívá ve volném navázání a rozšíření mé bakalářské práce týkající se druhé světové války v učebnicích dějepisu Spolkové republiky Německo. Toto téma bylo vybráno proto, že se i v současné době druhá světová válka jeví jako stále aktuální téma probírané na základních školách, nižším a vyšším stupni gymnázií a rovněž i vysokých školách. Jedná se o jeden z největších válečných konfliktů 20. století, který dle mého názoru patří mezi nejtragičtější období v dějinách lidstva a který stále odhaluje svá skrytá tajemství. Období druhé světové války je třeba neustále zkoumat a analyzovat, ale rovněž o ní nadále předávat poznatky nové generaci. V diplomové práci proto rozšiřuji analýzu učebnic dějepisu o české učebnice dějepisu, které srovnávám s německými učebnicemi dějepisu. Hlavním tématem diplomové práce je tedy analýza českých a německých učebnic dějepisu určených pro základní školy a nižší stupeň gymnázií¹.

Hlavním cílem diplomové práce je poukázat na odlišnosti v obsahové, strukturální a grafické stránce učebnic dějepisu v konkrétních tématech druhé světové války na základních školách a nižším stupni gymnázií v České republice a Spolkové republice Německo, konkrétně ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg), a s tím spojená analýza českých a německých učebnic dějepisu. Zároveň se autor pokouší o srovnání toho, zda se oba školské systémy v pojetí dějepisné výuky liší, nebo shodují.

Cílem výzkumu je analyzovat, zda rozsah verbálního textu, ikonického textu či úkolů, otázek nebo shrnutí odpovídá obsahu vzdělávacího oboru Dějepis, klíčovými kompetencím a výukovým cílům obou zemí. Práce se také věnuje porovnání toho, zda se dějepis učí žáci ve stejném rozsahu – počet ročníků, počet hodin a v jakých ročnících se začíná vyučovat dějepisné téma Druhá světová válka na základních školách a nižším stupni gymnázií.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

V prvních kapitolách teoretické části se zaměřuji na obecnou charakteristiku učebnice jako základního edukačního média a pak na funkce učebnic dějepisu, které ovlivňují utváření historického vědomí žáků. Při vypracování této části vycházím ze základní odborné literatury, například z knih Zdeňka Beneše, Blaženy Gracové a Jana Průchy² nebo Oldřicha Lepila³.

---

¹ Termínem nižší stupeň gymnázií jsou první 4 ročníky osmiletého a první dva ročníky šestiletého gymnázia v České republice. Ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg) je gymnázium od 5. do 13. ročníku a nižší stupeň gymnázií od 7. do 10. ročníku. Od 5. ročníku studia mohou žáci nastoupit na studium gymnázia.

² BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena, PRŮCHA, Jan. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu – teorie a multikulturní aspekty edukačního média*. Praha: Tauris. Ústav pro informace a vzdělávání, 2009.

³ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. Olomouc, 2010.

V další kapitole se věnuji metodám moderního vyučování dějepisu za pomoci dnes již běžné výbavy učeben škol, ke které patří počítače, interaktivní tabule, výukové programy, dataprojektory aj. V této kapitole převážně vycházím z práce Dagmar Hudecové⁴.

Poté se věnuji charakteristice školského systému v České republice a ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg). Zabývám se popisem školského systému obou zemí a jejich úrovní vzdělávání. Základní materiály pro tuto část práce byly Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání⁵ a Rámcový vzdělávací plán Berlín – Brandenburg⁶, pro upřesnění využívám ještě pro německou oblast učební plán pro ročník 7. – 10. pro Spolkovou zemi Berlín (Brandenburg)⁷.

V následující části diplomové práce popisují důležité historické milníky druhé světové války, kde čerpám z odborné literatury Antonyho Beevora⁸, Chrise Bishopa a Davida Jordana⁹ nebo Jaroslava Charváta¹⁰. Popisují hlavní příčiny a události od vypuknutí druhé světové války až po její konec v Evropě v květnu roku 1945.

V praktické části diplomové práce se věnuji konkrétní analýze českých a německých učebnic dějepisu. Analyzuji tři vybrané učebnice dějepisu z každé země, které zkoumám z hlediska obsahové, strukturální a grafické stránky. Mezi vybranými českými učebnicemi dějepisu pro základní školy a nižší stupeň gymnázií jsou – *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nakladatelství FRAUS¹¹, *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost¹² a *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o.¹³. Z učebnic dějepisu Spolkové země Berlín (Brandenburg) jsou vybrány – *ANNO 9*. Braunschweig: Westermann¹⁴, *Das waren Zeiten 4:*

---

⁴ HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu*. Praha: Albra, 2007.

⁵ *Struktury systémů vzdělávání a profesní přípravy v Evropě*. Praha, 2009/10, , [online]. [cit. 2019-04-02].

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/system-vzdelavani-v-cr>

⁶ *Rahmenlehrpläne - Neuer Rahmenlehrplan für Berlin und Brandenburg*. Berlin, 2017, [online]. [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/sen/bildung/unterricht/faecher-rahmenlehrplaene/rahmenlehrplaene/>

⁷ *Teil C Geschichte Jahrgangsstufen 7–10*, Berlin, 2017 [online]. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z:

<https://bildungsserver.berlin->

[brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf](https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf)

⁸ BEEVOR, Antony. *Stalingrad. Osudné obklíčení*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 1998., BEEVOR, Antony. *DEN D. Bitva o Normandii*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009. a další.

⁹ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013.

¹⁰ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

¹¹ PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nakladatelství FRAUS, 2011.

¹² VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016.

¹³ ČAPKA, František. *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014.

¹⁴ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: Westermann, 2012.

Das 20. Jahrhundert. Bremen: C. C. BUCHNER¹⁵ a poslední třetí *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag¹⁶. Učebnice České republiky a Německé spolkové země Berlín (Brandenburg) srovnávám pomocí metody komparativní¹⁷ a rekonstruuji je pomocí metod analyticko-syntetických¹⁸. Analýza je zaměřena na třináct vybraných historických mezníků druhé světové války. Zjišťuji rozdíly v pojetí těchto událostí v českých a německých učebnicích dějepisu.

Motivací k napsání této diplomové práce byl dvouletý pobyt v hlavním městě Německa Berlínu. Zde jsem měl možnost nahlédnout do systému výuky na základních školách a gymnáziích, být přítomen při výuce dějepisu (konkrétně při výkladu druhé světové války), konzultovat s učiteli a profesory a vyučovat tento předmět.

---

¹⁵ BRÜCKNER, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007.

¹⁶ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007.

¹⁷ Komparativní metoda – nebo také srovnávací metoda, která se používá pro srovnávání různých jevů, struktur, odlišností, názorů, hypotéz, vlastní či cizí stanoviska, popřípadě výsledky z výzkumů. Komparace nebo-li srovnávání je základní metoda hodnocení. Umožňuje analyzovat něco, co už není možné pozorovat u něčeho jiného.

¹⁸ Analyticko-syntetická metoda – je metoda analýzy a syntézy, kdy analýzou zkoumáme strukturu učebnice jako systému, definujeme a dále zkoumáme její části na určité rozlišovací úrovni a jejich vzájemné propojení. Syntézou zkoumáme myšlenkové propojení těchto částí, které jsou vyčleněny analýzou. Syntézou zkoumáme spojitost s jednotlivými částmi učebnicemi. – metoda složená z analytické a syntetické metody, kde z odkrývání části celku se pomocí sestavování umožňuje pochopit věc jako celek.

1 Teoretická část

1.1 Učebnice a její funkce

„S pomocí knih se mnozí stávají učenými i mimo školu. Bez knih pak nebývá učený nikdo ani ve škole.“

J. A. Komenský¹⁹

V dnešním světě plném moderních technologií, počítačů a možnosti být připojený k internetu je všude mnoho informací, které se šíří rychle díky těmto novým vymoženostem, a proto se stávají také nedílnou součástí moderní výuky ve školách. Internet, počítače či interaktivní tabule jsou prostřednictvím tzv. e-learningu v čím dál větším měřítku využívány žáky i samotnými učiteli. Právě tyto faktory působí na samotné učebnice, které tímto zdánlivě ztrácejí na důležitosti.

Přesto jsou učebnice jako zdroj informací stále velmi důležitou učební pomůckou, která nadále plní svoji funkci i v dnešní moderní společnosti, pomáhá žákům třídit si získané informace, přemýšlet nad získanými znalostmi v souvislostech, pochybovat o nich v rozumné míře, ptát se na případné otázky a v neposlední řadě rozvíjet čtenářskou gramotnost díky pozornému čtení. Toto potvrzuje Jan Průcha, který ve své knize uvádí, že *„učebnice patří neodmyslitelně ke školní edukaci... a rovněž patří k nejstarším produktům lidské kultury a používaly se dávno před vynálezem knihtisku.“*²⁰

Předtím, než mohou být učebnice využívány pro výuku ve školách, musí být schváleny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Poté dostane učebnice ministerstvem schvalovací doložku, která je udělována na dobu dvou až šesti let. Schvalovací doložka může být rovněž prodloužena. Bez ní nesmí být učebnice oficiálně používány k výuce na školách. MŠMT rozhoduje o udělení tzv. recenzním řízením, ve kterém se ke koncepci učebnice vyjadřují vybraní odborníci a dále, jak uvádějí ve své knize Zdeněk Beneš, Blažena Gracová a Jan Průcha, *„pracovníci výzkumných pedagogických ústavů, Rady vlády ČR pro národnostní otázky, představitelé národnostních menšin, církví a popřípadě další vybraní specialisté.“*²¹

Jednotlivá nakladatelství poté vytvářejí a vydávají učebnice, které musí, jak uvádějí ve své publikaci autoři Zdeněk Beneš, Blažena Gracová a Jan Průcha, *„odpovídat některému ze schválených kurikulárních projektů a učebnice musí pokrývat celý rozsah výuky předmětu na*

---

¹⁹ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejř, 1997, s. 5.

²⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 270.

²¹ BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena, PRŮCHA, Jan. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu – teorie a multikulturní aspekty edukačního média*. Praha: Tauris. Ústav pro informace a vzdělávání, 2009, s. 47.

daném druhu a typu školy. Učebnice musí tedy tvořit souvislou a ucelenou řadu s jednotným způsobem zpracování a struktury. “²²

Tradiční učebnice jsou univerzálním textem, jenž je nezávislý na jiných zdrojích, a proto je nadále důležitým didaktickým materiálem. Většina autorů, kteří se zabývají výzkumem učebnic tvrdí, že učebnice budou plnit ve školní výuce nebo výuce jako takové své důležité funkce i nadále. Jak uvádí Petr Krecht a Tomáš Janík, učebnice doplňuje nebo „nahrazuje úlohu bývalých učebních osnov a standardů.“²³ Tito autoři uvádí, že je třeba, aby se další výzkumy zaměřily na zpracování kurikula v samotných učebnicích, na výběr základního učiva, ale především na práci žáků a učitelů s učebnicemi.²⁴

Dle nových pedagogických teorií jsou učebnice definovány jako druh knižních publikací, které jsou, jak uvádí Jan Průcha „uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou.“²⁵ Dnešní učebnice jsou pojímány jako určitý druh kurikula. Představují část výukového plánu a jeho obsahu, a proto mají důležitou roli v plnění didaktické funkce. V publikaci Výukové metody od Josefa Maňáka se definuje učebnice jako „učební pomůcka, která obsahuje soustavný výklad učiva.“²⁶

Učebnice jsou důležité nejen pro samotné žáky, ale rovněž pro učitele, kteří je používají pro uspořádání a úpravu svých učebních osnov a zároveň jsou pro ně informačním zdrojem. Učebnice a jejich obsah plní svou důležitou funkci, jak uvádí Jan Průcha ve své publikaci, když „dítě vstupuje do školy, má ze svého dosavadního života vybudovány určité kognitivní („naivní teorie“) o okolním světě. Ve škole se setkává s novými, formálně komunikovanými poznatky, podle nichž, musí své dosavadní poznatkové systémy přetvářet, rozšiřovat, ...“²⁷ Tímto chce ve své knize Jan Průcha sdělit, že tento proces probíhá po celý čas, kdy se dítě i dospělý neustále učí z textů.

Učebnice je tedy charakterizována jako prvek vzdělávacího (kurikulárního) projektu, je součástí školních didaktických textů, které jsou určeny k učení a vyučování. Do souboru didaktických textů zařazuje ve své publikaci Jan Průcha pracovní knihy a sešity, cvičebnice a listy, dokumenty, sborníky, čítanky, dále didaktické příručky a přehledy učiva, testové úlohy, mapy a atlasy.²⁸

---

²² BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena, PRŮCHA, Jan. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu – teorie a multikulturní aspekty edukačního média*. Praha: Tauris. Ústav pro informace a vzdělávání, 2009, s. 17.

²³ KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, Brno, 2008, s. 19.

²⁴ KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, Brno, 2008, s. 19.

²⁵ PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jirí. *Pedagogický slovník*, Praha 1998, s. 268.

²⁶ MAŇÁK, Josef. *Výukové metody*, Praha: Paido, 2003, s. 75.

²⁷ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 281.

²⁸ Tamtéž, s. 17.

Oldřich Lepil uvádí, že učebnice velmi pomáhají učitelům při organizaci, plánování a rozšíření výuky, tudíž jsou „určitým scénářem výuky, z něhož učitel vychází zejména při plánování a přípravě vyučovací činnosti.“²⁹ Pedagog má tímto způsobem možnost přistupovat k učebnicím dle svého uvážení tak, aby přizpůsobil výuku svým žákům, například zkrátí nebo pozmění učivo, případně přizpůsobí látku danému věku žáků, doplní vhodné metodické postupy apod. Výhodou v České republice je, že si české školy mohou vybírat učebnice, ze kterých se budou jejich žáci učit, podmínkou je pouze schvalovací doložka Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT).³⁰

Důležité je, jak uvádí Oldřich Lepil, aby učebnice a její text byl srozumitelný žákům, a proto je třeba klást důraz na to, aby autoři při tvorbě učebnic vědecké poznatky v daném oboru transformovali do podoby, která bude studujícím srozumitelná a přijatelná. Dále autor sděluje, že se poznatky musí zpracovat nejen kvantitativně, ale také kvalitativně, a to s ohledem na věk a intelekt žáka, pro kterého jsou učebnice určeny. Dalším předpokladem je splnit cílové kompetence, které má každý vyučovací předmět zvlášť stanovené.³¹

Mnoho autorů, například Jan Průcha či Zdeněk Beneš, se před několika lety domnívali, že učebnice jsou nepostradatelné a prakticky nenahraditelné. V současné době se však ve výuce častěji objevují i nové vyučovací metody využívající počítačové technologie – viz kapitola 1.7 Modernizace výuky dějepisu.

Funkcí učebnice, jak uvádí ve své publikaci Jan Průcha, se „rozumí role, předpokládaný účel, který má tento didaktický prostředek plnit v reálném edukačním procesu.“³² Velmi důležité je u učebnic to, že žák si při výuce nebo při samostudiu osvojuje určité poznatky, dovednosti, normy, postoje, případně hodnoty.³³ Učebnice je především zdrojem a důležitým pramenem informací nejen pro samotného žáka, ale rovněž pro učitele-pedagoga, který z tohoto edukačního média čerpá důležité informace, jež pak transformuje do svých výukových plánů a prezentuje a předává svým žákům v samotné výuce. Učebnice je rovněž pomůckou v hodnocení žáků.³⁴

Ve své publikaci uvádí Milan Valenta nejznámější a patrně nejpréhlednější klasifikaci funkcí učebnice, kterou „podává Zujev (1986): Základní funkce učebnice: a) informační b)

---

²⁹ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. Olomouc, 2010, s. 15.

³⁰ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 285.

³¹ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. Olomouc, 2010, s. 15.

³² Tamtéž, s. 19.

³³ Tamtéž, s. 19.

³⁴ Tamtéž, s. 19.

systematizační c) transformační d) fixační a kontrolní e) sebevzdělávací f) integrační g) koordinační h) výchovná.“³⁵

Učebnice vytváří společně s pedagogovým výkladem zdroj informací, které si musejí žáci v daném věku osvojit. Systematizační funkce učebnic souvisí s logicko-strukturální výstavbou učebnic, neboť každá učebnice by měla postupně objasňovat obsah učiva. Další funkcí učebnice, která zajišťuje správnou didaktickou interpretaci poznatků např. vědeckých poznatků, je transformační. Pomocí funkcí fixační a kontrolní si žák prostřednictvím učebnice dokáže získávat a osvojovat určité poznatky, které si může procvičovat a zpětnovazebně kontrolovat např. pomocí přiložených kontrolních otázek ke každé probrané látce. Učebnice mají bezpochyby další důležitou funkci, a to sebevzdělávací, která vede žáky k tomu, aby se naučili pracovat samostatně, orientovat se v učebnici a získávat a hledat v ní důležité informace. Zároveň podporuje také motivaci žáků, jejich tvořivé myšlení nebo touhu po zajímavých poznacích. Integrační funkcí učebnice se rozumí to, že si žák získané informace utříbí a propojí do souvislostí. Učebnice musí být také využívána v souladu s jinými učebními pomůckami, tudíž musí se koordinovat s dalšími didaktickými prostředky např. s pracovním sešitem apod. Rozvojově výchovnou funkcí se rozumí to, že učebnice by měla být nápomocná žákovi v jeho rozvíjení vědomostí a dovedností, ale rovněž by měla žáka usměrňovat z hlediska estetického i morálního.³⁶

Milan Valenta ve svém díle poukazuje na to, že *„klasifikace funkcí dalších většinou obsahuje obdobné prvky jako systém Zujeva.*“³⁷

Důležité je, že tento zmíněný Zujevův výčet funkcí by měla obsahovat každá učebnice. Jejich zastoupení může být ovlivněno dalšími okolnostmi, například věkem žáka, osnovami.

Jan Průcha uvádí, že se učebnice skládají ze strukturních prvků-složek, *„které jsou v těsném vzájemném vztahu s jinými komponenty učebnice, s nimiž v souhrnu vytváří celistvý systém, učebnice má přesně vymezenou formu a své funkce realizuje pomocí svých vlastních prostředků.*“³⁸ Milan Valenta dále rozvíjí, že *„základní složku učebnice tvoří text, který je základním verbálním systémem modelu učebnice, nositelem verbální informace.*“³⁹

Je třeba si vysvětlit základní diferenciaci v podobě vztahu k textu, učivu a informaci. A to je rozdělení na dvě složky textové a mimotextové.

---

³⁵ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 9-10

³⁶ Tamtéž, s. 10-11.

³⁷ Tamtéž, s. 10-11.

³⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno, 1998, s. 21.

³⁹ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 11.

Mezi textové složky patří učivo a text (didaktický výkladový). Učivo je bráno jako soubor informací, které je prezentováno žákům k dosažení efektivity samotného vyučování. Je obecně známo, že každou učebnici tvoří text, který má za úkol vyložit látku žákům tak, aby ji pochopili, vstřebali ji, vysvětlit danou skutečnost či událost. Tento text lze, jak uvádí Milan Valenta ve své publikaci, „rozdělit na text základní, doplňující a vysvětlující.“⁴⁰ Dále Milan Valenta potvrzuje i to, že společným cílem textu a jeho částí je „odevzdání didaktické informace vycházející z obsahu učební látky.“⁴¹ Tedy cílem textu je, aby si žáci nové poznatky nejen osvojili a porozuměli jim, ale zároveň pochopili jejich souvislosti. Na konci každého učiva by mělo být shrnutí v podobě otázek, úkolů, případně projektových zadání pro skupinu žáků i jednotlivce.

Součástí textové složky jsou různé doplňující texty. Jak dále uvádí Milan Valenta, např. poznámky, vysvětlivky, slovníky, rejstříky, tabulky, vzorce, diagramy a mnohé další složky, které usnadňují žákům pochopení probírané látky.⁴²

Pomocí mimotextových složek, do kterých je zařazený obrazový materiál a orientační aparát, se žákovi usnadňuje příjem nových informací a jejich následné pochopení, osvojení.

Do obrazového materiálu lze zařadit například ilustrace, fotografie, mapy, grafy či karikatury. Oldřich Nepil potvrzuje výhodu ikonografického materiálu, kdy pro dnešní učebnice je „charakteristický narůstající podíl obrazového materiálu, který není přímým nosičem učební informace, ale plní převážně motivační funkci, činí učebnice pro žáka přitažlivější a zajímavější.“⁴³

Díky orientačnímu aparátu, který pomocí obsahu, barevného rozlišení kapitol a podkapitol vysvětlivek, legend, popisků, návodů a tabulek, přispívá celkově k dobré orientaci a přehlednosti. Již zmíněné rejstříky nebo zdroje obrazových materiálů, jež se téměř vždy nalézají na konci učebnic, které rovněž pomáhají k lepší orientaci žáka. Proto je velmi důležité jejich kvalitní grafické zpracování, neboť žák se snáze orientuje v učivu a lépe pochopí jeho smysl.

Práce s textem je v oblasti výuky nesmírně důležitá, protože přináší důležité informace příjemci, v našem případě žákovi, který si je osvojuje a hledá v nich souvislosti. Jan Průcha potvrzuje ve své publikaci, že „učebnice jsou – vedle učitelových komunikátů – hlavním nosičem, kterým zprostředkovávají určité obsahy pro edukační účely.“⁴⁴

---

⁴⁰ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 11.

⁴¹ Tamtéž, s. 11.

⁴² Tamtéž, s. 11-13.

⁴³ LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. Olomouc, 2010, s. 17.

⁴⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 280.

Učení se z textu znamená interakci mezi žákem a textem, při které působí vzájemná interakce mezi těmito dvěma faktory. Záleží také na jazykových kompetencích žáka, zda je text schopen pochopit, převést si jej do vlastních představ a zda bude rozumět odborným termínům.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole o obecné struktuře prvků učebnic, i zde Jan Průcha potvrzuje, že „v posledních letech se intenzivně rozvíjí také teorie a výzkum učení z obrazového materiálu, které se snaží vysvětlit, jak děti i dospělí zpracovávají a oslovují si neverbální informaci jak z učebnic či jiných tištěných materiálů, tak z nových edukačních médií založených výhradně či převážně na vizuálním sdělování (např. výukový film, videoprogram, CD-ROM).“⁴⁵ Tedy ne vždy je „čistým“ zdrojem informací pouze samotný text a práce s ním, ale taktéž práce s obrazovým materiálem, která žákovi umožní rozšířit pojetí o získaných informacích.

Další důležitým aspektem pro efektivní práci s učebnicí a mimo ni je i práce na různých projektech. Dagmar Hudecová popisuje, že žák při práci na projektu „využívá všech metod dílčích operací v nejrůznější podobě, pracuje individuálně, skupinově i v rámci třídy a školy, ve škole i v mimoškolním prostředí a používá nejrůznějších prostředků.“⁴⁶

1.2 Učebnice dějepisu a její specifická struktura

V odborné literatuře Denisa Labischová a Blažena Gracová uvádějí, že učebnice by měla obsahovat dva základní druhy textu – text verbální a text ikonický. Text verbální obsahuje texty – výkladové, pramenný, doprovodný (určený k ikonickému materiálu), řídicí (osvojování si učiva). Text ikonický zase obsahuje text – dokumentární (např. fotografie, plakáty, karikatury aj.), symbolické (časové přímky, grafy aj.) a orientačním.⁴⁷

Struktuře učebnice dějepisu se věnuje například slovenský historik Viliam Kratochvíl. Jeden z jeho modelů navrhuje to, že by na začátku učebnice měl být zařazena rubrika, která by nastínila problém týkající se historie. Ten bude detailněji rozebrán v jednotlivých kapitolách a podkapitolách. Ke konci kapitoly budou uvedeny nejdůležitější historické události. Viliam Kratochvíl považuje za vhodné zařadit rubriku „Zkuste si vzpomenout.“, která by vytvořila v žácích souvislosti mezi světovými a národními dějinami. To by dle autora mělo pomoci k vytvoření vazeb na předchozí probrané učivo. Učivo by dále mělo být rozšířeno o ikonografické materiály – fotografie, obrázky apod., které by rozšiřovaly a doplňovaly samotný výklad. V těchto materiálech by měly být přiblíženy stručně slavné osobnosti, památky, stavby

---

⁴⁵ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009, s. 280.

⁴⁶ HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu*. Praha: Albra, 2007, s. 53.

⁴⁷ HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: FFOU, 2008.

apod., které se vztahují k vyučovanému tématu. Doplnující text, který autor nazývá „Bude vás zajímat“, by obsahoval doplňkový text, jenž má podněcovat zájem žáků o prohloubení konkrétního probíraného učiva nebo tématu.⁴⁸

Autorky Dagmar Hudecová a Denisa Labischová potvrzují výhodu ukázek historických pramenů, fotografií týkající se daného učiva, neboť pro žáky jsou zajímavé, autentické, bezprostřední a zvyšují jejich motivaci odpovídat na otázky a řešit doplňující úkoly. Žáci si tím rozvíjejí kompetenci formulovat své odpovědi na dané otázky, pracují s důležitými klíčovými pojmy a osvojují si metodu kritického myšlení. Tyto prameny či historické dokumenty musí však být dle souladu s didaktickou zásadou zjednodušeny.⁴⁹

1.3 Stručná charakteristika a funkce učebnice dějepisu

Učebnice dějepisu tvoří nedílnou součást historické, odborné a populárně naučné literatury. Tato součást je však opomíjena mnohými odborníky-historiky, kteří považují učebnice jen za „pouhou“ výukovou pomůcku žáků a učitelů. Podrobné zkoumání historie však není skutečným cílem učebnice dějepisu. Cílem těchto učebnic je přiblížit, a především vysvětlit historické milníky, osobnosti, kultury a pomoci žákům pochopit dějinné souvislosti.

Zdeněk Beneš, Blažena Gracová a Jan Průcha charakterizují hlavní úkol učebnice dějepisu takto „*spočívá v transformaci poznatků historické vědy zcela konkrétním adresátům, přičemž v procesu této transformace musí respektovat řadu specifických podmíněností předmětové-odborného, psychologického i pedagogického charakteru.*“⁵⁰

S tímto názorem souhlasím, protože učebnice dějepisu mají za úkol vytvářet žákům představu o historickém dění, a to jak minulém, tak i nastávajícím a utvářet tak jejich historické vědomí. Napomáhají žákům utvářet si vlastní názor, přehled, pochopení a spojitost s historickými událostmi, osobami a vývoji světa.

Autoři Zdeněk Beneš, Blažena Gracová a Jan Průcha považují za důležité, že dějepis ve školách je považován za důležitého nositele a „*spolutvůrce historického vědomí v moderní společnosti.*“⁵¹

Hlavní funkce učebnic dějepisu charakterizuje Stanislav Julínek takto „*cíl, účel, úkol, který má tento didaktický prostředek plnit ve výchově vzdělávacím procesu, tzn. při*

---

⁴⁸ KRATOCHVÍL, Viliam. *Modely na rozvíjanie kompetencií žiačkov. K transformácii vzťahu historie a školského dějepisu*. Bratislava, 2004, s. 70-80.

⁴⁹ HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Průručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: FFOU, 2008, s. 47.

⁵⁰ BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena, PRŮCHA, Jan. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu – teorie a multikulturní aspekty edukačního média*. Praha: Tauris. Ústav pro informace a vzdělávání, 2009, s. 5.

⁵¹ Tamtéž, s. 6.

*zabezpečování cílevědomého, aktivního osvojování vědomostí a dovedností, postojů a návyků žáků na jedné straně a v podpoře učitele při realizaci vyučovacího programu na straně druhé.*⁵²

Milan Valenta⁵³ a Vratislav Čapek⁵⁴ ve svých odborných pracích uvádějí tři základní funkce učebnic dějepisu, a to informativní, metodologickou a formativní.

Dle Milana Valenty funkce informativní „*vyplývá z obsahu a má dominantní postavení v učebnici dějepisu.*“⁵⁵ Funkci informativní dále rozvádí Vratislav Čapek, dle kterého „*učebnice poskytuje souhrn vybraných a přiměřeně uspořádaných informací, tzv. historických faktů, dat, událostí, ale i soudů, úsudků, názorů, které žák může získávat sám nebo za pomoci učitele.*“⁵⁶ Informativní funkce slouží také k tomu, aby si pomocí různých činností žáci mohli osvojit probíranou látku a rozvíjet také další schopnosti a dovednosti.⁵⁷

Druhá základní funkce učebnic dějepisu-metodologická je dle Milana Valenty „*snaha odpovědět na otázku, jak historická věda došla ke svým závěrům.*“⁵⁸ Autor dále rozvádí tuto funkci, která má za cíl vybavit žáky dovednostmi, „*aby byli schopni jít cestou od jednoduchých technik vyhledávání historických informací až po složitější techniky řešení problémů.*“⁵⁹

Stanislav Julínek ve své publikaci vysvětluje třetí funkci-formativní, která „*rozvíjí žakovu osobnost, pomáhá formovat jeho postoje, názory, vlastnosti, předkládá návod k vytvoření stupnice životních hodnot.*“⁶⁰

Učebnice dějepisu mají řadu dalších funkcí např. stimulační, kontrolní aj.

1.4 Didaktika dějepisu a modernizace výuky dějepisu

Julius Janovský popisuje obecně didaktiku jako vědní disciplínu, která zkoumá vyučovací předměty základních škol, středních odborných škol a vyšších či nižších stupňů gymnázií. Didaktika se zaměřuje na vyučovací postupy, výukové metody, obsah výuky, formy a cíle vyučování, tudíž je součástí pedagogiky.⁶¹

---

⁵² JULÍNEK, Stanislav. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 130.

⁵³ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopej, 1997.

⁵⁴ ČAPEK, Vratislav a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1987.

⁵⁵ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopej, 1997, s. 29.

⁵⁶ ČAPEK, Vratislav a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1987, s. 158.

⁵⁷ JULÍNEK, Stanislav. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 131.

⁵⁸ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopej, 1997, s. 29.

⁵⁹ Tamtéž, s. 29.

⁶⁰ JULÍNEK, Stanislav. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 131.

⁶¹ JANOVSKÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 17.

Význam didaktiky dějepisu dle Julia Jankovského „*spočívá v tom, že přispívá ke zkvalitnění výsledků dějepisné výuky na základních školách a středních školách. Posláním tohoto oboru je sloužit vyučovací praxi v dějepise, to znamená, že musí vycházet ze zobecňování praktických zkušeností výuky, teoreticky je rozvíjet a tuto praxi novými poznatky cílevědomě obohacovat.*“⁶²

Souhlasím s autorem, že je důležité obohacovat výuku dějepisu o nové poznatky, ale také si myslím, že důležité jsou metody předávání nových informací žákům. Jak zmiňuje Dagmar Hudecová, „*odpovědní učitelé neustále přemýšlejí, jak zdokonalovat vlastní výuku, jak ji učinit pro žáky přitažlivější a efektivnější.*“⁶³

V práci Dagmar Hudecové najdeme hlavní rysy současných strategických trendů, které jsou běžně aplikované do výuky dějepisu, a to objevné učení, vyučování zaměřené na komunikaci, činné učení, vyučování zaměřené na vědu a multiperspektivní přístup.⁶⁴

Pro tyto strategie uvádí autorka nejznámější a nejvyužívanější metody, a to verbální metody, práci s textem, práci na projektech či metody určené k zapamatování.⁶⁵

V rámci mé diplomové práce bych se rád zmínil především o metodách práce na projektech a metodách určených k zapamatování, které nejsou tolik používané jako dvě předchozí. Tyto dvě metody patří mezi moderní vzdělávací metody, jejichž využitím může učitel prohloubit a rozšířit žákům jejich pohled na historii národní a světovou.

Dagmar Hudecová řadí metodu práce na projektech „*mezi tzv. komplexní výukové metody, při jejichž aplikaci dochází ke stírání rozdílů mezi vyučovacími metodami, prostředky, formami a životními situacemi a k propojení řady dílčích metod různorodého charakteru.*“⁶⁶

V projektové výuce je výhodou, že žák si trvale uchová získané poznatky, dále nedochází k izolovanosti předmětu jako při pouhé práci s učebnicí, s jejím textem. Žák nebo skupina žáků mohou pracovat samostatně, například při výběru tématu, který mohou prokonzultovat se svým učitelem. Během tvoření a prezentace projektu dochází ke komunikaci a spolupráci mezi žáky, což má výraznou sociální funkci. Projektová výuka naplňuje cíle výuky dějepisu, klíčové kompetence, rozšiřuje vědomosti a samostatné myšlení žáka.

---

⁶² JANOVSKEJ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 17.

⁶³ HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu. Výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování.* Praha: Albra, s. 26.

⁶⁴ Tamtéž, s. 20-21.

⁶⁵ Tamtéž, s. 26-58.

⁶⁶ Tamtéž, s. 27-58.

Metodou vedoucí k zapamatování Dagmar Hudecová považuje pamětní učení, které se vztahuje k osvojení faktografie, ale pouze tak, aby žák mohl smysluplně manipulovat s jednotlivými pojmy. Učitel zde musí vybírat pojmy tak, aby si je žáci nejen dobře zapamatovali (například určí počet), ale aby pochopili cíl. Každý fakt nebo fakta se musejí ve výuce objevit několikrát, jinak pozbývají pro žáky smysl. Proto je vhodné se k důležitým faktům vracet například prostřednictvím filmu, fotografií, obrázků nebo uměleckých děl či časových údajů na časové osy.⁶⁷

K dnešní modernizaci výuky dějepisu nepochybně patří způsoby prezentování připraveného obsahu výuky pomocí moderní počítačové technologie. Při metodě práce na projektech lze užít počítačový program PowerPoint, následnou prezentaci promítnou na moderní interaktivní tabuli SMART či sdílet pomocí internetové programu OneDrive. Výsledný projekt je možné uchovat na datovém nosiči CD. To samé lze použít v metodě určené k zapamatování si například faktů, časových údajů a pojmů.

Moderní počítačové technologie pomáhají i samotným učitelům, kteří díky tomu mohou lépe, kvalitněji a rychleji zpracovat přípravu na své vyučování. Slouží jim k lepšímu demonstrování nových poznatků, které vede u žáků k lepšímu zapamatování, neboť vizuální obraz je dnešním žákům blízký. Mohou si poznatek představit, přidat k němu vlastní názor a dát si jej do souvislostí.

K získání pozornosti a k efektivnější představě o vlastní a světové historii slouží dále různá média, například dokumentární a historické filmy, pořady, exkurze do míst s historickou minulostí, exkurze do muzeí a v neposlední řadě beseda s pamětníkem určité události.

---

⁶⁷ HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu. Výchovné a vzdělávací strategie v dějepisném vyučování*. Praha: Albra, s. 59-60.

2 Školský vzdělávací systém a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání České republiky a školský vzdělávací systém Německa a Rámcový vzdělávací program Spolkové zemi Berlín

2.1 Školský vzdělávací systém a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání České republiky

V této kapitole uvádím stručně přehled školského systému a vymezení Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) České republiky a školského systému a Rámcového vzdělávacího programu Spolkové země Berlín (dále jen RVP BUB). Uvádím jednotlivé části těchto RVP ZV, a to pojetí a cíle ZV, klíčové kompetence a obsah vzdělávací oblasti Člověk a společnost v RVP ZV.

RVP „*tvorí obecně závazný rámec vzdělávání v České republice, zároveň jsou východiskem pro tvorbu školních vzdělávacích programů škol všech oborů vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání.*“⁶⁸

„*Do vzdělávání v České republice byly zavedeny zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Tento zákon byl novelizován v roce 2015 pod č. 82/2015.*“⁶⁹

V České republice základní školu (dále jen ZŠ) navštěvují děti ve věku 6-15 let. ZŠ se dělí na dva stupně, a to první stupeň, který se skládá z pěti ročníků a druhý stupeň skládající se ze čtyř ročníků. V 5. třídě určité procento žáků odchází na osmileté gymnázium a v 7. třídě na gymnázium šestileté. Úspěšným zakončením je vydání vysvědčení, která jsou „*opatřena doložkou o získání tohoto stupně vzdělání.*“⁷⁰

Jak uvádí samotné MŠMT, „*základní vzdělávání je spojeno s povinností školní docházky.*“⁷¹ Základní vzdělávání je bezplatné a žáci, pokud plní docházku a své povinnosti,

---

⁶⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha, 2017, s. 20. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>

⁶⁹ Rámcové vzdělávací programy. [online]. NUV [cit. 2019-03-05]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp>

⁷⁰ Struktury systémů vzdělávání a profesní přípravy v Evropě. Praha, 2009/10, s. 18.

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/system-vzdelavani-v-cr>

⁷¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha, 2017, s. 7. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

mají nárok na bezplatné zapůjčení učebnic. Rodiče přispívají na učební pomůcky a na stravování.⁷²

V části Pojetí a základní cíle se budu v rámci své diplomové práce věnovat 2. stupni ZŠ, neboť v této části analyzuji učebnice dějepisu a téma druhé světové války. Vzdělávání dle RVP ZV na 2. stupni „*pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů, které vedou k uvážlivému a kultivovanému chování.*“⁷³ Široký rozvoj zájmů žáků, provázanost školy a života a využití vyšších učebních metod „*umožňuje využít náročnější metody práce i nové zdroje a způsoby poznávání, zadávat komplexnější a dlouhodobější úkoly či projekty a přenášet na žáky větší odpovědnost ve vzdělávání i v organizaci života školy.*“⁷⁴

Cílem vzdělávání je především „*utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání.*“⁷⁵ Další cíle jsou například „*umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení, vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci, vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi.*“⁷⁶

Klíčové kompetence „*představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.*“⁷⁷ Je třeba brát na vědomí, že žáci, kteří ukončili základní vzdělávání (dále jen ZV), nemají ještě plně rozvítené klíčové kompetence. Klíčové kompetence se prolínají, a proto je důležité, aby „*k jejich utváření a rozvíjení musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají.*“⁷⁸ Důležitou součástí ZV jsou kompetence „*k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské, pracovní.*“⁷⁹, které by měl žák během ZV rozvíjet.

Vzdělávací obsah RVP ZV je „*orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově*

---

⁷² *Struktury systémů vzdělávání a profesní přípravy v Evropě.* Praha, 2009/10, s. 18-20. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/system-vzdelavani-v-cr>

⁷³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* Praha, 2017, s. 8. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ Tamtéž

*blízkými vzdělávacími obory.*⁸⁰ Každá vzdělávací oblast obsahuje charakteristiku a cíle. Dále obsahuje vzdělávací obsah, který je tvořen výstupy a učivem. V diplomové práci se zaměřuji na vzdělávací oblast Člověk a společnost zejména na vzdělávací obor Dějepis. Důležitou součástí jsou očekávané výstupy, které „*mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné.*“⁸¹

Vzdělávací oblast Člověk a společnost má za úkol vybavit žáka potřebnými znalostmi a dovednostmi pro jeho aktivní zapojení do demokratické společnosti. Zaměřuje se na to, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturní aspekty současného života. Učí žáky vytvářet postoje a vlastní názory na společenské problémy v minulosti a v současnosti.

Cíle vzdělávací oblasti Člověk a společnost jsou například „*rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, utváření a upevňování vědomí příslušnosti k evropské kultuře, hledání paralel mezi minulými a současnými událostmi a jejich porovnávání s obdobnými či odlišnými jevy a procesy v evropském a celosvětovém měřítku, rozlišování mýtů a skutečnosti, rozpoznávání projevů a příčin subjektivního výběru a hodnocení faktů i ke snaze o objektivní posouzení společenských jevů současnosti i minulosti*“⁸² aj.

V rámci učiva vzdělávacího oboru Dějepis pro 2. stupeň ZŠ je téma druhé světové války obsaženo v tematickém celku MODERNÍ DĚJINY:

- *první světová válka a její politické, sociální a kulturní důsledky*
- *nové politické uspořádání Evropy a úloha USA ve světě; vznik Československa, jeho hospodářsko-politický vývoj, sociální a národnostní problémy*
- *mezinárodněpolitická a hospodářská situace ve 20. a 30. letech; totalitní systémy – komunismus, fašismus, nacismus – důsledky pro Československo a svět*
- *druhá světová válka, holokaust; situace v našich zemích, domácí a zahraniční odboj; politické, mocenské a ekonomické důsledky války.*⁸³

RVP ZV obsahuje rámcový učební plán, ve kterém je pro vzdělávací oblast Člověk a společnost vymezeno minimum 11 hodin, ale škola si může dle svého Školního rámcového programu (dále ŠVP) určit sama počet hodin. Musí dbát pouze na to, aby splnila celkovou

---

⁸⁰ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.* Praha, 2017, s. 14. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

⁸¹ Tamtéž

⁸² Tamtéž

⁸³ Tamtéž

časovou dotaci (118, resp. 122 hodin) a nesmí překročit týdenní hodinovou dotaci (30 hodin/týdně), která je stanovena pro jednotlivé ročníky.⁸⁴

V očekávaných výstupech žák například „vysvětlí příčiny a důsledky vzniku bipolárního světa; uvede příklady střetávání obou bloků nebo prokáže základní orientaci v problémech současného světa.“⁸⁵

V RVP ZV je uvedeno, že vzdělávací oblast Člověk a společnost je realizována ve všech ročnících 2. stupně ZŠ a nižšího stupně gymnázií.⁸⁶

Jako názornou ukázkou jsem vybral hodinovou dotaci a stručnou charakteristiku výuky dějepisu druhé světové války (ŠVP) základní školy⁸⁷:

Ročník: 9. Začátek výuky: prosinec–únor	Téma: Druhá světová válka
Celková hodinová dotace: 13 hodin	Témata: 1. Průběh 2. světové války. Válka v Evropě 2. Válka v Tichomoří 3. Důsledky války 4. Zločiny proti lidskosti. Koncentrační tábory 5. Vyvražďování Židů a Romů 6. 7. Československo za války 8. * Protektorát Čechy a Morava, domácí odboj 9. * Zahraniční odboj, osvobození Československé republiky 10. Židé v protektorátu Poznámka: U některé kapitoly dvouhodinová dotace – označeno *

2.2 Školský vzdělávací systém a RVP pro sekundární úroveň I. Spolkové zemi Berlín

Školský vzdělávací systém Německa je v porovnání s naším velmi odlišný. Spolková republika Německo se totiž skládá ze spolkových zemí, které mají svůj vlastní školský systém a rámcový vzdělávací program. Přesto je celé Německo silně provázáno a ovlivněno historickými, politickými a společenskými specifiky. Kvalitní vzdělávání podporuje jeho

⁸⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha, 2017, s. 140-141. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/41216/>

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha, 2007, online]. VÚP [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: http://www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPG-2007-07_final.pdf

⁸⁷ Vlastní zdroj získaný spoluprací s místní školou a učiteli v Českých Budějovicích

hospodářský růst, prosperitu a silnou pozici v rámci Evropské unie.⁸⁸ V diplomové práci se věnuji Spolkové zemi Berlín a jejímu školskému vzdělávacímu systému, struktuře rámcového vzdělávacího programu s odkazem na vzdělávací oblast Dějepis.

Podobně jako u školského vzdělávacího systému ČR začíná povinná školní docházka ve Spolkové zemi Berlín završením šesti let věku. Celková doba povinné školní docházky je 9-10 let. Další 3 roky jsou určeny pro obory zakončené výučním listem. Docházka tedy celkem trvá 12 let. Eliška Walterová ve své publikaci uvádí charakteristiku prvního a druhého stupně vzdělávání Spolkové republiky Německo, kde „*první stupeň (primární vzdělávání) je tradičně čtyřletý. Věk 10 let je klíčový pro volbu další vzdělávací dráhy. Soustavu sekundárního vzdělávání tvoří tři proudy:*

- *hlavní škola - Hauptschule (5 - 6 let)*
- *reálná škola - Realschule (6 let)*
- *gymnázium – (9 let)*

V sekundárním cyklu vznikl také nový netradiční, nepříliš rozšířený typ integrované školy, tzv. souhrnná škola (Gesamtschule). Tento nepříliš rozšířený typ střední školy sjednocuje všechny tři předchozí typy. Výskyt tohoto typu školy se výrazně liší v jednotlivých spolkových zemích (v Berlíně ji navštěvuje čtvrtina celkového počtu žáků).“⁸⁹

Pro ucelený přehled školského vzdělávacího systému Spolkové země Berlín odkazují níže v poznámce pod čarou.⁹⁰

Důležité je podotknout, že Spolková země Berlín má ve svém kurikulu zařazen Dějepisný vzdělávací obsah a dále předmět Dějepis, který je zařazen jako samostatný vyučovací předmět.⁹¹

Sekretariat der Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland (Stálá konference ministrů Německa) je důležitý orgán, který „*neudává v rámci domluvy o společném vzdělávacím standardu primárního stupně vzdělávání a sekundárního stupně vzdělávání I pro veškeré spolkové země žádný závazný předpis, který by*

---

⁸⁸ WALTEROVÁ, Eliška. Struktura vzdělávacího systému v Německu. [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ *Bildungswege – Berliner Schulsystem* [online]. [cit. 2019-12-04]. <https://www.berlin.de/sen/bildung/schule/bildungswege/>

⁹¹ *Rahmenlehrpläne - Neuer Rahmenlehrplan für Berlin und Brandenburg*. Berlin, 2017, s. 10. [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/sen/bildung/unterricht/faecher-rahmenlehrplaene/rahmenlehrplaene/>

se týkal přímo dějepisného vzdělávání. *Vzdělávací standardy Stálé konference ministrů Německa se vztahují ke všeobecným vzdělávacím cílům.*⁹²

Hlavním smyslem ve vzdělávání RVP Berlin und Brandenburg (Dále jen RVP BuB) je rozvíjení kompetencí jako hlavních cílových edukačních kategorií. Dalším důležitým cílem je rozvíjení historického vědomí, vytváření historických dovedností nebo hodnotové orientace. Klade se zde důraz především spíše na pochopení daného problému než na systematické „učení se nazpaměť“.

V klíčových kompetencích je zahrnuta například Mediální kompetence, která slouží k tomu, aby děti lépe pochopily svět plný médií, počítačů, mobilních telefonů a mnohé další, a tím si rozvíjely kompetence komunikace a porozumění médiím, vytvořily si vlastní názor a nadhled a uměly získané vědomosti správně využít. S touto kompetencí je úzce spojena spolupráce školy a rodičů. Mezi další klíčové kompetence v RVP BuB patří souhrn vědomostí, schopností, postojů, dovedností a uplatnění se jako člen demokratické společnosti. Nedílnou součástí jsou i kompetence týkající se řešení problémů v oblasti pracovní, občanské, sociální aj.⁹³

RVP BuB uvádí základní témata v rámci desetiletého základního studia, které rozděluje v literatuře do dvou sloupců, a to – hlavní téma a to, co se žáci a žákyně budou učit. Uvádím zde několik příkladů (pro zobrazení celé tabulky témat, odkaz viz níže v poznámce pod čarou) „*Zaměření na kariéru a studium, Vzdělávání pro přijetí rozmanitosti (sociální, sexuální, věkové podmíněné, fyzické, duchovní, etnické, jazykové, náboženské a kulturní), Kulturní vzdělávání (podílení se na kulturu naší společnosti a práce s ostatními kulturami)*“ aj.⁹⁴

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Dějepis pokládá studentům otázky, které jim pomohou najít odpovědi, jak se orientovat v přítomnosti v souvislosti s historicky významnými událostmi, revolucemi, politickým smýšlením apod. Dále budou racionálně rozvíjet budoucnost v závislosti na poučení se z minulosti. Měli by dokázat správně rozlišit a pochopit historické události společně s válečnými konflikty, které ovlivnily smýšlení lidí a pokrok v technologiích. Učí se rozlišovat postoje k různým formám nerovnosti rasové a genderové.⁹⁵

---

⁹² *Pojetí dějepisu v kurikulech povinného vzdělávání vybraných evropských zemí s akcentem na dějiny 20. století (přehledová studie)*. VÚP, 2011, s. 11 [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pojeti-dejepisu-v-kurikulech-povinneho-vzdelavani-vybranych-evropskych-zemi-s-akcentem-na-dejiny-20-stoleti-prehledova-studie/>

⁹³ *Rahmenlehrpläne - Neuer Rahmenlehrplan für Berlin und Brandenburg*. Berlin, 2017, s. 9-10 [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/sen/bildung/unterricht/faecher-rahmenlehrplaene/rahmenlehrplaene/>

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

Vzdělávací obor Dějepis má za úkol, aby si žáci rozvíjeli určité druhy klíčových kompetencí, a to například „*zaujmout správné stanovisko k různým informačním zdrojům, jak správně diskutovat nad analýzami spojené s interpretacemi a záměry, schopnost vyhledávat historické materiály a ověřit jejich správnost, rozlišit úsudek historickým s vlastním posouzením a racionálně spojit svůj úsudek se současnou dobou – vycházet z nich pak v budoucnosti, základní znalost historických faktů, které jdou chronologicky za sebou a dle příčin propojit s hodnocením historických vztahů.*“⁹⁶

Téma druhé světové války je obsaženo v ročníku 9. a 10., kde se nacházejí hlavní témata a jejich podkapitoly

- „*Demokracie a diktatura*
  - *První světová válka: příčiny a důsledky pro Německo, Evropu a svět*
  - *Výmarská republika: hrozby a příležitosti první německé demokracie*
  - *Ideologie a pravidlo NS*
  - *Druhá světová válka a holocaust / genocida / vražda*
  - *Odolnost vůči nacistické vládě v Německu a Evropě*
  - *Historická kultura: vzpomínání na minulost*“⁹⁷

V učebním plánu Díl C Dějepis – ročník 7.-10. je uvedeno, že žáci získají v této konkrétní části vzdělávacího oboru Dějepis (ročník 9. a 10.) tyto cíle a výstupy, a to *seznámení se s první demokracií ve Výmarské republice, znalost s ideologickými postoji (nacismus, fašismus) a jejich základu, strukturu a pravidel, rozvoj přístupů a práci s biografii, analýze, místní a regionální analýzy (např. místní školy), téma národního socialismu v kultuře (film, knihy).*“⁹⁸

V RVP BuB je uvedeno, že se téma Druhé světové války vyučuje, a to v devátém a desátém ročníku.⁹⁹ Toto je odlišné od českého RVP ZV, kde ročníky uvedeny nejsou.

---

⁹⁶ *Rahmenlehrpläne - Neuer Rahmenlehrplan für Berlin und Brandenburg.* Berlin, 2017, s. 34 [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/sen/bildung/unterricht/faecher-rahmenlehrplaene/rahmenlehrplaene/>

⁹⁷ Tamtéž

⁹⁸ *Teil C Geschichte Jahrgangsstufen 7–10,* Berlin, 2017, s. 31 [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf

⁹⁹ *Pojetí dějepisu v kurikulech povinného vzdělávání vybraných evropských zemí s akcentem na dějiny 20. století (přehledová studie).* VÚP, 2011, s. 14 [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pojeti-dejepisu-v-kurikulech-povinného-vzdelavani-vybranych-evropskych-zemi-s-akcentem-na-dejiny-20-stoleti-prehledova-studie/>

ŠVP škol a gymnázií v Berlíně a Brandenburgu si určují vlastní počet hodin v rámci výuky Dějepisu. Na základě dvouletého pobytu a podpory místních učitelů a profesorů níže uvádím časovou dotaci konkrétní školy Theresienschule¹⁰⁰.

Themenfeld	Mögliche Themen
2a. <i>Demokratie und Diktatur I</i> (15 Stunden)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Erster Weltkrieg und seine Folgen</i> • <i>Weimarer Republik (Weimarer Verfassung, Parteien, Wirtschaftskrise, Außenpolitik, Scheitern der Weimarer Republik)</i> • <i>Novemberrevolution 1918</i>
2b. <i>Demokratie und Diktatur II</i> (15 Stunden)	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Von der Demokratie zur Diktatur</i> • <i>Kennzeichen von Alltag in Diktaturen: Nationalsozialismus (Machtergreifung, Gleichschaltung, Jugend im NS), Opfergruppen, Holocaust, Widerstand, Stalinismus</i> • <i>Der Zweite Weltkrieg und seine Folgen</i>

Škola má rozdělený výukový plán na dvě části, kde se v každé věnuje 15 hodin podkapitolám obsahujícím učivo o druhé světové válce.

Na závěr chci uvést, že žáci České republiky a žáci Německé spolkové republiky Berlín se začínají učit přibližně ve stejném věku téma Druhé světové války, a to ve věku 14-15 let, s tím rozdílem, že v RVP BuB je toto téma rozděleno do dvou ročníků (9. a 10. ročník).

¹⁰⁰ Vlastní zdroj získaný spoluprací s místní školou a učiteli v Berlíně – Theresienschule.

3 Druhá světová válka v letech 1939–1945

„Žádná válka se bez vojska nedá vyhrát, národ o svou svobodu musí také vždy bojovat...“¹⁰¹

Edvard Beneš

2. československý prezident

V této kapitole je cílem přiblížit a rozšířit povědomí o nejdůležitějších událostech druhé světové války, které jsou velmi podstatné pro celkové pochopení tohoto ničivého konfliktu a jeho útrap. Budou se následně analyzovat v českých a německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií. Jádrem diplomové práce je analyzovat a porovnávat české a německé učebnice dějepisu, které se jedním z největších konfliktů lidstva ve 20. století zabývají a interpretují samotný válečný akt, jenž nacistické elity pod vedením Adolfa Hitlera rozpoutaly a následně jej prohrály.

3.1 Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu

V mnoha odborných literaturách, které se zabývají válečnými konflikty v dějinách lidstva, se můžeme dočíst, že války byly kdysi započaty v důsledku náboženských svárů, obsazení cizích území za účelem zisku půdy, nerostných surovin apod. Avšak druhou světovou válku započalo mnohem více faktorů spojených dohromady, a to zejména ekonomických a politických.

Nejčastějším a nejznámějším mezníkem, který se uvádí v odborné literatuře a učebnicích dějepisu, je krach na newyorské burze dne 24. října 1929 v USA, přezdívaný taktéž „černý čtvrtek“.¹⁰² Tento krach však „zapálil“, jak uvádí Jaroslav Charvát „počátek světové hospodářské krize“,¹⁰³ i když jak dále zmíněný autor dodává „byla již předznamenána některými jevy, zejména poklesem cen.“¹⁰⁴ Avšak před takovými negativními jevy vládla jako v mnoha jiných hospodářských krizích výborná nálada, tím míní John Kenneth Galbraith, že žádný jiný kongres USA nebyl tak spokojený s vyhlídkami ve své ekonomii, ve které panuje klid a mír, a bohužel, o rok později, se vše změnilo v tu nejhorší odvrácenou stranu ekonomiky, kdy ekonomika USA byla zasažena hospodářským poklesem, krachem.¹⁰⁵

¹⁰¹ Edvard Beneš. Azcitaty [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://azcitaty.cz/citaty-o-miru-a-valce/2/>

¹⁰² CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 201.

¹⁰³ Tamtéž, s. 201.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 201.

¹⁰⁵ GALBRAITH, John Kenneth. *The Great Crash 1929*. 2nd ed. London: Penguin, s. 199.

Podobná situace se již v historii několikrát opakovala, a to v důsledku příliš rychlého zhodnocování vložených prostředků.¹⁰⁶ Pavel Kohout ve své literatuře zmiňuje, že ekonomická deprese je „běžným jevem a dochází k ní v různých dobách na území různých států včetně USA. Velká hospodářská krize však měla drtivější dopady než běžný hospodářský pokles, neboť v americké ekonomice sehrály roli ještě další dva faktory. Šlo o provázanost komerčního a investičního bankovníctví a zlatý standard.“¹⁰⁷

Ve shrnutí byly důsledky velmi kruté, především pro obyčejné lidi, neboť dělníci, rolníci, řemeslníci, ale i obchodníci byli zasaženi přímo, nebo nepřímo. Následoval pokles výroby, zejména u automobilového průmyslu, u zemědělství prudce stoupala nezaměstnanost, docházelo ke snižování platů, což mělo za následek snižování kupní síly. Následně nastala deflace, jednoduše snižování mezd a také devalvace světových měn, které byly vázány na britskou libru, např. německá marka.¹⁰⁸

Jednou z dalších příčin, které vyvolaly v Německu bouři nevole, byly podmínky Versaillské smlouvy, především ty válečné, jak uvádí společně David Brownstone a Irene Francková, že „Všechna tato ustanovení byla podrobně rozepsaná ve Versaillské smlouvě s Německem (z 28. června); četné teritoriální ústupky, např. ty, jež se týkaly Porýní, polského koridoru a sárské kotliny, pak později posloužily jako vhodná záminka Adolfu Hitlerovi, který si jejich prostřednictvím dopomohl k moci, a uspišily běh událostí, jež vyústily ve druhou světovou válku.“¹⁰⁹

Cílem této smlouvy bylo především zabránit dalšímu krvavému konfliktu, ke kterému došlo v letech 1914-1918, a pomocí systému aliancí chránit světový mír. Pomocí vojenských represí a sankcí měl být tento mír více než zabezpečen. Zmiňované sankce vyvolávaly v Adolfu Hitlerovi a celkově v Německu negativní reakce, které znamenaly předzvěst hrozícího válečného konfliktu. Mezi těmito „omezeními“ můžeme zařadit například to, že německá armáda mohla čítat pouhých 100 000 mužů, nesměla používat žádnou těžkou vojenskou techniku (děla, tanky, ale především loďstvo – ponorky a válečné lodě). Velkou zátěží pro nacistické Německo byly válečné reparace, např. boji zničenou Francii, které zapříčinily státy Německa společně s bývalým Rakouskem-Uherskem. Těmito reparacemi byla ekonomika

---

¹⁰⁶ KOHOUT, Pavel. Finance po krizi: důsledky hospodářské krize a co bude dál. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 134.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 163.

¹⁰⁸ CHARVÁT, Jaroslav. Dějiny novověku IV. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 201-209.

¹⁰⁹ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. Historie válek. Praha: Eminent, 1999, s. 404.

samotného Německa velmi oslabena. Na četných konferencích ve 20. a 30. letech 20. století byly hlavním tématem válečné reparace.¹¹⁰

Dále se v literatuře Chrise Bishopa a Davida Jordana uvádí, že tyto reparace, omezení, ponížení samotného Německa, urážky a jiné, ležely v mysli jednomu člověku, ve kterém Němci spatřovali silného vůdce svého národa, ale který rovněž vyvolal obavy, jež začínal pociťovat svět, jak uvádí literatura Chrise Bishopa a Davida Jordana, že „*Od okamžiku, kdy se Hitler v roce 1933 chopil moci, stal se celoevropský konflikt neodvratným.*“¹¹¹

Započala éra nacismu¹¹², kdy se Adolf Hitler, fašistický diktátor, chopil politické moci (28. únor 1933) v zemi. Mezi první činy patřilo rychlé přezbrojení armády (v letech 1933-1935), obsazení Porýní – demilitarizovaného pásma¹¹³, které nastalo 7. března roku 1936 a mocnosti jako Velká Británie a Francie vůbec vojensky ani politicky nereagovaly. Versaillská smlouva byla hrubě porušena. Můžeme tvrdit, že se jednalo o první vítězství německých vojenských sil.¹¹⁴ V těchto letech se díky Hitlerově politické straně Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (dále jen NSDAP), vojenským složkám Sturmabteilung (dále jen SA) a Schutzstaffel (dále jen SS) a dalším anexím zemí v Evropě začala postupně vybudovávat třetí říše.

Během vzestupu „tisícileté“ říše však Adolf Hitler počítal nejen s budováním své nové armády, zrušením Versaillské smlouvy či rozšiřováním území pomocí vojenské anexy, ale také s budováním národa, který bude složen pouze z „čisté“ rasy, ve svých dobovačských choutkách tak vytvoří tzv. Lebensraum¹¹⁵. V mnoha svých bouřlivých projevech se Adolf Hitler vyjadřoval, že Židé, jak uvádí Robert Wistrich, „*nebyli odsouzeni k smrti kvůli náboženskému přesvědčení nebo snad politickým názorům. Nebyli popravováni za to, co spáchali. Tím jediným prostým důvodem bylo, že se vůbec narodili.*“¹¹⁶ Hlavní podíl na rozšíření nenávisti nacistického Německa vůči Židům a dalším lidem jiné rasy, tzv. Untermensch¹¹⁷, měl ministr

---

¹¹⁰ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 13-16.

¹¹¹ Tamtéž, s. 15.

¹¹² „*Způsob politického jednání vyznačujícího se obsesivními (vtíravé) představami o rozkladu společnosti, o národním potupení, o tom, že se národ stal obětí, a kompenzačními kulty sjednocení, síly a ryzosti, v nichž masová politická strana složená z militantních nacionalistů nepřilíš spokojeně, ovšem výkonně spolupracující s tradičními elitami, opouští demokratické svobody a za pomoci spásného násilí a bez jakýchkoli etických nebo zákonných omezení usiluje o vnitřní očistu a vnější expanzi.*“ PAXTON, Robert O. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

¹¹³ Demilitarizované pásmo – pásmo bez vojenských jednotek a techniky. Entmilitarisierte Zone. Wikipedia.de [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Entmilitarisierte_Zone

¹¹⁴ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 418-427.

¹¹⁵ Lebensraum – v překladu: životní prostor.

¹¹⁶ WISTRICH, S., Robert. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 13.

¹¹⁷ Untermensch – z němčiny přeloženo: podlidi – Romové, Slované.

propagandy Joseph Goebbels a SS-Obergruppenführer a generál policie Geheime Staatspolizei (dále jen gestapo), kteří šířili strach a smrt v řadách těchto lidí, národností, neboť dle Richarda Breitmana „*Nacističtí rasisté viděli budoucnost jako hru s nulovým součtem: všechno, co germánská rasa získá, je nutně na úkor jiné rasy nebo jiných ras. Nadřazenost německé „krve“ zaručovala vítězství Německa v boji za rasovou nadvládu a ospravedlňovala jakékoli zacházení, které vítězové použijí vůči poraženým rasám.*“¹¹⁸ Vysídlení Židů, brutální nacistická orgie zvaná „Křišťálová noc“, výstavba koncentračních táborů byly jedny z prvních hrůz, které Židé a jiné „nečisté“ národnosti ještě čekali, neboť to byla díla nastávajícího „holocaustu“, který zahubil nejméně 6 miliónů Židů.¹¹⁹

K dalším příčinám druhé světové války nepochybně patří i touha po moci ze strany Itálie, kdy její zahraniční politika projevila zájem o africké kolonie, některé již byly pod vládou dvou světových mocností – Francie a Velké Británie. Etiopie byla první zemí, u které probíhaly válečné intervence (říjen 1935–květen 1936), a to i přes naléhavé volání o pomoc Společnosti národů, Etiopie byla anektována italskými vojsky. V Japonsku došlo roku 1936 k vojenskému puči připravenému japonskými pravicovými důstojníky, vyhrotily se ostré spory mezi militaristickými kruhy a místní civilní vládou. Jejich cílem bylo zmocnit se vlády, ale bohužel neúspěšně.¹²⁰

Hrozba války postupně ovládla celý svět, ale první vojenské konflikty na území západní Evropy proběhly již v samotném Španělsku, kde se odehrávala občanská válka mezi nově nastupujícími totalitními režimy – hitlerovským a stalinským.¹²¹ Stručně řečeno, dle literatury Antonyho Beevora, že „*Oba režimy hodlaly přesvědčit své poddané, že jedinec je zanedbatelný, že velkého nepřítele lze porazit jedinež masovou organizací, disciplínou a ideologií nadčlověka.*“¹²² Proti sobě stály dvě silné strany, a fašistickou stranu vedl generál Francisco Franco a stranu republikánskou podporovali určitou měrou Sověti. Fašisté společně s Adolfem Hitlerem podporovali zase Francovu armádu letadly, děly, ale také moderními zbraněmi, jako např. tanky. Tyto dvě strany bojovaly mezi sebou převážně v hlavním městě Španělska Madridu. Adolf Hitler tuto občanskou válku využil převážně k vyzkoušení svých vojenských sil a k získání zkušeností pro své vojáky. Na každé válčící straně byly úspěchy i neúspěchy, ale Francova vláda fašismu (Falanga) nakonec vyhrála, když Barcelona 26. ledna roku 1939 padla

---

¹¹⁸ BREITMAN, Richard. *Architekt "konečného řešení"*. Praha: Argo, 2004, s. 98.

¹¹⁹ WISTRICH, S., Robert. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 89-90.

¹²⁰ MICHAJLOVIČ ŽUKOV, Jevgenij. *Druhá světová válka: Stručné dějiny*. Praha: Svoboda, 1985, s. 14-19.

¹²¹ BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Beta Dobrovský, 2004, s. 9.

¹²² Tamtéž, s. 9.

a s ní i Sověty podporované hnutí republikánů, komunistů a socialistů. Francie a Velká Británie nakonec uznaly Francovu vládu 27. února téhož roku. Občanská válka kapitulací Valencie a hlavního města Madridu skončila.¹²³ Ve své knize Antony Beevor rovněž uvádí, že „*Kdyby republika válku vyhrála, téměř jistě by došlo k rozhodujícímu zápasu mezi komunisty a anarchisty a možná dokonce k další občanské válce. Často vyskytující se předpoklad, že komunisté by zvítězili, je pochybný. Kromě toho Stalin by to zarazil, neboť si nepřál vyplašit Velkou Británii ani Francii, ani nehodlal provokovat Německo.*“¹²⁴

Pokud bychom chtěli shrnout veškeré příčiny vzniku druhé světové války, nepochybně jej musíme z velké části připsat samotnému Adolfu Hitlerovi, který neustále od nástupu své moci roku 1933 balamutil světu, že nechce, aby k další válce znovu došlo (kvůli krvavým jatkám v 1. světové válce). Jeho generálové jej však varovali před jeho „opatrnými“ dobovačnými kroky, a to jak při obsazení demilitarizované zóny v Porýní, tak i vojenskou podporu fašistického generála Francisca Franca ve španělské občanské válce – převážně boje o hlavní město Madrid. Tyto obavy generálů uznával a mírnil své intervence a podpory, ale po anšlusu Rakouska si už roku 1938 nebral ohledy, a to v rámci obsazení pohraničí Československa – Sudety.¹²⁵

Jak uvádí Jaroslav Charvát ve své knize, „*Dne 5. listopadu 1937 vyložil Hitler představitelům armády a ministru zahraničí své budoucí útočné plány do střední Evropy. Při rozboru útoku na ČSR vyslovil Hitler názor, že 'se vši pravděpodobností Anglie a snad také Francie se již mlčky Československa zřekly a že si již zvykly na myšlenku, že tato otázka bude jednou řešena Německem'.*“¹²⁶

Při jednání Adolfa Hitlera s britským členem vlády lordem Halifaxem (19. listopadu 1937) v Berchtesgadenu došlo k závěru, že se anglický ministr vyjádřil k požadavkům nacistů vůči Rakousku, Československu a Gdaňsku v tom smyslu, že tyto změny se provedou v mírovém stylu bez jakýchkoliv válečných akcí a rovněž také proto, aby Velká Británie nemusela zasahovat vojensky v případě nedodržení této dohody.¹²⁷

Mezitím však generálové varující Adolfa Hitlera před hrozbou obsazení pohraničí Československa, které mělo postoupit Sudety samotnému nacistickému Německu, se i přes Hitlerovo ujišťování rozhodli ke kroku, který by zbavil Adolfa Hitlera včetně dalších

---

¹²³ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 422-426.

¹²⁴ BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Beta Dobrovský, 2004, s. 284.

¹²⁵ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000.

¹²⁶ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 325.

¹²⁷ Tamtéž, s. 326.

nacistických pohlavárů moci a vlády, aby nedošlo k rozpoutání dalšího válečného konfliktu.¹²⁸ Bohužel, tyto pokusy německého velení zhatil sám Neville Chamberlain, který pronesl 26. listopadu 1937 tato slova „nevidím důvodu, proč bychom nemohli říct Německu – dej nám uspokojivé záruky, že nepoužiješ síly, když se chceš vypořádat s Rakušany a s Čechoslováky, a my ti dáme podobné záruky, abychom zabránili změnám, budeš-li jich chtít dosáhnout mírovými prostředky.“¹²⁹

Jak je patrné, Chamberlain doslova překazil plány německých generálů na pokus o to, aby nenastal další válečný konflikt, a to poté, co souhlasil s Hitlerovými podmínkami. Adolf Hitler tak prakticky zvítězil dvakrát, a to nejen nad mocnostmi Británie a Francie, ale také nad svými generály a admirály.¹³⁰ Postupem času však tyto dvě mocnosti ustupovaly německé třetí říši natolik, že „Dne 30. září pak Chamberlain, Daladier, Mussolini a Hitler podepsali v Mnichově dohodu o odstoupení československých pohraničních území německé říši. Mělo jít o poslední ústupek Hitlerovým teritoriálním požadavkům. Chamberlain se poté vrátil do Londýna, mával podepsaným exemplářem mnichovského dokumentu a prohlašoval: Věřím, že to znamená mír pro naši dobu!“¹³¹

Vláda Nevilla Chamberlaina, tvůrce „appeasementu“ – politika „usmírování“ – ustupování Německu, však již nenacházela politická řešení s nacistickým Německem, neboť 15. března 1939 německá mašinerie likvidovala Československo a po porušení Hitlerova slova, kdy zaútočil 1. září 1939 na osamocené Polsko, došlo k hlubokému zklamání samotného Nevilla Chamberlaina, který musel dát souhlas k vyhlášení války Anglie proti Německu 3. září 1939.¹³²

3.2 Přepadení Polska

Před samotným útokem na Polsko Adolf Hitler vojensky obsadil v březnu 1939 pohraničí Československa, díky pasivitě Francie a Velké Británie, které však v září roku 1939 samotného vůdce nepříjemně překvapilo svojí prudkou a nadšenou mobilizací vojska na obranu svých hranic za pomoci pevností a zátarasů.¹³³

---

¹²⁸ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 16.

¹²⁹ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 326.

¹³⁰ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 17.

¹³¹ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 23.

¹³² CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 252-253.

¹³³ Tamtéž, s. 18-20.

O přepadení Polska rozhodovaly především dvě důležité události, a to, že Německo uzavřelo spolu s komunistickou vládou Sovětského svazu pakt o neútočení, kdy roku 1939 „23. srpna odletěl Ribbentrop do Moskvy, aby zde podepsal smlouvu. Doprovázelo ji tajné ujednání, podle něhož si Německo a Rusko rozdělí Polsko. Tato smlouva a její pozdní načasování musela nevyhnutelně vyvolat válku.“¹³⁴ Druhou událostí byly zinscenované útoky ze strany Polska na německá pohraniční stanoviště, např. „31. srpna 1939 uskutečnila speciální skupina příslušníků SD převlečených do polských uniforem přepad vysílačky v Gliwicích.“¹³⁵

Těmto akcím bylo přezdíváno „Konzervy“ (krycí označení), jejich účel byl, aby Adolf Hitler měl záminky k napadení Polska. Tyto operace měli na starost Heinrich Himmler a Reinhard Heydrich. Jejich úkolem bylo nejen přepadení samotné vysílací stanice, ale především z ní měli dát rozkaz k odvysílání vulgárních protiněmeckých hlášení.¹³⁶

1. září 1939 začala druhá světová válka invazí nacistických vojsk na území Polska, a to za pomoci několika desítek divizí, pod velením tří schopných německých generálů (von Brauchischa; von Bocka a von Rundstedta), dále za podpory velitele vzdušných sil Luftwaffe Hermanna Göringa a také novou formou válečné strategie zvanou „Blitzkrieg“¹³⁷, jejíž výhodou byla dokonalá souhra pěchoty, tanků a letectva. Polská armáda, která statečně bojovala pomocí vojenského jezdeckta, však takovému náporu nakonec podlehla a 17. září 1939 napadla Polsko z východu sovětská vojska a zabrala značnou část území. Za zmínku stojí boje o město Varšava, kdy tři týdny vzdorovali obránci pancéřovým jednotkám Wehrmachtu, ale nakonec byli donuceni kapitulovat.¹³⁸

Výzva Velké Británie a Francie, aby Německo odešlo z území Polska, však nebyla účinná. Tyto dvě světové velmoci byly tak donuceny 3. září 1939 vyhlásit Německu válku. Každá z těchto velmocí zmobilizovala své síly s cílem posílení obrany jižní Francie a severní Afriky v případě ohrožení fašistickou Itálií. Celkově měly tyto mocnosti větší počet vojenských sil (společně s Polskem) než samotná německá armáda.¹³⁹

Po obsazení Polska nacisty a Sověty přišly rovněž nové „pořádky“, především se rozvinul antisemitismus¹⁴⁰, který měl za následek šíření nenávisti vůči Židům a jejich

---

¹³⁴ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973. s. 23.

¹³⁵ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000, s. 14.

¹³⁶ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 27.

¹³⁷ V překladu „blesková válka“

¹³⁸ *The last European war, 1939–41 Poland and the northern war*. Britannica [online]. [cit. 2019-02-10].

Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/The-war-in-Europe-1939-41#ref53536>

¹³⁹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 26-29.

¹⁴⁰ Antisemitismus – předsudky a nenávist vůči Židům. *Holocaust Encyclopedia, Antisemitism* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism>

záměrnému vyhlazení, kterému se říkalo holocaust¹⁴¹. Kořeny antisemitismu jsou velmi patrné v historii, kdy Richard Wagner řekl, že „Židovskou rasu považují za rozeného nepřítele čirého lidství a všeho, co je v něm vznešené. Je jisté, že se nás Němce snaží srazit k zemi, a já jsem možná ten poslední Němec, jemuž je známo, jak tváří v tvář všeovládajícímu judaismu držet hlavu zpříma.“¹⁴²

3.3 Obsazení Dánska a Norska

Po krutých bojích mezi Sověty a Finskem v tzv. finské válce došlo po šestiměsíčním období klidu k dalšímu útoku ze strany Německa na samotné Dánsko. Němci jej chtěli využít jako opěrný bod vpádu do Skandinávie – Norsko.

9. dubna 1940 uvedl tisk, že německá vojska se vylodila na norských fjordech, mysech a parašutistickým útokem se zmocnila hlavního města Norska Osla, dále důležitých přístavů jak například Narviku.¹⁴³ Útok na Skandinávii byl velmi důležitý, již na něho upozorňoval admirál námořních sil Německa Erich Raeder od října 1939, neboť má „význam ovládnutí norských přístavů pro útoky na Anglii i pro úspěšnější ponorkové války v Atlantiku.“¹⁴⁴ Tyto podněty byly pochopitelně důležité z hlediska vojenské strategie Blitzkriegu, ale mnohem důležitější byly zdroje švédské železné rudy, kterou potřebovalo Německo pro výzbroj své armády. I přes veškerou snahu norských vojsk se však útoky německých parašutistů, tanků, letadel Luftwaffe nepodařilo odrazit.¹⁴⁵ Za zmínku však stojí úspěch britských vojsk, kdy 8. a 9. června 1939 osvobodili norský přístav Narvik.¹⁴⁶

K těmto úspěchům německých vojsk přispěla tzv. „Sitzkrieg“ – neboli podivuhodná válka, která měla za následek to, že na západní frontě se sice jednotky Spojenců mobilizovaly, ale nepodnikly žádné kroky směřující k potlačení agrese nepřítele. Britové se však vylodili na území severní Francie, ale to bylo vše, co se po dobu šesti měsíců v roce 1939 dělo z pohledu vojenského odrazení a potrestání dobyvačného Německa.¹⁴⁷

---

¹⁴¹ Holocaust – pronásledování a vraždění evropských Židů nacistickým Německem a jejich příslušníky v letech 1933–1945 – nejvíce extrémní případ historie antisemitismu. *Holocaust Encyklopedia, Antisemitism* [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism>

¹⁴² WISTRICH, S., Robert. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008, s. 23.

¹⁴³ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 65-67.

¹⁴⁴ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 471-472.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 472.

¹⁴⁶ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 430.

¹⁴⁷ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 46-55.

3.4 Německý útok na Benelux a Francii

I po takovém úspěchu britských vojsk se však německá mašinérie nezastavila a směřovala na západ, na Francii. V cestě jí však stály Belgie, Nizozemsko a Lucembursko.

Spojenci toto očekávali a byli připraveni hájit svá území, např. Francie za pomoci silného pásu opevnění z první světové války – Maginotovy linie a terénu, jako byly neprostupné lesy a údolí Arden. Německý generál Erich von Manstein vznesl návrh Adolfu Hitlerovi na útok na západní země Beneluxu. Adolf Hitler zaútočil 10. května 1940 na území Beneluxu a Francie velmi chytrou taktikou. Jak již bylo výše zmíněno, Spojenci věřili, že k průlomu do Francie by byly vhodné jedině lesy Arden, které byly pro přechod vojenské techniky nepoužitelné, na to však Adolf Hitler vsadil a překvapivým útokem obešel Maginotovu linii, kterou pak za pomoci parašutistických a ženijních jednotek ničil a postupně obsazoval. I přes letecké bombardování vodních nádrží bylo Nizozemsko poraženo během čtyř dnů. Rotterdam byl dne 13. května 1940 bombardován proto, aby oslabil psychiku místních obyvatel a Spojenců. Další pokus francouzské armády o obranu vlasti byl zmařen v bitvě u Sedanu v polovině května roku 1940.¹⁴⁸

Strategie „Blitzkriegu“ dosáhla svého cíle jednak obsazením pobřeží Atlantiku, který měl být opěrným bodem při dobývání Anglie, také odříznutím zásobování lodní dopravou z USA za pomoci ponorek („vlčích smeček“) pod vedením německého admirála Karla Dönitze. Porážkou Spojenců v bitvě o Flandry a hrdinské evakuaci spojeneckých vojsk z francouzského přístavu Dunkerk se Francie ocitla sama, bez jakékoliv pomoci.¹⁴⁹

Při operaci *Dynamo* se většina spojeneckých vojsk zachránila, i dopomohl k tomu „podivný“ rozkaz samotného Adolfa Hitlera, aby jeho vojenské jednotky přestaly útočit na čekající spojenecké jednotky k evakuaci, přesto po těžkých bojích byla Paříž nucena kapitulovat dne 14. května 1940.¹⁵⁰ Hitlerovy podmínky byly, jak uvádí Charvát, „francouzským zástupcům oznámeny 20. června ve stejném železničním vagoně v lese v Compiègne, v němž zástupci Německa podepsali příměří v roce 1918.“¹⁵¹ Adolf Hitler chtěl tak potupit samotnou Francii, a vrátit ji tak potupnou porážku Německa v 1. světové válce. Nyní se vůdce Německa obrací na osamocенý ostrov posledního odporu v západní Evropě, Velkou Británii.

---

¹⁴⁸ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 42-46.

¹⁴⁹ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 430.

¹⁵⁰ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 60-71.

¹⁵¹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 102.

3.5 Bitva o Británii – 1941

Po dobytí Francie se německá armáda na nějaký moment zastavila ve svém tažení a využívala hlavní město Paříž jako odpočinkové místo pro své vojáky. To však neplatilo pro vzdušné síly Luftwaffe, která svá letiště postupně vytvářela na okraji Belgie, Nizozemska a v severní Francii, co nejbližší k Britským ostrovům. Adolf Hitler předtím sdělil svým generálům, že zatím na Británii nezaútočí, ale s tímto faktem spíše nepočítali, neboť tušili, že se vůdcův názor může kdykoliv změnit.¹⁵²

Začátky ofenzívy na Velkou Británii byly velmi nápadité, především intenzivními ponorkovými útoky na zásobovací lodní konvoje, a i civilní plavidla, průzkumnými lety – například nad Sussexem nebo Kentem a útoky Luftwaffe na lodě v kanálu La Manche, aby vyprovokovali piloty RAF¹⁵³ a zkoušeli odhodlání a houževnatost budoucího nepřítele.¹⁵⁴

Operace „Seelöwe“¹⁵⁵ představovala přípravu vojenských pozemních sil, člunů a plavidel k vylodění na pobřeží Velké Británie. Tato operace se však nemohla obejít bez Hermanna Göringa, který měl za úkol zničit královské letectvo ve vzduchu a zničit jejich letiště.¹⁵⁶

Jak uvádí Bowyer ve své knize, britský maršál letectva sir Hugh Dowding si „*vybral události z 10. července jako počátek bitvy.*“¹⁵⁷ Sir Hugh Dowding upřesňuje, že cílem těchto vojenských událostí „*bylo zvléci stíhací obranu do rozsáhlé bitvy.*“¹⁵⁸

Tyto útoky naplnily obavy a v polovině července roku 1940 začala bitva o Británii. Neustálé letecké útoky ve dne i v noci způsobovaly ztráty nejen materiální škody, ale především ztráty na lidských životech, kdy nejvíce trpěli, jako v každé válce, samotní civilisté. I přes obrovskou leteckou převahu Luftwaffe našli piloti Royal Air Force (dále jen RAF) odvahu a za pomoci nové zbraně – radaru, obraceli kartu ve svůj prospěch. Německá armáda hlásila německému maršálovi Hermannu Göringovi stále větší škody. Je velmi důležité zmínit, že britští letci nebojovali sami, neboť se k nim přidávali piloti z okupovaných zemí jako např. Polska, Československa nebo dokonce až ze samotných Spojených států amerických (dále jen USA). Díky nim získala RAF vzdušnou převahu a vytlačila Luftwaffe zpět za kanál La Manche. Operace „Lvoun“ musela být odložena na dobu neurčitou, ale především letectvo Německa

---

¹⁵² MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001, s. 19.

¹⁵³ RAF – Royal Air Force.

¹⁵⁴ MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001, s. 20-22.

¹⁵⁵ Seelöwe – z německého překladu – Lvoun.

¹⁵⁶ MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001, s. 95-97.

¹⁵⁷ BOWER, MICHAEL J. F. *Bitva o Británii – Boj o přežití*. Praha: NAŠE VOJSKO, 2013, s. 81.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 81.

utrpělo velké ztráty na vojenské letecké technice. Z toho se těžko vzpamatovávala během celé války.¹⁵⁹

Winston Churchill se vyjádřil o Británii ke konci této bitvy takto „*Je celkem prosté, že Herr Hitler nemůže přiznat porážku svého leteckého útoku na Velkou Británii, aniž by zakusil vážný úraz (...) Vděčnost každé rodině na našem ostrově, v našem impériu a samozřejmě na celém světě, kromě rodin viníků, patří britským letcům, kteří nezdoláni pochmurnými vyhlídkami a neunaveni neustálou výzvou a smrtelným nebezpečím, svojí zdatností a oddaností obracejí tok světové války...*“ dále dodal svůj nejslavnější výrok, že „*na poli lidských konfliktů nikdy tak velké množství lidí nevděčilo za tak mnoho tak nepatrné hrstce.*“¹⁶⁰ Vyjádřil veliké díky britskému obyvatelstvu, letcům a ostatním příslušníkům armády.

3.6 Přepadení SSSR

Adolf Hitler, který utrpěl těžkou porážku v bitvě o Británii, upřel svůj dobovačný záměr na východ – směrem k Sovětskému svazu. Důvodů bylo hned několik, a to především získat ropná pole na Kavkazu, neboť jeho analytici tvrdili, že Německo brzy bude zoufale potřebovat pohonné hmoty pro své tanky a letadla.¹⁶¹

Samotné operaci však předcházel útok na Balkán a Krétu. Operací „Barbarossa“ přepadla německá vojska Adolfa Hitlera SSSR dne 22. června 1941. V čele jeho vojsk stál již proslulý generál Heinz Guderian, který byl skvělým taktikem, ale především tvůrcem vedení moderní tankové války. Sovětský svaz byl zaskočen útočícími pozemními a leteckými svazy, a proto se začal bránit proti agresorům vojensky. Postupujícím německým jednotkám nenechal ani kus půdy či zázemí, protože Stalinův rozkaz pro civilní obyvatelstvo zněl, aby zanechali své domovy prázdné, nezanechávali jídlo a vodu. Věci, které by mohla německá armáda využít, se musely spálit, včetně obilných polí, která se táhla po celém území Sovětského svazu. Sovětský pakt o neútočení byl tímto činem nenávratně porušen.¹⁶²

Hlavním cílem německých vojsk bylo donutit Sovětský svaz ke kapitulaci, odříznout přísun zásob z jihu, a to z kavkazských ropných polí. Dále přerušit veškerou dopravu a odříznout možnost sovětských vojsk pokusit se dobýt tato důležitá místa zpět.¹⁶³

Jak cituje ve své literatuře Jaroslav Charvát, „*německý vpád do SSSR a japonský útok na USA dal vzniknout spojení tří největších světových velmocí, kolem nichž se postupně*

---

¹⁵⁹ MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001, s. 23-24.

¹⁶⁰ BOWER, MICHAEL J. F. *Bitva o Británii – Boj o přežití*. Praha: NAŠE VOJSKO, 2013, s. 125.

¹⁶¹ OSTRAVSKÝ, Pplk. gšt. J. *Bitva o Stalingrad*. Londýn: „Čechoslovák“, 1943, s. 157.

¹⁶² Tamtéž, s. 3-4.

¹⁶³ Tamtéž, s. 173-187.

seskupily desítky menších států, které byly ve válečném stavu s některou z fašistických mocností...mělo nicméně její vytvoření obrovský význam pro další průběh i výsledky druhé světové války.¹⁶⁴

V průběhu bitev o sovětská území bylo nutné dobýt nejdůležitější cíl, a to město nesoucí název vůdce Sovětského svazu, město Stalingrad, které stálo na řece Volze. Tímto úderem by Adolf Hitler definitivně porazil sovětského vůdce Josifa V. Stalina.¹⁶⁵

3.7 Vstup USA do války

Před samotným vypuknutím druhé světové války bylo samo Japonsko jedním z počátečních agresorů, kteří chtěli také získat jako ostatní světové mocnosti své kolonie, a posílit tak svůj průmysl a obchod, a to, jak uvádí Liddell Hart ve své publikaci, že „od roku 1931 Japonci aktivně rozšiřovali své pozice na asijském území na úkor Číňanů, které oslabil vnitřní konflikt, a na úkor amerických a britských zájmů v této oblasti.“¹⁶⁶ Americký prezident Franklin Delano Roosevelt se dožadoval klidné odpovědi 24. června 1941, aby se japonské síly stáhly z okupované Indočíny, která patřila Francii. K obdržení rychlé odpovědi Japonska, jak dále uvádí Liddell Hart, „nařídil 26. června zmrazit všechna japonská aktiva ve Spojených státech a uvalit embargo na dodávky ropy.“¹⁶⁷

Japonci se snažili vyjednat mír, aby byl tento počín amerického prezidenta zrušen, ale nestalo se tak, dokud Japonci své síly z Číny a Indočíny nestáhnou. To se však nestalo a bylo jen otázkou času, kdy vypukne v Tichomoří válka.¹⁶⁸ Jak dále uvádí Jaroslav Charvát ve své literatuře „Koncem listopadu vyplula ze základen na Kurilách silná japonská flotila a přiblížila se nepozorovaně k Havajským ostrovům. V ranních hodinách 7. prosince 1941 pak provedla japonská letadla startující z letadlových lodí překvapivý útok na válečný přístav Pearl Harbor, největší námořní základnu USA v Tichém oceáně.“¹⁶⁹

Americký prezident na tento útok reagoval tím, že 8. prosince 1941 vyhlásil válku Japonsku. O tři dny později vyhlásilo USA rovněž válku nacistickému Německu a fašistické Itálii.¹⁷⁰ Válka se tímto rozrostla do větších měřítek, než tomu bylo v letech 1914-1918 v první světové válce.¹⁷¹ Roosevelt měl nyní možnost, po vyhlášení války samotnou osou, přijít díky

---

¹⁶⁴ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 522.

¹⁶⁵ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 220-225.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 218.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 218.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 219.

¹⁶⁹ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 514.

¹⁷⁰ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 435.

¹⁷¹ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 515-516.

svým nezměrným zdrojům pomoci svým spojencům v západní Evropě v boji proti Itálii a Německu. Musel počítat s tím, že bude muset vést válku na dvou frontách, v Pacifiku a v Evropě, neboť porážkou Německa by oslabil Japonsko, protože by přišlo o cenného spojence a bylo by ve válce oslabeno.¹⁷²

3.8 Bitva o Stalingrad

Samotnému útoku na Stalingrad a celkově operací „Barbarossa“ předcházely bitvy na Balkáně a řeckém ostrově Kréta, které zahájila sama Itálie. V roce 1939 Itálie již obsadila vojensky Albánii, ale v říjnu o rok později byl veden útok proti samotnému Řecku, který skončil neúspěchem.¹⁷³

Italský fašistický vůdce Benito Mussolini musel požádat Adolfa Hitlera, jeho Wehrmacht a Luftwaffe o pomoc. 6. dubna 1941 Řecko společně s nemalým počtem britských jednotek kapitulovalo.¹⁷⁴

Tentýž měsíc roku 1940 zaútočila vojska Německa, Itálie, Maďarska a Bulharska na Jugoslávii, kde se ovšem okupace potýkala od začátku s hrdinným odbojem místních partyzánů.¹⁷⁵

Jak uvádí Hart Liddell, je zřejmé, že díky těmto úspěchům, kdy byly dobyty dvě země naráz, Adolf Hitler nemusel měnit datum operace „Barbarossa“, ale především měl k dispozici všechny pancéřové divize, které byly nutnou součástí útoku na Sovětský svaz.¹⁷⁶

Adolf Hitler operací „Barbarossa“, která čítala přes 3 miliony mužů složených z řad spojenců (Maďarsko, Rumunsko aj.) a rozčleněných do tří armád, chtěl překročit hranice Sovětského svazu, a to od pobřeží Baltu až k Černému moři.¹⁷⁷

*„První měsíce nacisticko-sovětského války působí celkovým dojmem neustálého pohybu, rychlých postupů a širokých tankových obchvatů. Na sovětské straně však byla také četná krátká období nečinnosti, o zmatcích, fámách a čekání na rozkazy, jež se nedalo předat nebo byly odvolávány...“*¹⁷⁸ jak uvádí Antony Beevor ve své knize.

---

¹⁷² CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 516-518.

¹⁷³ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 113-114.

¹⁷⁴ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 434.

¹⁷⁵ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 167-170.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 170.

¹⁷⁷ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 153.

¹⁷⁸ BEEVOR, Antony. *Spisovatel ve válce, Vasilij Grossmann s Rudou armádou 1941-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2005, s. 36.

V jarních měsících roku 1942 zahájila německá armáda útok na jižní úsek fronty, kde se však zastavil u města Stalingrad. Bombardováním, dělostřeleckým ostřelováním a četnými vzdušnými útoky za pomoci bombardérů a obávaných letadel „Štuka“ se staly ze Stalingradu doslova ruiny, které však poskytly obráncům pod vedením sovětského generála Čujkova dokonalou obranu. Tím museli Němci bojovat o každý dům, sklep či patro. Boje byly pro obě strany vyčerpávající, ale nejvíce pro nacisty, neboť se blížil větší nepřítel než samotní ruští obránci, zima.¹⁷⁹

Obránci Stalingradu byli však odhodláni, že město ubrání před útoky německého generála Friedricha Pauluse. Nikita Sergejevič Chruščov, vojenský politruk a politik, dostal za úkol, aby vojáci Stalingradu pod velením sovětského generála Vasilije Ivanoviče Čujkova neustoupili „ani krok zpět“. Cílem výroku bylo opotřebit německou armádu a zdržovat útoky proto, aby severní a jižní křídlo frontové linie Stalingradu bylo možno napadnout dostatečnou silou sovětských vojsk. Ta se mezitím soustředila v těchto oblastech k závěrečnému protiútoky.¹⁸⁰

K tomu došlo 31. ledna 1943, kdy pod silným náparem sovětských vojsk musel generál Paulus ustoupit. Adolf Hitler však několikrát odmítl ústup 6. armády, která byla obklíčena a měla malou šanci pokusit se o prolomení na západ a ustoupit bez větších ztrát. Sovětské vítězství se brzy rozlehlo po celé zemi a vzbudilo v lidech Sovětského svazu naději na brzké vysvobození z područí hákového kříže.¹⁸¹

V publikaci Liddella Harta lze také potvrdit to, že „*lze ospravedlnit Hitlerovo utěšující prohlášení, že oběť armády u Stalingradu dala nejvyššímu velení čas a možnost provést protiopatření, na kterých závisel osud celé východní fronty.*“¹⁸²

3.9 Porážky v SSSR

Zásadnímu obratu na východní frontě ve prospěch sovětské armády u Stalingradu předcházela veliká série porážek Sovětů v operaci Barbarossa, popisuje ve své knize Antony Beevora sovětský vojenský spisovatel Vasilij Grossman, kdy vpád Adolfa Hitlera do Sovětského svazu v ranních hodinách 22. června 1941 komentoval tím, že sám „*Stalin, který nechtěl uvěřit, že by mohl být podveden, předtím odmítl víc než osmdesát varování. Ačkoliv se sovětský diktátor zhroutil teprve později, byl tak dezorientovaný, když zjistil pravdu... kterou*

---

¹⁷⁹ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 436-438.

¹⁸⁰ BEEVOR, Antony. *Stalingrad. Osudné obklíčení*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 1998, s. 99-112.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 280-284.

¹⁸² HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 513.

rozhlasem... v poledne toho dne přednesl strnulým hlasem jeho ministr zahraničí Vjačeslav Molotov.¹⁸³ Avšak kdo byl v této situaci mnohem silnější než samotný Josif Vissarionovič Stalin, byl dle Vasilije Grossmana (Antony Beevor) „sovětský lid“¹⁸⁴ ...protože „lidé se začali stavět do řad a hlásili se na frontu.“¹⁸⁵

Německá vojska, která čítala dle Davida Brownstona „118 pěších divizí, 15 motorizovaných a 19 tankových divizí o celkovém počtu 3 050 000 vojáků“¹⁸⁶, byla uskupena do 3 armádních skupin, jak uvádí literatura Chrise Bishopa a Davida Jordana „SKUPINA ARMÁD JIH polní maršál von Rundstedt 42 divizí; SKUPINA ARMÁD STŘED polní maršál von Bock 50 divizí; SKUPINA ARMÁD SEVER pol. Maršál von Leeb 29 divizí.“¹⁸⁷ Dle dostupného zdroje Liddella Harta v invazi do Ruska byla nejsilnějším německým uskupením východní fronty armáda STŘED pod velením polního maršála Fedora von Bocka, která již v prvním týdnu bojů obsadila a obklíčila území Bělostoku a Minsku. Armádní generál tankových vojsk Heinz Guderian prohloubil linii až na východní břeh Děsny, kde však jeho obkličovací manévr prolomila vojska Západní frontu. Cílem bylo dostat se na hranici města Moskvy, kdy s podporou armád skupiny Sever se podařilo dobýt město Jelňa, které však bylo 6. září 1942 získáno zpět do rukou Sovětů pod velením generála Georgije Konstantinoviče Žukova. Adolf Hitler poté pronesl, že útok na Moskvu se odkládá až na jaro téhož roku. Adolf Hitler chtěl pomocí operace Barbarossa dobýt pouze Kyjev a levý břeh Ukrajiny.¹⁸⁸

Úspěchy přinesla rovněž skupina armád Jih pod vedením maršála Gerda von Rundstedta, kde na jižní frontě, jak uvádí David Brownstone a Irene Francková, „jim padl do rukou Kyjev a málem dostali i Sevastopol. Žeň zajatců zde činila dalších 650 000, ukořistěné obrněné a dělostřelecké techniky...“¹⁸⁹ I přes všechny tyto úspěchy Adolf Hitler nedával souhlas k tomu, aby byla Moskva dobyta, i když představovala výhodnou strategickou pozici především v rámci dopravy a zásobování. To bylo, jak uvádí ve své knize Chris Bishop a David Jordan, mimořádné obtížné, neboť kolejnice v Sovětském svazu byly širší než ty evropské. Rychlý útok německých vojsk rovněž prodlužoval zásobovací trasy, které byly napadány partyzánskými oddíly, ale i podpora zásobování Luftwaffe nebyla rovněž účinná.¹⁹⁰ Adolf

---

¹⁸³ BEEVOR, Antony. *Spisovatel ve válce, Vasilij Grossmann s Rudou armádou 1941-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2005, s. 23.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 23.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 23.

¹⁸⁶ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000, s. 106.

¹⁸⁷ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 154.

¹⁸⁸ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 173-187.

¹⁸⁹ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 436.

¹⁹⁰ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 167.

Hitler se rozhodl, že povede útok na Stalingrad, protože jak uvádí Chris Bishop a David Jordán, „po dobytí Stalingradu by německá vojska měla na dosah ruky skutečný cíl operace – ropná naleziště v podhůří Kavkazu.“¹⁹¹

To se stalo celé německé armádě osudným, neboť přišel na pomoc sovětským vojskům nejen tzv. „generál“ mráz, ale posily, nová vojenská technika a letectvo, které byly již připraveny díky statečnému 6měsíčnímu boji obránců ve Stalingradu. V tento moment přešly sovětské vojenské síly k protiofenzívě, ale především ke zlomovému bodu, kdy německá vojska přešla z větší části až do konce války k defenzívě.¹⁹²

3.10 Boje v Atlantiku a Tichomoří

Japonsko svými bleskovými akcemi postupně obsazovalo ostrovy v Tichomoří, a to „díky“ ne moc dobré organizaci spojeneckých sil Velké Británie a Spojených států amerických. Japonci nutně potřebovali dobývat tato území, jako byly Šalamounovy ostrovy, Mariany nebo Atta, aby získali opěrné body pro vpád do zemí, jako byla Papua-Nová Guinea, Austrálie a Filipíny nebo taktéž Nový Zéland, které by mohly poté okupovat a získávat případné zdroje pro svoji ekonomiku a válečný průmysl. Avšak důležitá bitva se měla uskutečnit za velení japonského admirála Isoroku Jamamota, a to 3. května 1942, kdy zaútočil na atol Midway, americkou leteckou základnu, která byla důležitým bodem při dalších bojových operacích při získávání nadvlády v Tichém oceánu. Bitva o Midway, která proběhla 4. a 6. června 1942, však byla pro Japonce porážkou. Americký admirál Chester Nimitz vyslal do boje všechny své síly, a to včetně třech válečných letadlových lodí (Enterprise, Hornet, Lexington), které měly za úkol najít a zničit japonskou flotilu čtyř letadlových lodí. Ty byly zničeny bombardováním ze vzduchu, a tím byla definitivně oslabena nadvláda Japonska nad Tichomořským oceánem.¹⁹³

Jak bylo výše zmíněno, a jak uvádí sám Liddell Hart, „v první fázi války v Tichém oceánu obsadili Japonci celé západní a jihozápadní oblasti oceánu, tedy všechny tamní ostrovy, a sousední země v jihovýchodní Asii. Druhá fáze byla svědkem japonského pokusu o rozšíření kontroly na americké a britské základny na Havajských ostrovech a v Austrálii a rozhodného odražení Japonska při námořně-letecké bitvě o Midway a u Guadalcanalu v Šalamounových ostrovech na přístupové cestě do Austrálie.“¹⁹⁴

---

¹⁹¹ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 173.

¹⁹² HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 510-530.

¹⁹³ HUBÁČEK, Miloš. *Ofenziva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 5-20.

¹⁹⁴ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 532.

Ve třetí fázi však Japonci byli v defenzivě, protože rozkazy z jejich hlavního velitelství zněly, aby za každou cenu udrželi pozice na Šalamounových ostrovech a Nové Guineji, i když se snažili prolomit obranné pozice spojenců v Barmě, jejich boje však byly především obranné.¹⁹⁵

Pokud bychom měli zmínit nejdůležitější bitvy v Tichomoří, byly to převážně boje o ostrovy s krycími názvy GALVANIC; FLINTFLOCK; CATCHPOLE; FORAGER; bitva o Filipínské moře; obsazení Saipanu, Tinianu a Guamu. Všechny tyto operace sloužily k jedinému účelu, a to, jak zmiňuje ve své knize Miloš Hubáček, „v únoru roku 1945 bylo třeba svést krvavý zápas o ostrov Iwodžima ve Vulkánových ostrovech a o dva měsíce nato o ostrov Okinawa. Nakonec 6. a 9. srpna 1945 došlo ke svržení atomových pum na Hirošimu a Nagasaki a 8. srpna vyhlásil Japonsku válku Sovětský svaz.“¹⁹⁶

Rozhodný a zdrcující úder atomových zbraní ovlivnily 3 faktory, které uvádí ve své knize Jaroslav Charvát, a to, že prvním faktorem byly urputné a dlouhé bitvy o odrazové můstky, sloužící pro bombardování japonských ostrovů, Iwodžima a Okinawa, které trvaly několik měsíců a vyžádaly si veliké ztráty americké námořní pěchoty. Druhým faktorem bylo to, že vzhledem k silnému odporu podporovanému fanatickými útoky japonských sil, zvaných „kamikadze“ neboli boží vítr, by velmi znemožnilo okupaci Japonska námořními, leteckými a pěchotními silami USA. Třetím důvodem bylo odmítnutí postupimské výzvy tří velmocí. Těmito faktory Japonsko donutilo užít již výše zmíněnou atomovou bombu, která byl svržena 6. srpna na Hirošimu a o tři dny později na Nagasaki.¹⁹⁷

Konec války v Tichomoří, jak dále zmiňuje Jaroslav Charvát, kdy dne „2. září 1945 v 10 hodin a 30 minut tokijského času podepsali japonští zástupci na palubě americké bitevní lodi Missouri v Tokijském zálivu formální akt o bezpodmínečné kapitulaci.“¹⁹⁸ Tímto podpisem se mělo nejen stvrdit to, že již nebude použita další atomová zbraň k uzavírání míru, ale především k tomu, že se tím ukončila druhá světová válka.¹⁹⁹

3.11 Bombardování Německa

K největšímu obratu v druhé světové válce na území Evropy patřila nepochybně porážka německých vojsk v září 1942, která byla vedena německým polním maršálem Friedrichem Paulusem (generál 9. armády) u Stalingradu. Ruská ofenzíva měla za úkol prolomit

---

¹⁹⁵ HUBÁČEK, Miloš. *Ofenzíva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 7-14.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 373.

¹⁹⁷ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 610-611.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 613.

¹⁹⁹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 741.

německá sevření a zajistit ústup německých okupačních vojsk z území Sovětského svazu. I přesto, že se Adolf Hitler snažil prolomit sevření a když se pokoušel o další protiofenzívu, která vešla do dějin jako největší tanková bitva u Kurského oblouku, Prochorovky a města Orel, kdy dne 12. 7. 1943 zvítězily sovětské tankové síly a německá vojska byla zatlačena až za řeku Dněpr.²⁰⁰

Německá vojska byla sovětskými útočnými frontami zatlačována zpět do střední Evropy. Neúspěchy ve válečném tažení nastaly rovněž i v severní Africe, které se odehrály v květnu roku 1943. Pod velením vynikajícího německého стратега Erwina Rommela, zvaného též „pouštní liška“, byly rovněž německé síly donuceny se stáhnout pod náporom britských, ale i českých jednotek ze severní Afriky zpět do Evropy, a to díky vítězství u Bir Hakejm-Ajn al-Ghazala, Tobruk (zde vynikly především československé jednotky) až po nejslavnější vítězství pomocí britských tankových jednotek u al-Alamejnu, kterým velel britský generál Bernard Montgomery, zvaný též „Monty“. Vítězství uspišilo také to, že požadavky o posily z německých řad Adolf Hitler nevyslyšel a nechal Erwina Rommela bez jakékoliv podpory. Afrikakorps v té době však nebojovalo za vůdce říše, ale nýbrž za svého velitele.²⁰¹

Jelikož Spojenci začali postupně svírat Německo z východu a z jihu, západní fronta nadále nebyla otevřená i přes tlak sovětského vůdce Josifa V. Stalina. Bylo tedy nutné postupně oslabovat německý válečný průmysl tím, že jej budou spojenecké síly bombardovat ze základen v Anglii.²⁰² Ještě předtím však bylo nutné vyhrát s německými „vlčími smečkami“ bitvu o Atlantik, neboť se, jak říká ve své knize Pavel Charvát, „zdálo, že se ponorkám podaří zásobovací tepny do Evropy vážně ohrozit.“²⁰³ Zde však problém vyřešily spojenecká letadla a lodě, které byly dle Pavla Charváta „vybavovány stále dokonalejším radarovým zařízením k vyhledávání ponorek, které byly ničeny hlubinnými bombami.“²⁰⁴

Za architekta britské strategické letecké ofenzívy byl považován maršál Královského letectva sir Arthur Travers Harris zvaný též „bombardér Harris“, který propagoval vojenskou doktrínu, že leteckými či kobercovými bombardovacími nálety lze srazit německý průmysl a jeho lid na kolena.²⁰⁵ Letecký maršál Arthur T. Harris svůj první letecký útok provedl v polovině roku 1942 nad Kolínem nad Rýnem, dále britské bombardéry útočily na Brémy a

---

²⁰⁰ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 436-437.

²⁰¹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 755.

²⁰² Tamtéž, s. 627-628.

²⁰³ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 543.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 543.

²⁰⁵ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 292-293.

Essen, kde byly po těchto náletech nasazeny značkovací bombardéry, které lépe označovaly budoucí cíle pro lepší zásah spojeneckých bomb. Dalším významným cílem byla vojensky významná průmyslová zóna v Porúří, kde Arthur T. Harris vylepšil strategii nočního bombardování společně se americkými bombardovacími svazy. Ty útočily ve dne, tím se mnohonásobila účinná strategie bombardování.²⁰⁶

Mezi úspěchy nočního bombardování patřilo ničení vodních přehrad Möhne a Eder v Porúří slavnou eskadrou „Dumbusters“ (kvůli narušení přísunu elektrické energie a zásoby pitné vody), dále následoval útok na Hamburg, dále znovu Essen, kde byly Kruppovy továrny na výrobu tanků a jiných zbraní, dalším bodem útoku se staly továrny na kuličková ložiska ve Schweinfurtu a v Řeznu nebo lodní doky v Hamburgu.²⁰⁷

Cílem strategického bombardování bylo snížit produktivitu zbrojení Německa, přísun pohonných hmot, ale také především psychologický útok na místní obyvatelstvo, jasným důkazem toho byl nálet na Drážďany, kde však nebyly žádné vojenské cíle. Zahynulo tisíce německých obyvatel a vyvolalo to pochybnosti některých politiků o tzv. etice bombardování civilních cílů.²⁰⁸

Hart Liddell ve své publikaci uvádí, že „*válka mohla být kratší, kdyby se Spojenci více soustředili na ropné a komunikační cíle...*“ i přesto, jak dále tentýž autor sděluje, že i přes všechny neúspěchy, ale i nemorální bezohlednosti sehrálo „*bombardovací tažení nesporně důležitou úlohu v porážce hitlerovského Německa.*“²⁰⁹

3.12 Vylodění Spojenců v západní Evropě

Bombardovací strategie leteckého maršála Arthura T. Harrise se dále prokázala jako rovněž účinná v přípravě na vylodění spojeneckých vojsk v Evropě, které započalo po porážce vojsk Osy v severní Africe, kdy se muselo německé velení připravit na obranu italského ostrova Sicílie.²¹⁰

Vylodění Spojenců v Evropě započalo v Sicílii ze dvou směrů od jihu Itálie britskými a americkými silami směrem k hlavnímu městu Řím. Bohužel tento postup byl velmi pomalý a spojenecká vojska mohla doufat pouze v to, že dosáhnou prohibitivního cíle, tudíž udržet co

---

²⁰⁶ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 294-295.

²⁰⁷ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 639-649.

²⁰⁸ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 298-299.

²⁰⁹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 652.

²¹⁰ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 219.

nejvíce německých jednotek na jihu Itálie, aby nezasáhla do operací na západě Evropy – angloamerické invaze, která se měla uskutečnit v létě 1944 ve Francii na pobřeží Normandie.²¹¹

Jak uvádí ve své literatuře Liddell Hart *„Teheránská konference tří hlavních spojeneckých mocností v listopadu roku 1943 a jí bezprostředně předcházející angloamerická konference v Káhiře potvrdily tento závěr rozhodnutím, že přednost musí mít operace „Overlord“, útok přes průliv La Manche a Normandii, a operace „Anvil“, podpůrné vylodění na jihu Francie.“*²¹²

Itálie se během roku 1943 ocitla v těžké situaci, neboť se nejen vylodila 10. července téhož roku anglo-americká vojska na Sicílii a poté zahájila dlouhou, ale přesto úspěšnou cestu za vysvobozením Evropy. Další události, které nastaly během bojů na sovětsko-německé frontě, severní Africe, rovněž i protifašistická hnutí, způsobily krizi v politických kruzích Itálie. Benito Mussolini žádal Adolfa Hitlera o posílení obrany Itálie dalšími německými posilami, německý vůdce však toto odmítl a sdělil mu pouze to, aby své síly stáhl do užšího koridoru Itálie a zabezpečil obranu průmyslových oblastí. Tento čin Benita Mussoliniho navždy zbavil velení a politické moci.²¹³ Jak dále ve své publikaci Pavel Charvát uvádí, *„24. července se poprvé od roku 1939 sešla Velká fašistická rada a po bouřlivém jednání rozhodla, aby vrchní velení nad ozbrojenými silami převzal král. Mussolini nechtěl uznat své sesazení, avšak příštího dne byl po audienci u krále zatčen a internován.“*²¹⁴ Podobně navazují na tuto situaci také Chris Bishop a David Jordan, kde uvádějí, že *„Následující den po sesazení Mussoliniho (26. července) sice Badoglio vydal prohlášení, že Itálie zůstává neutřesitelným spojencem Německa, ale již 31. července vyslal ke Spojencům své emisary, kteří měli vyjednat uzavření příměří.“*²¹⁵

Během vylodňování a dobývání vojenských cílů s vědomím nové italské vlády dosáhla spojenecká vojska velkých vítězství, kdy za zmínku stojí dobytí Anzia, Monte Cassina, Říma i přes houževnatý odpor německých jednotek pod velením generála polního maršála Alfréda Kesselringa a s pomocí opevněného valu, tzv. Gustavovy linie.²¹⁶

Během plánování se však rozhodovalo mezi třemi oblastmi, kde dojde k vylodění, a to, jak uvádí Chris Bishop a David Jordan, *„Pas de Calais, Normandie a Bretaň.“*²¹⁷ Některé z těchto oblastí byly zamítnuty, např. Bretaň z důvodu špatného počasí, ale především z důvodu

---

²¹¹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 559.

²¹² Tamtéž, s. 559-562.

²¹³ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 556-559.

²¹⁴ Tamtéž, s. 556.

²¹⁵ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 228.

²¹⁶ Tamtéž, s. 229-237.

²¹⁷ Tamtéž, s. 306.

nedostatečné možnosti se vylodit. Oblast Pas de Calais byla rovněž zamítnuta, ale díky přičinění Němců, kteří zde prvně začali budovat svůj „Atlantický val“.²¹⁸ Německé velení již před plánováním operace Overlord započalo s přípravami na obranu pevnosti „Evropa“, a to s pomocí generálů von Rundstedta a Erwina Rommela, kteří měli za úkol „Atlantický val“ zpevnit a von Rundstedtovi pěší a pancéřové jednotky měli být připraveni v záloze a zatlačit Spojence zpět do moře.²¹⁹

Za zmínku nepochybně stojí i to, že Spojenci doslova „hráli divadlo“ svému nepříteli, protože prováděli falešná vojenská cvičení, používali gumové tanky, vojáky, vozidla, děla, letadla a mnohé jiné kusy bojové techniky, porušovali rádiový klid a vysílali falešné zprávy o místě vylodění tak, aby jej co nejlépe nepřítel zachytil, to vše mělo dostát za úspěch při vylodění v Normandii. Těmto klamným operacím a zastíracím manévřům velel americký generál George S. Patton.²²⁰

Operace „Overlord“ byla velmi pečlivě naplánovaná akce, která nesměla být v žádném případě prozrazena nepříteli. Do boje nebyly zařazeny pouze vojenské, obrněné nebo letecké jednotky, ale především hnutí odporu v celé střední Evropě, převážně partyzáni ve Francii, kteří dostali, jak uvádí Antony Beevor ve své publikaci, „*První upozornění, že se má odboj připravit, bylo ve francouzském programu BBC odvysíláno 1. června. Hlasatel pronášel tyto „osobní zprávy“ patetickým hlasem...., L'heure du combat viendra“ – Hodina bitvy se blíží. Sdělení, připravené pro případ zrušení invaze...., Les enfants s'ennuient au jardin“ – Děti se nudí v zahradě.*“²²¹ Hnutí odboje bylo pro vylodění Spojenců nesmírně důležité, neboť jejich úkolem bylo, jak dále uvádí Antony Beevor, kdy „*konečně, 5. června časně večer, uvedla jedna osobní zpráva celý francouzský odboj k činnosti. Spojenci to považovali, za nezbytné, nechtěli totiž riskovat prozrazení hlavních vylodovacích oblastí. Toho večera slyšeli odbojáři v Normandii hlasatele, který řekl: „Les dés sont sur le tapis“ – Kostky jsou vrženy. Na tento rozkaz měli odbojáři okamžitě začít s přeřezáváním telefonních a telegrafních drátů. Následovalo heslo „Il fait chaud â Suez“ – V Suezu je horko. To byl příkaz k útoku na všechny komunikační linie.*“²²²

Den D, jak se mu rovněž přezdívalo, byl zahájen první fází o půlnoci mezi 5. a 6. červencem 1944 silným parašutistickým útokem, kdy „*do vzduchu se ve více než 1200 letadel*

---

²¹⁸ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 306-307.

²¹⁹ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 582-584.

²²⁰ BEEVOR, Antony. *DEN D. Bitva o Normandii*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009, s. 48-49.

²²¹ Tamtéž, s. 54.

²²² Tamtéž, s. 55.

vznesly tři výsadkové divize. ²²³ Parašutisté byli výborně vycvičení a přesně věděli, kde budou seskakovat a obsazovat z týla německé pozice, převážně těžká děla namířená na vylodovací oblasti Spojenců. Za zmínku stojí nepochybně 101. výsadková jednotka, kterou vychvaloval sám generál Dwight D. Eisenhower. Vojáci byli přepravováni v kluzácích tažených letadly, avšak přistání v kluzácích bylo pro mnohé osudné. ²²⁴ Antony Beevor však uvádí, že „výsadková operace znamenala jen první krok. Všechno záviselo na vylodění a na tom, jak zareagují Němci.“ ²²⁵

Druhou fází vysvětluje Jaroslav Charvát ve své knize takto, kdy „6. června 1944 byla konečně otevřena fronta v západní Evropě – byla zahájena invaze do severní Francie.“ ²²⁶ Za podpory 39 divizí, více než 5000 výsadkových a doprovodných lodí v čele s několika bitevními loděmi, křižníky, torpédoborci a přes 11 000 letadel, které zničily německou Luftwaffe ještě na svých letištích. Výsadkové čluny byly před vyloděním podporovány mohutnou palbou z bitevních lodí a bombardováním letectva, aby zničily německá opevnění, která by způsobila ztráty ve vlastních řadách, a rovněž odříznout možné německé posily. ²²⁷ Plán vylodění se dělil na pět sektorů, které se nazývaly, jak uvádějí David Brownstone a Irene Francková, „Utah, Omaha, Juno, Sword a Gold...příčemž... „na tuhý odpor narazily pouze v pásmu Omaha Beach.“ ²²⁸

Všechna tato vylodovací pobřežní pásma byla dobyta a obsazena spojeneckými silami, ty začaly vytvářet tzv. předmostí ²²⁹, která sloužila pro vyložení dalších vojenských jednotek a techniky. Spojenci začínali postupně dobývat města, jako byla Cherbourg, Carentan, Caen, Saint-Lô a mnohé další v cestě za osvobození hlavního města Francie, Paříže. ²³⁰

Adolf Hitler však neustále opakoval, že útok přijde k Pas de Calais a přesvědčoval své generály, aby soustředili své jednotky právě zde. Erwin Rommel však byl společně s Gerdem von Rundstedtem přesvědčen, že útok bude vedený nadále z Normandie, ale zaskočení silou a mohutností spojeneckého útoku se zmožili jen na několik protiútoků. ²³¹

---

²²³ BEEVOR, Antony. *DEN D. Bitva o Normandii*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009, s. 56.

²²⁴ Tamtéž, s. 58-72.

²²⁵ Tamtéž, s. 72.

²²⁶ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 568.

²²⁷ Tamtéž, s. 569.

²²⁸ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 444.

²²⁹ Prostor na protilehlém břehu vodní překážky, který dobyla vojska při násilném přechodu vodní překážky za útoku nebo který brání při obraně vodní překážky. *Vševojsková operační a taktická terminologie: 1. díl - Vojenská věda, operační umění a všeobecná taktika*. Názvoslovná norma, Ministerstvo národní obrany, Praha 1983.

²³⁰ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 582-605.

²³¹ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 308-319.

Německé velení si uvědomovalo, že válku prohrává a pokusili se opět o jeden z mnoha atentátů na samotného vůdce Adolfa Hitlera. Atentát pod velením Clause Schenka von Stauffenberga se však nezdařil a všichni komplicové byli odsouzeni a popraveni.²³²

Jak uvádí v publikaci Jaroslav Charvát, „*Velkou pomoc poskytovaly spojeneckým vojskům v Normandii, Bretani, i pak v dalších oblastech francouzské partyzánské jednotky.*“²³³

3.13 Konec války v Evropě

Atlantický val, který měl chránit Evropu před případnou invazí Spojenců, byl dobyt dokonalou souhrou vojenské strategie a lidské odvahy. Toto vítězství donutilo jednotky SS stahovat se z Francie. Během této události propuklo v hlavním městě Francie Paříži povstání dne 19. srpna 1944. Tato situace se dala očekávat, neboť obyvatelé Paříže již dlouhou dobu žili ve strachu a napětí z okupačních vojsk. Odpor vůči nim gradoval a propuklo krvavé povstání. Během bojů však přispěchal partyzánům na pomoc francouzský generál Phillippe Leclerc, který svými jednotkami povstalce podporoval a společnými silami německé jednotky vytlačovali z pařížských ulic.²³⁴ Adolf Hitler vydal svým velitelům 23. srpna 1944 rozkazy, aby co nejdříve bránili předměstí Paříže, neboť při prolomení obrany by se zhroutila celá fronta až po řeku Seinou, ale především by byla zničena odpalovací stanoviště tajných zbraní – tzv. zbraních odplaty – Vergeltungswaffe – V1 a V2, moderní rakety dlouhého doletu s cílem bombardovat Londýn a pobřežní přístavy Anglie.²³⁵ Je obecně známou pravdou, že obyvatelé mohou za osvobození své milované Paříže poděkovat francouzskému generálovi Phillippe Leclercovi, ale jak tomu bylo už od samotného počátku celé války, velké díky patřilo statečným odbojářům, kdy po vítězství dne 25. srpna 1944 vstoupil také do Paříže sám francouzský státník a velitel tankové divize Charles de Gaulle, aby, jak uvádí Antony Beevor společně s Artemis Cooperovou, „*vyšel na balustrádu a pozvedl své dlouhatánské ruce na znamení vítězství před davem dole. Odezva byla bouřlivá.*“²³⁶ Početné ztráty na lidských životech vedly k tomu, že se Paříž jen pomalu vracela do normálního života. Pařížané však v témže roce sledovali něco mnohem zajímavějšího, a to soudní procesy s francouzskými zrádci, jako byl například gang

---

²³² BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 314-315.

²³³ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 571.

²³⁴ BEEVOR, Antony. *DEN D. Bitva o Normandii*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009, s. 381-385.

²³⁵ Tamtéž, s. 386-389.

²³⁶ BEEVOR, Antony, COOPER, Artemis. *Paříž po osvobození 1944-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2004, s. 53.

Bonnyho a Lafonta, též známé jako „francouzské gestapo“. Tito lidé udávali, okrádali, bili a zabíjeli své oběti. Rozsudkem byla smrt popravčí četou.²³⁷

Konec války ve střední Evropě se postupně blížil ke svému konci. Adolf Hitler se nehodlal vzdát a předal rozkazy svým generálům k zastavení spojeneckých vojsk na západní frontě Evropy, které se teprve po vylodění v Normandii ještě nacházely na území Francie. Protiofenzíva pancéřových jednotek SS byla úspěšná u Arnhemu, kde porazily britské a polské vojenské jednotky. Spojenci se museli dočasně stáhnout zpět za řeku.²³⁸ Operace Market Garden pod vedením spojeneckých generálů Bernarda Lawa Montgomeryho, „bouřliváka“ George Smithe Pattona a Omara Bradleyho byla největší výsadková operace v dějinách válek, která měla za úkol obsadit důležité mosty přes řeku Rýn a její ramena u nizozemských měst Arnhem a Nijmegen, a to za pomoci výsadkové, pancéřové a pěší podpory spojeneckých vojsk, které měly pak prolomit poslední obranný val Německu, tzv. Siegfriedovu linii a ukončit boje v Evropě ještě tento rok 1944.²³⁹ Boje ve dnech 18. a 19. září 1944 skončily pro první část operace jatky, kdy německé pancéřové jednotky SS doslova smetly polské a britské jednotky, které musely drahocenné mosty opustit.²⁴⁰ Tento pokus o urychlené ukončení války byl znám jako bitva v Ardenách, kdy Adolf Hitler díky svému vítězství nabyt dojmu, že ještě může válku zvrátit, ale bylo již pozdě, o válce bylo již rozhodnuto v září 1944.²⁴¹ Jaroslav Hrbek potvrzuje také to, že toto „riziko soustředění sil k jedné operaci se nakonec nevyplatilo. Porážka u Arnhemu prodloužila boje v Evropě minimálně o tři měsíce.“²⁴² Bylo tedy nutné vrátit se k opotřebovací válce dále, aby Němci mohli ustoupit a vytvořit silnější obranu své vlasti, ale především k dalším obětem na lidských životech, převážně civilního obyvatelstva.²⁴³

I v další protiofenzívě v Ardenách, která měla zastavit postup Spojenců směrem k třetí říši, byla provedena operace „Herstnebel“. I přes prolomení houževnaté spojenecké obrany v oblasti Arden se bohužel německým jednotkám nepodařilo nepřítele zatlačit zpět za jeho linie, zpět k moři. SS jednotky Adolfa Hitlera byly rozesazeny příliš od sebe a vůdcův rozkaz zněl, aby se v takto malém počtu semkly a zaútočily opět na spojenecké jednotky Britů, Kanadčanů a Američanů. Vůdce Adolf Hitler nedbal rad svých zkušených generálů a sázka na jednu kartu

---

²³⁷ BEEVOR, Antony, COOPER, Artemis. *Paříž po osvobození 1944-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2004, s. 139-140.

²³⁸ BŘEČKA, Jan. *Od invaze k Ardenám*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994, s. 5-6.

²³⁹ HRBEK, Jaroslav. *Arnhem 1944*. NAŠE VOJSKO, s.r.o., 2016, s. 29-33.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 146-149.

²⁴¹ Tamtéž, s. 266.

²⁴² Tamtéž, s. 266.

²⁴³ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 331-332

nevyšla a jeho jednotky už neměly dost sil na to, aby odrazily další spojenecké útoky a přešly až do konce války do defenzívy.²⁴⁴

Na žádost a tlak Josifa Vissarionoviče Džugašvili (Stalina) na Teheránské konferenci (28. listopadu – 1. prosince 1944) byla spojeneckými silami otevřená Západní fronta, jinak by nepokračoval v ofenzívě na Východní frontě, která již byla v plném proudu a své úspěchy započala osvobozením Leningradu a Kaliningradu roku 1944, zničení německých armád Sever a na Balkáně a německých armád STŘED v Bělorusku, kterou měla na svědomí sovětská rozsáhlá operace „Bagration“.²⁴⁵ Jaroslav Charvát dále zmiňuje, že opět byly ku pomoci „útočícím sovětským armádám běloruské partyzánské oddíly.“²⁴⁶ Během bojů v Bělorusku však došlo, podobně jako za doby německého „Blitzkriegu“, k vytvoření mnohasetkilometrových zásobovacích tras, které donutilo i přes protiútoky německých jednotek a ničení jejich předmostí k odložení ofenzívy o skoro půl roku.²⁴⁷ Za zmínku nepochybně patří také Varšavské povstání, jehož, jak uvádí Jaroslav Hrbek, „*hnacím motorem se stala Zemská armáda (Armia Krajowa). Akcím proti německým okupantům velel generál Tadeusz Bór-Komorowski.*“²⁴⁸ I přes odvahu místních obyvatel Varšavy však nepřišla z Rudé armády žádná pomoc, i když byly jednotky postaveny jen pár kilometrů za městem. Za obět padlo více než 15 000 obyvatel Varšavy včetně žen a dětí, které dokonce SS jednotky zabíjely a mučily. Zemská armáda vydala rozkaz, aby každý voják opustil obklíčení, každý na vlastní riziko.²⁴⁹

Německá třetí říše byla již v roce 1945 svírána ze všech stran a vítězství Spojenců a Rudé armády bylo na dosah. Jaroslav Charvát uvádí, že se v dubnu roku 1945 německá západní fronta „*fakticky už rozpadla a statisíce německých vojáků odcházely do anglo-amerického zajetí...*“²⁵⁰ Rudé armádě už prakticky nemělo co stát v cestě, i když německé velení chystalo obranná opatření, do kterých zahrнула mobilizaci dětí, Hitlerjugend, a starců, kteří však proti přesile, jak uvádí Jaroslav Charvát, o počtu „*2,5 miliónů mužů, 41 000 děl a minometů, 7500 letadel a 6300 tanků*“²⁵¹ neměli jedinou šanci. Antony Beevor ve své publikaci rovněž píše, že Adolf Hitler a jeho „*pokusy určovat „pevnostní“ města a odmítání svolit k evakuaci obklíčených jednotek patřily k jeho sebevražednému stylu vynuceného sebeobětování a*

---

²⁴⁴ BŘEČKA, Jan. *Od invaze k Ardenám*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994, s. 6.

²⁴⁵ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 345-349.

²⁴⁶ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 578.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 579-580.

²⁴⁸ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000, s. 362.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 362-363.

²⁵⁰ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 599.

²⁵¹ Tamtéž, s. 599.

*marného utrpení. Hitler, věděl, že německé jednotky jsou v koncích. Luftwaffe neměla palivo ani letadla k zásobování vojsk v sevření nepřítele...*²⁵²

Spojenecké jednotky obsadily Porúří, aby se dostaly směrem na východ ke svým spojencům, Rudé armádě.²⁵³ Ta však pod vedením Georgije Konstantinoviče Žukova, Ivana Štěpanoviče Koněva a Konstantina Konstantinoviče Rokossovskije obklíčila Berlín, který pomocí náletů, těžkým ostřelováním demoličními děly v pouličních bojích, frontových pěších a tankových útoků zatlačila poslední jednotky slavného Wehrmachtu. O několik dní později se nakonec vzdaly dne 27. dubna 1945.²⁵⁴

*„30. dubna spáchal v obklíčeném Berlíně Hitler sebevraždu poté, co ho opustil nejen Göring, ale i vůdce SS Heinrich Himmler.“*²⁵⁵ Dne 5. května byla podepsána kapitulace německých vojsk na severu a o dva dny později americký generál Dwight David Eisenhower podepsal protokol o bezpodmínečné kapitulaci všech německých ozbrojených sil Německa. 8. května po naléhání sovětských vojsk podepsal Wilhelm Keitel dokument za přítomnosti sovětského maršála Georgije Žukova.²⁵⁶ 9. května 1945, minutu po půlnoci, kapitulace nabyla platnost a úplným osvobozením Československa skončila druhá světová válka.²⁵⁷

---

²⁵² BEEVOR, Antony. *1945 – PÁD BERLÍNA*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s.r.o. a Jiří Ševčík, 2004, s. 230.

²⁵³ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 369.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 369.

²⁵⁵ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 600.

²⁵⁶ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013, s. 374-375.

²⁵⁷ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 600-601.

4 Praktická část

4.1 Analýza vybraných učebnic dějepisu

4.1.1 Specifika dějin 20. století

Již v teoretické části se pojednává o funkci učebnice jako důležitého edukačního média, dále o specifické struktuře učebnic dějepisu a jejich didaktického vlivu na výuku historie jako takové, ale zároveň na vytváření historického vědomí u samotných žáků. Jak je psáno v úvodu samotné práce, učebnice nejsou jediným edukačním materiálem nebo médii, které lze ve výuce dějepisu použít k přihlídnutím na to, že dějiny 20. století jsou dějinami moderními a soudobými. Proto je velmi důležité přistupovat k těmto dějinám více specifickým způsobem, a to za použití jiných didaktických metod a použití moderních vyučovacích médií (PC, internet, ...).²⁵⁸

Zdeněk Beneš ve své publikaci uvádí, že velkým problémem ve vyučování dějepisu a didaktice dějepisu jsou samotné dějiny 20. století. Tento problém se týká zejména druhé poloviny 20. století.²⁵⁹ Moderní dějiny jsou velmi důležitým mezníkem k pochopení současného politického a společenského dění v celém dnešním světě.

Dle článku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Evropská unie a její výbor ministrů roku 2001 při Radě Evropy vydala Doporučení Rady Evropy o výuce dějepisu v Evropě 21. století, kde důrazně apeluje na evropské země tak, aby se výuka dějepisu více zaměřovala na dějiny 20. století.²⁶⁰ Z tohoto podnětu vznikla publikace v roce 2001 s názvem „Jak učit evropské dějiny 20. století“ od Roberta Stradlinga²⁶¹, který uvádí návrhy zlepšení, například, jak uvádí Metodický portál Rámcového vzdělávacího programu, „pomáhat žákům číst ikonický archivní materiál o 20. století“ nebo „pomoci žákům a studentům analyzovat a interpretovat různé pohledy na stejnou událost, nebo historický jev, porovnáním úhlů pohledu různých historiků, porovnáním očitých svědectví s těmi, která využívají výhody zpětného pohledu, porovnáním toho, jak různé národy (nebo různé skupiny v rámci téhož národa) nahlížely na stejnou událost, nebo ji vykládaly atd.“²⁶² Tato koncepce klade důraz na to, aby se nerozšiřovaly jen vědomosti žáků, ale především jejich dovednosti. Tím je převážně

---

²⁵⁸ HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Nebojme se výuky moderních dějin*. Praha: Albra, 2009.

²⁵⁹ BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny 20. století jako didaktická i metodická výzva*. In: Zdeněk Beneš (ed.): *Historie a škola IV. Dějepis a mezipředmětové vztahy. Terminologie oborových didaktik*. Praha, 2008, s. 9.

²⁶⁰ <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-rady-evropy-o-vyuce-dejepisu-v-evrope-21-stoleti> MŠMT

²⁶¹ STRADLING, Robert. *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Praha, 2003.

²⁶² <https://clanky.rvp.cz/clanek/t/ZEAAGC/17677/PRILOHY-K-DOPORUCENI-MSMT-K-VYUCE-DEJIN-20-STOLETI.html> / RVP

míněno to, aby výuka byla prováděna formou her pro zdokonalení verbální a neverbální komunikace, formou monologu žáka, popřípadě dialogu, komunikace ve skupinkách (umět si vzájemně poradit a vyhledávat různá řešení, zdroje). Velká změna přístupu k výuce dějepisu 20. století se rovněž týká i učitelů, kteří by měli pokládat kontroverzní a citlivé otázky jak v oblastech antisemitismu a rasismu druhé světové války, tak i rasismu v době současné. Učitel by měl ve výuce efektivně využívat moderní média, tedy audiovizuální historické dokumenty, fotografie, plakáty, nahrávky z určité doby dějin 20. století, případně i hrané historické filmy. Na vyučujícího je kladen důraz využívat mimoškolní aktivity, v rámci kterých může se svými žáky navštívit muzea, historické památky (hrady) či památky připomínající oběti různých válečných konfliktů i památky zesnulých týkající se například holocaustu.

4.1.2 *Zdůvodnění výběru učebnic*

Hlavním cílem této diplomové práce je analýza českých a německých učebnic v rámci vybraných třinácti témat týkajících se druhé světové války, která se probírají na základních školách a nižších stupních gymnázií.

Mezi první vybrané učebnice patří české, které jsou nejčastěji používány při výuce dějepisu a též dějiny druhé světové války ve 20. století na základních školách a nižších stupních gymnázií v České republice. Výběr těchto učebnic byl proveden na základě konzultací s vyučujícími dějepisu během mé průběžné a souvislé pedagogické praxe, dále při roční asistentické praxi a v neposlední řadě po konzultacích s didaktiky dějepisu z Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a s vedoucím mé diplomové práce, byly vybrány tyto učebnice *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*²⁶³; *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*²⁶⁴ a třetí poslední učebnice *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*²⁶⁵.

Důvodem výběru německých učebnic dějepisu byl především dvouletý studijní a pracovní pobyt v Berlíně, kde jsem vyučoval a s těmito učebnicemi aktivně pracoval na berlínské Grundschule Pankow a dále na gymnáziu Katholische Gymnasium Theresianschule. Za pomoci konzultací s profesory a učiteli místních základních škol (Grundschule) a gymnázií (Gymnasium), které jsem seznámil s tématem mé bakalářské a zároveň budoucí diplomové práce, a dále z praktických ukázek z hodin dějepisu, kde jsem měl příležitost vyučovat, jsem

---

²⁶³ PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nakladatelství FRAUS, 2011.

²⁶⁴ VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016.

²⁶⁵ ČAPKA, František. *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014.

získal přehled o učebnicích dějepisu, které se užívají ve Spolkové zemi Berlín. Mezi vybrané učebnice patří *ANNO 9*²⁶⁶, *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*²⁶⁷ a poslední doporučenou učebnicí byla *Geschichte plus*²⁶⁸.

4.1.3 Zdůvodnění výběru konkrétních událostí v učebnicích dějepisu

Pro výběr událostí bylo zvoleno kritérium analýzy odlišností ve všech vybraných českých a německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií, a to za pomoci 13 vybraných témat druhé světové války, která obsahují hlavní příčiny, průběh a konec 2. světové války.

Mezi tato témata patří například přepadení Polska, německý útok na Benelux a Francii, přepadení SSSR, boje v Atlantiku a Tichomoří, vylodění Spojenců v západní Evropě a konec války v Evropě.

Tato témata byla zvolena proto, že jsou obecně pokládána za významné historické milníky druhé světové války, jsou hojně zpracována v odborné literatuře, a i při výuce dějepisu druhé světové války je na ně kladen největší důraz.

Analýza se zaměřuje na popis odlišností, na různé interpretace těchto historických událostí ve vybraných učebnicích, na rozdílné zpracování a rozdílnou prezentaci obsahu jednotlivých událostí, na odlišnosti v rozsahu informací a množství ikonického materiálu i rozšiřující vybavenosti, tedy úkoly pro žáky, opakování či dokumentární texty.

4.2 Charakteristika českých učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií

4.2.1 PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Nakladatelství FRAUS, 2011

První českou analyzovanou učebnicí dějepisu je Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia, kterou vydalo nakladatelství FRAUS. Učebnice má schvalovací doložku MŠMT s dobou platnosti na šest let. Je součástí ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor Dějepis.

Tato učebnice dějepisu již na první straně tvrdých desek seznamuje žáka se strukturou učebnice a i tím, jak ji bude ve výuce používat. Opakování z 8. ročníku je doprovázeno bohatými ilustracemi, otázkami a na posledních dvou stránkách je uvedena po

---

²⁶⁶ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: Westermann, 2012.

²⁶⁷ BRÜCKNER, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007.

²⁶⁸ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007.

pravé a levé straně časová osa s ilustrovanými událostmi a mapa Evropy s jejími státy v určitých časových obdobích. Obsah učebnice je přehledný a jasný, písmena jsou dobře čitelná. Učivo začíná opakováním a pokračuje obdobím po 1. světové válce až do konce 20. století. Tomáš Parkan, František Mikeska a Markéta Parkanová uvádějí také, že „každá lekce má rozsah dvou sousedících stránek.“²⁶⁹ Učebnice nabízí velké a čitelné nadpisy hlavních kapitol a podkapitol. Strany učebnic jsou orámovány světle šedou lištou, ve které žák nalezne například úkoly, nad kterými se musí zamyslet, náměty pro krátké prezentace, obrazové ilustrace, časové osy, které lépe pomohou žákovi představit si to, o čem se učí. Další důležitou součástí učebnice jsou vysvětlivky symbolů, které pomohou k lepší orientaci v učebnici, např. u každé části textu jsou pro zopakování symboly stran textu, tudíž se žák může vrátit k jiné straně textu učiva, který souvisí buď jako opakování, nebo jako možnost rozšířit učivo o nové poznatky v budoucích kapitolách. Ke konci každé kapitoly nebo podkapitoly se nacházejí různé úkoly a otázky, na které mají žáci odpovídat, případně najít odpověď na internetu nebo v knižních publikacích.

V učebním materiálu jsou dále zahrnuty grafy a tabulky, které žákům přibližují různé statistiky vyučovaných témat. Avšak za zmínku stojí také fakt, že učebnice nepůsobí tolik barevně, a kromě barevných ilustrací nebo grafů je jednotvárná. Významné informace jsou psány tučným písmem. Učebnice obsahuje „*stručný slovníček československých a světových osobností, které svými činy ovlivnily dějiny 20. století.*“²⁷⁰ Učebnici doplňuje ještě pracovní sešit.

Rychlou orientaci usnadňují rejstříky umístěné v závěru učebnice. Jedná se o rejstřík věcný, osob, míst a map. Česká učebnice dějepisu rovněž nabízí možnost interaktivního vzdělávání za pomoci tzv. iučebnic²⁷¹, které umožňují větší rozšíření a prohloubení probíraného učiva.

4.2.2 VÁLKOVÁ, Veronika. Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016

Druhou zkoumanou učebnicí dějepisu je – Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny vydalo nakladatelství SPN, která má schvalovací doložku MŠMT s dobou platnosti na šest let a je rovněž součástí ucelené řady učebnic pro vzdělávací obor Dějepis.

Obsah je zde napsán na jednu stranu a jeho členění hlavních kapitol je barevně rozlišeno, podkapitoly nejsou nikterak vyznačeny. Začíná opakováním 8. ročníku společně s otázkami,

---

²⁶⁹ PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nakladatelství FRAUS, 2011, s. 5.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 5.

²⁷¹ Interaktivní učebnice FRAUS - <https://www.fraus.cz/cs/nezavisle-stranky/i-ucebnice>

typy na literaturu a několika obrázky. Autorka rozděluje další obsah učiva do tří hlavních kapitol. Učivo začíná obdobím mezi světovými válkami, pokračuje druhou světovou válkou až po poválečné dějiny dovedené do konce 20. století. Druhé polovině 20. století je v učebnici věnován velký prostor. Při probírání základního učiva je k dispozici žákovi časová osa, barevné i černobílé ilustrace a fotografie známých tváří, historických událostí či jiných zajímavostí z historie. Každá kapitola má na pravé i levé straně barevný pruh v závislosti na probíraném okruhu např. okruh DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA je barevně označený zeleně, a tudíž i jeho pruh je zelené barvy. V tomto pruhu, jak uvádí sama autorka, se nachází symbol ruky s ukazujícím prstem, který vysvětluje žákům, kde najdou „na tomto místě důležité informace.“²⁷² Za zmínku stojí propracovaný systém časové osy, která je umístěna na horním okraji stránky a různými barvami jsou na ní označeny události, členění geografické, časové a jednotlivých států, kterých se jednotlivá časová období týkají.

Jako u předchozí analyzované české učebnici dějepisu jsou na každém konci kapitoly zajímavé tipy, otázky a úkoly, dále shrnutí, která pomohou žákům zopakovat látku a lépe ji pochopit.

4.2.3 ČAPKA, František. Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014

Čtvrté aktualizované vydání učebnice dějepisu Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny od Františka Čapka je taktéž vytvořen v souladu s RVP ZV se schvalovací doložkou MŠMT s dobou platnosti na šest let. Nabízí i nadstandardní rozšíření, a to ve formě e-learningu – interaktivní verzi tištěné učebnice²⁷³, interaktivní verzi tištěného pracovního sešitu a multimédia. Pomocí ikon, na které stačí kliknout myší, se zobrazí požadované materiály k výuce včetně zajímavostí, jako jsou video nebo audio ukázky, webové odkazy, zajímavosti či interaktivní cvičení – ale je zapotřebí interaktivní tabule.

Hned v úvodu autor na prvních šesti stránkách shrnuje učivo z 8. ročníku „*formou obrázkového přehledu a úkolů.*“²⁷⁴

Hlavní učivo je rozděleno do čtyř kapitol, jak uvádí sám autor, které zahrnují „*dlouhé období dějin novověku a moderních dějin od skončení 1. světové války a vzniku Československa v roce 1918 až po současnost, po rozdělení Československa na dva samostatné státy – Českou*

---

²⁷² VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016.

²⁷³ Interaktivní učebnice NOVÁ ŠKOLA – <https://www.nns.cz/blog/miuc-plus/>

²⁷⁴ ČAPKA, František. *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014, s. 5.

republiku a Slovenskou republiku.“²⁷⁵ V jednotlivých kapitolách nalezneme širokou škálu obrázků, fotografií a dokumentů. Horní okraje stránek mají fialovou barvu a pod ní fialové pruhy s čitelnými názvy kapitol. Cílem autora bylo napsat srozumitelný text, kladoucí důraz na souvislosti, příčiny a důsledky událostí. Jednotlivé úkoly, nadpisy, poznámky jsou barevně rozlišeny, např. žlutě jsou poznámky a otázky k jednotlivým tématům. Dále nalezneme ve spodní části stránky žlutý lem, kde najde žák překlad slov v cizím jazyce a odkaz na učebnici Zeměpis 8 (NOVÁ ŠKOLA), ve které může nalézt další souvislosti s vyučovaným tématem.

Pro šikovné žáky jsou zde připraveny projekty, které mohou sami nebo společně vypracovávat během celého školního roku. Tyto návrhy mohou pak využít pro „projektové dny“.

K získávání informací jsou žáci odkazováni v učebnici pomocí jednotlivých symbolů např. symbol – práce s internetem je zobrazen jako PC; práce s mapou – zobrazen jako lupa nebo pomocí zkratk jako například PT – průřezová témata apod.

Ke konci učebnice je připraven klíč k vybraným úkolům a rejstřík pojmů s názvy a vlastními jmény, které se v jednotlivých kapitolách vyskytují. Dále učebnice obsahuje přílohu, která je umístěna na barevném skládacím papíru. Příloha shrnuje pomocí tabulek nejdůležitější události probíraného učiva. Druhá strana přílohy obsahuje několik map Evropy v letech 1918-1991.

4.3 Charakteristika německých učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií

4.3.1 BAUMGÄRTNER, Ulrich. ANNO 9. Braunschweig: Westermann, 2012

Učebnice Anno 9 od autorů Ulricha Baumgärtnera a Wolfa Weiganda je rozdělena v úvodu na čtyři velké oddíly, a to na Imperialismus a 1. světová válka, Výmarská republika, Nacionalismus a Druhá světová válka. Každý z těchto oddílů začíná dvěma stranami obrázků nebo historických fotografií k danému tématu, které jsou doplněny o přidané vysvětlivky.

Na horním okraji stránek učebnice nalezneme barevně odlišenou časovou osu, na které jsou vyznačeny klíčové události probíraného učiva.

V obsahu jsou dále dvě části, a to část nazvaná Přehled metod, která je označena fialovou barvou, a je rozdělena na 6 podkapitol. Ty obsahují metodické pokyny pro práci například s fotografiemi, statistikami, aj. Druhá část nazvaná Prohloubení látky je označena oranžovou barvou, a v ní nalezneme učivo, které prohlubuje látku hlavních kapitol.

---

²⁷⁵ ČAPKA, František. *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014, s. 5.

V textu kapitol nalezneme na levé liště statistiky, dobové plakáty, karikatury, černobílé fotografie. Obsah kapitol se člení na segmenty, které jsou označeny modrými ikonami s písmenem M a přidaným číslem např. 1-6 pro lepší orientaci v textu. Na konci každé kapitoly a podkapitoly je oddíl úkoly, který se váže k segmentům textu, např. M 1-6 apod.

V každé kapitole jsou přesně zařazeny metodické návody pro práci s ikonickým materiálem a texty sloužící k rozšíření učiva. V závěru kapitoly je umístěno shrnutí učiva zelenou barvou. Jeho obsah je rozložen minimálně na dvou stránkách, je doplněný o přehledné informace, rady, tipy a obrazové materiály společně s úkoly pro žáky.

V závěru učebnice je umístěn minilexikon, rejstřík a seznam obrázků včetně jejich zdrojů.

4.3.2 BRÜCKNER, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert.* Bremen: C. C. BUCHNER, 2007

Učebnice dějepisu *Das Waren Zeiten 4* hned v úvodních stranách vysvětluje budoucímu žákovi, jak má s učebnicí zacházet a čerpat z ní důležité informace z jednotlivých vyučovacích témat. V pochopení jednotlivých úkolů pomáhá žákovi, jak uvádí autoři Dieter Brückner a Harald Focke, - čtení a porozumění textu; cizojazyčné zdroje; zhodnocení výzkumných textů; zkoumání knih pro mládež; porovnání cizího názoru s vlastním; hodnocení map a informačních karet; pochopení obrázků (ilustrací); posouzení (hodnocení) statistik, dále interpretace diagramů; zkoumání památek; pochopení umění a staveb, rovněž hodnocení plakátů. Žák má nepřeborné množství možností, jak nahlížet na učebnici jako na celek a na jednotlivá vyučovací témata, která tyto úkoly a otázky doprovázejí.

Obsah učebnice se skládá z 5 hlavních částí, dále z úvodu pro žáky a učitele, kteří tuto učebnici budou při své výuce používat a v neposlední řadě také standardů pro předchozí ročníky (od 6. do 9. třídy).

Hlavní kapitoly se nazývají – Demokracie, nebo diktatura?, Nacionálně sociální Německo, Změny světové politiky po roce 1945, Německo v rozděleném světě a posledním hlavním tématem je Mezinárodní napětí, konec studené války a sjednocení Německa.

Das waren Zeiten 4 se zabývá výukou historie všech kontinentů po 1. světové válce až po současnost. Nejvíce se zaměřuje na období mezi lety 1918-1945, na rozdělení světa po roce 1945 a na jeho sjednocení roku 1989-1990.

V každé kapitole naleznou žáci žlutě označené pojmy a data, zelenou barvou jsou označeny zajímavé tipy, kde se žáci seznámí s novými učebními metodami a historickými

pracemi. Jak uvádí autoři, „*kniha obsahuje více statistik a diagramů než v předchozích dílech, což umožňuje co nejpřesněji interpretovat a popsat ekonomické procesy a sociální vztahy.*“²⁷⁶

Dále obsahuje učebnice mnoho karikatur, obrázků, fotografií k rozšíření perspektivy žáka ve vyučovaném tématu. Nedílnou součástí jsou modře označené Stránky projektů, které obsahují „*četné návrhy na témata, která přesahují rámec aktuálního školního materiálu.*“²⁷⁷

Na konci každé hlavní kapitoly se nachází souhrn označený šedou barvou – Co bylo důležité?, který slouží nejen k opakování samotné látky, ale i jako jistota, že žáci důkladně pochopili to, co se v samotných tématech učebnice dějepisu probírá a vysvětluje.

V obsahu však nenalezneme jako v předchozí učebnici dějepisu Anno 9 barevně rozlišené podkapitoly, ale pouze Učební tipy; Projekty a Co bylo důležité?. Úvodem každého hlavního tématu je fotografie se zajímavým popiskem a úvodním textem k probírané látce. Učebnice nemá žádnou barevnou lištu na okrajích stran. Pouze na různých místech textu označuje zelenou barvou Učební tipy a žluté zabarvení Termíny a data. Jednotlivá čísla stran v kapitolách jsou v dolní části ilustrována dobovými fotografiemi či obrázky. Ve žlutých rámečcích jsou označeny jednotlivé otázky a úkoly pro žáky. Učebnice má rovněž přiložené CD, které se používá jako zpestření samotné výuky nebo internetový tip, který odkazuje na zajímavé online stránky. Těchto tipů se v kapitolách objevuje poměrně značné množství. Každý přiložený obrázek, ilustrace, fotografie je označena číslem a stručným popiskem.

Co bylo důležité? nalezneme vždy na konci každé kapitoly, obsahuje přehledné shrnutí historických událostí, dat, časových os, důležitých pojmů, přemýšlení nad danými otázkami, hledání odpovědí. Taktéž tipy a náměty na exkurze do míst, která se týkají dobových událostí.

4.3.3 FUNKEN, Walter. *Geschichte plus. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007*

V učebnici dějepisu *Geschichte plus* od Waltera Funkeho vyplňuje úvodní a předposlední stránku knihy barevná a přehledná časová osa s mapami vývoje hranic samotného Německa a mapa světa v určitém časovém období. Test učebnice je rozdělen do 9 kapitol od Německé císařské říše až po dnešní Německo v Evropské unii a mezinárodní problémy. Obsah učebnice je rozložen na 5 stránek a každá hlavní kapitola je vyznačena fialovou barvou. Podkapitoly jsou rozděleny na části, které jsou světle modré a pro lepší a přehlednější orientaci jsou číslovány římskými číslicemi I-III. Žlutý lem na levé straně obsahu vystihuje pomocí

---

²⁷⁶ BRÜCKNER, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert.* Bremen: C. C. BUCHNER, 2007, s. 5.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 5.

ilustrací jednotlivé kapitoly, např. Druhá světová válka je ilustrovaná postavou vůdce třetí říše Adolfa Hitlera.

Na obalu desek jsou vysvětleny jednotlivé zkratky a pomůcky, které se žákovi budou hodit pro efektivnější získávání vědomostí. Jedná se například o zkratky – **D** – diagram; **K** – karta; **T** – tabulka nebo *i*, které symbolizuje zajímavé internetové odkazy k probíranému tématu.

Jednotlivé podnadvýše částí hlavních kapitol jsou přehledné a vyznačeny černou barvou. Téměř každá podkapitola je doprovázena výukovými metodami, a to například Metoda: Jak správně zacházet s prameny, literaturou, s obrazovým materiálem, se statistikami nebo diagramy apod. Tyto metody jsou označeny oranžovou barvou v obsahu, ale i celé pozadí stránek, kde se tato pomůcka pro žáka nachází, je oranžové. Každá z těchto metod obsahuje bohaté ilustrace, vysvětlení k jednotlivým problémům apod. Zelenou barvou je označena metodická pomůcka Prohloubení vyučovací látky, kde žák má možnost rozšířit si učivo, např. Vliv druhé světové války na Asii a její průběh v Tichomoří. I oddíl Prohloubení vyučovací látky je označen světle zelenou barvou, obsahuje přehledné obrázky, otázky k zamyšlení nebo dobové fotografie a není zde opomenuto ani použití map s časovými a jinými údaji.

Na konci každé hlavní kapitoly nalezne žák tzv. „**Check-up**“²⁷⁸, který obsahuje otázky, analýzy obrázků, grafy, schémata apod. Žák využívá „**Check-up**“ k prohloubení a zopakování probraného učiva. Dále jsou zde na pravé části stránky vyznačeny výsledky pomocí „smajlíků“: 😊dobře; 😐středně; 😞špatně, kde si žák sám může ověřit, jak na tom je se znalostmi probírané látky. Výhodou je to, že výsledky lze zkontrolovat pomocí klíče na posledních stránkách učebnice před rejstříkem. Každý z těchto klíčů je na světlé modrém pozadí s nadpisy hlavních kapitol a strany, kde se samotný „**check up**“ nachází.²⁷⁹

Každá hlavní kapitola je označena barevným pozadím, na kterém nalezne žák úvod, jaké učivo bude probíráno, časovou osu, osu v pořadí – politika, kultura a všední den doprovázenou malými ilustracemi a přehlednými mapami s průběhem a vývojem zemí v určitém časovém období. Zkratky označené písmenem **Q** označují vysvětlení různých pramenů. Písmenem **B** jsou označeny veškeré ilustrace v učebnici včetně grafů, tabulek a schémat společně s jejich vysvětlením. Ke konci každé podkapitoly jsou uvedené otázky pro žáka, kde má odpovídat, analyzovat, porovnávat různé otázky k samotnému učivu nebo ilustracím.

---

²⁷⁸ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 4.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 346-352.

Geschichte Plus, podobně jako ostatní zkoumané německé učebnice dějepisu, obsahuje rejstřík osob a věcí, dále slovníček pojmů a databázi obrázků dle abecedního seřazení.

4.4 Analýza vybraných témat druhé světové války v českých a německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií

4.4.1 Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu

Tabulka č. 1

Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text²⁸⁰	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> FRAUS	1	1	3
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> SPN	2	2	3
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> NOVÁ ŠKOLA	1	2	3

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia* (dále jen FRAUS) a *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny NOVÁ ŠKOLA* (dále jen NOVÁ ŠKOLA) se věnují tomuto tématu pouze částí strany (FRAUS) nebo na jedné straně (NOVÁ ŠKOLA).

Naproti tomu učebnice *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny* (dále jen SPN) má větší rozsah, téměř o jednu stránku. Učivo je prezentováno na dvou stranách.

Nejvíce ilustrací obsahuje učebnice SPN. V úvodu hlavní kapitoly Druhá světová válka společně s podkapitolou Průběh druhé světové války – Válka v Evropě žák nachází černobílou fotografii padlého německého vojáka před Braniborskou bránou a níže přehlednou mapu o

²⁸⁰ Ikonický text – Je v této DP dvojrozměrný názorný obrazový materiál, jehož základem je grafický symbol. Např. obrázky, fotografie, karikatura, plakát, komiks, mapy, pohlednice, didaktické kresby, grafy, schémata viz http://www.msmt.cz/file/9594_1_1

změnách hranic v Evropě před samotným zahájením ofenzivy Německa na Polsko v září roku 1939. NOVÁ ŠKOLA obsahuje dva ikonické materiály, přehlednou časovou osu a podpis sovětsko-německé smlouvy o neútočení. Učebnice FRAUS obsahuje pouze jeden ikonický materiál, a to odznak s nacistickou svastikou.

Všechny tři učebnice obsahují shodně tři otázky a úkoly k danému tématu. V učebnici FRAUS.

Tabulka č. 2

Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	4	4	7
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	4	6	0
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	3	5	4

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice ANNO 9 A Das waren Zeiten 4 věnují tomuto učivu 4 strany. Učebnice Geschichte Plus strany 3.

Největší počet ilustrací má učebnice Das waren Zeiten 4, v níž lze nalézt 5 černobílých fotografií, např. pochod německých vojsk přes řeku Rýn ve městě Mainz nebo podpis smlouvy mezi německým ministrem zahraničí Joachimem von Ribbentropem a ruským ministrem zahraničí Wjatcheslawem Molotowem, včetně osoby Josifa Visarijonoviče Stalina o paktu neútočení. Ikonický materiál v učebnici ANNO 9 Westermann (dále jen ANNO 9) dosahuje v počtu 4. Učebnice však nabízí nejen dobové fotografie, ale i přehlednou barevnou mapu v letech 1935-1939 společně s vysvětlivkami, ale také karikatury z jiných zemí, které byly vydávány jako reakce na světovou situaci, kdy hrozil další válečný konflikt. *Geschichte plus Cornelsen* (dále jen Geschichte plus) obsahuje nejen černobílé fotografie a mapy, ale také ukázkou umění

(obraz zobrazující násilí během španělské občanské války) nebo fotomontáž německého vůdce Adolfa Hitlera jako spasitele německého národa.

Celkem 7 otázek a úkolů obsahuje učebnice ANNO 9, s počtem 4 následuje Geschichte plus a s žádným shrnutím Das waren Zeiten 4.

Shrnutí

V analýze byla vyhodnocena jako nejobsáhlejší česká učebnice SPN, která zkoumané téma Počátky agrese – první příčiny světového válečného konfliktu probírá nejvíce. Na rozdíl od ostatních dvou učebnic hned v úvodu vyčleňuje druhou světovou válku do dvou etap – válka v Evropě a válka v Tichomoří. Obsahuje dostatek ikonografického materiálu (mapu, časovou osu a dobovou fotografii). V úkolech na konci kapitoly se nachází shrnující otázky, ale rovněž práce s mapou, se kterou mají žáci zjistit, jak se měnily hranice v určitých etapách začátku druhé světové války.

Z německých učebnic dějepisu vyšla z analýzy nejlépe učebnice ANNO 9, která měla sice nejmenší počet ikonografického materiálu, ale nejvíce otázek k zopakování a vyvážený výukový text. Za zmínku stojí, že učebnice ANNO 9 má stejnou mapu s časovými údaji a barevným označením spojenců OSY jako učebnice SPN, ale na mapě učebnice ANNO 9 je mapa rozšířena o dvě šipky (červenou a fialovou), z nichž červená směřuje na bývalé SSSR, což má za symbol Pakt o neútočení a fialovou „Ocelový“ pakt jako symbol spojení Německa s Itálií.

Žák si díky tomu představí situaci v té době lépe než na mapě v učebnici SPN, kde jsou pouze barevně vyznačeny hranice států v určité době vlády Osy.

Z hlediska úkolů vyniká učebnice ANNO 9 s nápaditými a netradičními otázkami a úkoly. Žák například analyzuje karikaturu dvou hadů, z nichž jeden je Adolf Hitler s „břichem“ plných států jako Rakousko, Československo, Polsko oproti druhému hadu Josifu V. Stalinovi, který má států v „břiše“ mnohem více nebo dalším úkolem je vyhledat důvody, proč Hitler se Stalinem uzavřel pakt o neútočení a mnohé další.

4.4.2 Přepadení Polska

Tabulka č. 3

Přepadení Polska			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	5	7
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	4	8
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	2	4	6

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu SPN a NOVÁ ŠKOLA se zabývají tématem na 2 stranách knihy, z nichž SPN celou jednou stranou a NOVÁ ŠKOLA jedním souvislým odstavcem proloženým otázkami a krátkými shrnutími. FRAUS se věnuje tématu na jedné straně.

Stejný počet ikonického textu mají učebnice SPN a NOVÁ ŠKOLA, kde SPN obsahuje černobílé historické fotografie odstranění polsko-německé hraniční závory německými vojáky a generálního guvernéra polského záboru Hanse Franka, mapu rozdělení Polska mezi Německem a SSSR a současné fotografie polského vojenského bunkru. Pět ilustrací má učebnice FRAUS, která obsahuje dvě současné fotografie památníku odporu Poláků a radiostanici v Gliwicích a jednu historickou černobílou fotografii z masakru v Katyni. Dále obsahuje přehlednou mapu rozdělení Polska mezi Německem a SSSR.

Úkolů a shrnutí má nejméně učebnice NOVÁ ŠKOLA, o jednu otázku více s počtem 7 má FRAUS a nejvíce má učebnice SPN. I přes počet shrnutí (7) a úkolů měla učebnice FRAUS zajímavou otázkou Kdo byl obviněn z katyňské popravy polských důstojníků a Kdo je pokládán za viníka dnes? Mnohem podrobněji se touto otázkou zabývá ve svém shrnutí učebnice NOVÁ ŠKOLA, která uvádí počet obětí a kdy a kdo odhalil tyto masové hroby v roce 1943.

Tabulka č. 4

Přepadení Polska			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	2	1	2
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	3	2
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	2	2	6

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice ANNO 9 a Geschichte plus mají obsah učiva na 2 stranách, a to s tím, že na druhé straně textu nalezneme jen jeden odstavec. Nejméně stran má učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4, která je však spojena s kapitolou Teror a utrpení, která se týkala vyhlazení Židů, tzv. podlidí – cikánů, Slovanů, aj.

Se stejným počtem jedné karikatury a jedné historické černobílé fotografie jsou učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4 a Geschichte plus. Ve zmíněné karikatuře jsou zobrazeni vůdci v podobě Adolfa Hitlera a J. V. Stalina, jak se mezi sebou zdraví nad padlou osobou (Das waren Zeiten 4) nebo se procházejí s jednou nohou svázanou k sobě (Geschichte plus) ve smyslu, že si rozdělují území Polska. ANNO 9 zobrazuje černobílou fotografii, jak pochoduje Wehrmacht v Polsku v září roku 1939.

Učebnice Geschichte plus rovněž disponuje podrobným shrnutím v kapitole podložené Prameny, které jsou označeny čísly, stručně vysvětleny a každý obsahuje svoji otázku pro zopakování probírané látky. Učebnice ANNO 9 a Das waren Zeiten 4 mají každá 2 otázky týkající se opakování kapitoly Přepadení Polska.

Shrnutí

Na téma Přepadení Polska byly nejobsáhlejší učebnice dějepisu SPN a NOVÁ ŠKOLA a s největším počtem ikonického materiálu učebnice FRAUS. Avšak z těchto tří zkoumaných

učebnic vyšla nejlépe učebnice SPN. V jejím ikonickém materiálu se nachází přehledná mapa týkající se rozdělení Polska mezi Německem a SSSR v září 1939, dobové fotografie „polského kata“ Hanse Franka a prolomení hranic Polska německým Wehrmachtem a současné fotografie vojenského opevnění v pohraničí. Na konci kapitoly se otázky věnují shrnutí probírané látky, ale v poslední otázce se učebnice zaměřuje na provázání s předmětem zeměpisu, kde mají žáci vyhledat skandinávské země, které se budou probírat v následující kapitole Útok na Skandinávii. V levé části zeleného lemu strany učebnice se táže rovněž na zajímavé otázky týkající se například názvu „Blitzkrieg“ nebo masové vraždy v Katyni.

Z výzkumu německých učebnic dějepisu je patrné, že převažuje ve všech zkoumaných částech Geschichte plus. Za zmínku stojí nejen karikatura Adolfa Hitlera a J. V. Stalina či zničení polské hraniční závory německými vojáky, ale především provázanost textu s tzv. Prameny, které uvádějí například Pramen Q3 se týká tématu „Životního prostoru“, Hitlerových názorů na „Židovskou otázku“ a jiné, které jsou provázány otázkami, kdy žáci musí zpracovat, jakými argumenty a činy chtěl Adolf Hitler docílit rozšíření německého „Lebensraum“, případně by žáci rozvíjeli protiargumenty k vůdcovým rozhodnutím.

4.4.3 Obsazení Dánska a Norska

Tabulka č. 5

Obsazení Dánska a Norska			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	0	1
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	3	5
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	0	1

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice NOVÁ ŠKOLA neobsahovala téměř žádné podrobnější informace o útoku německých vojsk na Skandinávii, pouze 2 krátkými větami bylo popsáno, že došlo k obsazení Norska a Dánska. Učebnice FRAUS s přibližně stejným rozsahem učiva v textu. Na rozdíl od učebnice dějepisu SPN, která disponovala rozsáhlými informacemi, např. o chování německé armády vůči Norům oproti Polsku, neboť je považovali za čistou rasu, bylo učivo obsaženo na dvou stranách textu.

Učebnice SPN rovněž disponovala širokým spektrem ikonického textu, a to současnou fotografií norských fjordů, dobovou černobílou fotografií člena loutkové vlády Norska Vidkuna Quislinga a poslední historickou fotografií zobrazující britského ministerského předsedu Winstona Churchilla. Učebnice FRAUS společně s učebnicí NOVÁ ŠKOLA neobsahují ikonický text zkoumaného tématu Obsazení Dánska a Norska.

Krátké shrnutí obsahovala učebnice NOVÁ ŠKOLA společně s učebnicí FRAUS, kdy byla položena otázka Co je „blitzkrieg?“ a v konečném shrnutí informace týkající se obsazení Dánska a Norska Wehrmachtem. SPN obsahuje celé tři otázky věnující se opakování tématu a u obrázky fjordů propojuje mezipředmětové vztahy, neboť se žáků ptá, Jak fjordy vznikají? či shrnuje k jednotlivým dobovým fotografiím situaci v Norsku po obsazení a reakci W. Churchilla na druhou světovou válku jeho proslovem.

Tabulka č. 6

Obsazení Dánska a Norska			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	1	2
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	1	0
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	0	0

Zdroj: vlastní výzkum

V každé zkoumané německé učebnici dějepisu je stejný rozsah učiva týkající se tématu. Většinou se jedná o krátký odstavec se zmínkou o „bleskové“ válce (Blitzkrieg).

Mimo učebnici Geschichte Plus mají obě zbylé učebnice dějepisu po jedné přehledně ilustrované mapě s popisky, která znázorňuje hranice v určitých časových obdobích a zároveň označuje okupaci Skandinávie a Dánska.

Ve výzkumu tohoto tématu bylo patrné, že učebnice Das Waren Zeiten 4 a Geschichte plus nebudou věnovat otázkou ani shrnutím ohledně přepadení Dánska a Norska. Na rozdíl od těchto učebnic ANNO 9 se v závěru kapitoly ptá žáků na to, co je „Blitzkrieg“ a jakým způsobem se Německo rychle zmocnilo těchto zemí.

Shrnutí

Přepadení Norska a Dánska bylo tématem, kde ve všech zkoumaných částech disponovala česká učebnice SPN a německá učebnice ANNO 9. I přesto má česká učebnice mnohem více materiálu, jak v rozsahu, ikonickém textu, tak v samotném shrnutí, úkolech a otázkách.

Česká učebnice dějepisu má mnohem větší rozsah než německá ANNO 9, která má téma rozvedeno v jednom odstavci.

V ikonickém textu ANNO 9 obsahuje přehlednou mapu dobývání severní Evropy, ale SPN rovněž. Dále zde může najít žák dobové fotografie z historických událostí a k němu stručně a jasně vysvětleno to, co se týká tématu.

Ve třetí zkoumané části české učebnice dějepisu SPN se nachází celkem 3 otázky a stručné shrnutí, které podobně jako ANNO 9 rozšiřuje téma o nový vojenský pojem – tzv. „Blitzkrieg“ – taktika bleskové války, které mají pak žáci vyhledat a pokusit se jej v hodině dějepisu vysvětlit.

4.4.4 Německý útok na Benelux a Francii

Tabulka č. 7

Německý útok na Benelux a Francii			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	3	5
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	1	4	4
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	1	2

Zdroj: vlastní výzkum

Po stránce rozsahu textu jsou dvě učebnice dějepisu SPN a FRAUS po jedné stránce v několika rozsáhlých odstavcích, kde se věnuje i okupaci Francie vojsky třetí říše. Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA se však útokem na Benelux a Francii zabývá pouze jedním krátkým odstavcem.

Z hlediska zkoumaného ikonického textu má nejvíce učebnice dějepisu SPN, která nabízí jak černobílé, tak barvené dobové fotografie. V počtu 3 ilustrací včetně map učebnice dějepisu FRAUS a pouze s jednou černobílou fotografií Adolfa Hitlera s pozadím Eiffelovy věže učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA.

Nejvíce otázek a shrnutí obsahuje učebnice dějepisu FRAUS, která nabízí žákům rovněž propojení s předmětem zeměpis. Učebnice dějepisu SPN dokonce propojení s předmětem fyzika, kdy se žáků ptá, jak funguje vojenský radar. Nejméně opakování nabízí učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA, kde uvádí dvě otázky a vysvětlení týkající se vichystické vlády.

Tabulka č. 8

Německý útok na Benelux a Francii			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	3	5	9
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	2	1
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	1	1

Zdroj: vlastní výzkum

Po jedné stránce obsahu tématu jsou dvě učebnice dějepisu, a to *Geschichte plus* a *Das waren Zeiten 4*. Obě popisují obsazení Francie vojsky Německa, ale nepopisují francouzský odboj, jako je tomu u učebnice dějepisu *Anno 9*, která má rozsah tématu na třech stranách.

Nejvíce ikonografického textu obsahuje *ANNO 9* se svými pěti dobovými ilustracemi, které obsahují černobílou fotografii schůzky Adolfa Hitlera se svými generály, přehlednou mapu dobytí Beneluxu a okupace Francie a 2 plakáty vyhlášující okupaci Francie a proslov Charlese de Gaullea. Následuje učebnice dějepisu *Das waren Zeiten 4* s dobovou černobílou fotografií zničení Orleánu po bombardování *Luftwaffe* a mapu okupace Francie a zemí Beneluxu. *Geschichte plus* zobrazuje Hitlerovu reakci na vítězství nad Francií.

Nejvíce se ve shrnutí tématu věnuje *ANNO 9*, kde se zabývá několika otázkami například Jak probíhalo obsazení vojsky třetí říše od Polska až po Francii?, Vysvětlíte proslov generála Charlese de Gaullea? nebo Se kterými argumenty volal Marschall Pétain po spolupráci obyvatel Francie s Němci? aj. Nejméně shrnutí tématu se věnují obě zbylé učebnice dějepisu. *Geschichte plus* se zabývá otázkou rozšíření tzv. *Lebensraum* a *Das waren Zeiten 4* dává za úkol popis černobílé fotografie rozbombardovaného francouzského města Orleán.

Shrnutí

Německý útok na Benelux a Francii je nejvíce rozebrán v českých učebnicích dějepisu FRAUS a SPN, s tím rozdílem, že FRAUS má více otázek, úkolů a shrnutí, kdežto SPN má více ikonického textu. FRAUS však více podrobněji popisuje rozdělení Francie na dva okupační bloky a hlavní postavy francouzského odboje a vichystické vlády. U zkoumaných německých učebnic dějepisu má největší rozsah textu ANNO 9, kde se rozebírá hlavně odboj Francie společně s Charlesem de Gaullem versus spolupráce Francie s vichystickým maršálem Pétainem.

Avšak SPN má více ikonického textu, kde sice nedisponuje mapami jako FRAUS, ale více na události od úspěšné evakuace britských sil z přístavu Dunkerqueu, podepsání kapitulace Francie ve vládním vlaku z první světové války až po postup německých pozemních a vzdušných sil Francií a Paříží. Německá učebnice ANNO 9 však oproti českým učebnicím ukazuje plakáty a projev týkající se odboje Francouzů a na druhou stranu spolupráci Francie s německými okupanty.

V otázkách, úkolech a shrnutích je více propracovanější česká učebnice SPN, kde například můžeme najít otázky rozšiřující o pojmy vojenské techniky či propojení s jinými vyučovacími předměty (fyzika). ANNO 9 má celkem 9 otázek a úkolů, které si díky nim žáci nejen zopakují, ale získají nové poznatky např. o okupaci Francie nebo vysvětlení argumentů, které ve svých projevech pronesli maršál Pétain a Charles de Gaulle či popis a sdělení vlastních názorů o dobových ilustracích týkajících se tématu obsazení Beneluxu a okupace Francie.

4.4.5 Bitva o Británii – 1941

Tabulka č. 9

Bitva o Británii – 1941			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> FRAUS	1	7	7
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> SPN	1	2	3
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> NOVÁ ŠKOLA	1	1	4

Zdroj: vlastní výzkum

V rozsahu textu jsou všechny tři učebnice dějepisu stejně s počtem jedné strany.

Nejméně ikonického textu má učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA, kde je na dobové fotografii vyobrazen Winston Churchill ve vybombardovaném Londýně. Se dvěma černobílými fotografiemi je učebnice dějepisu SPN, a to s vyobrazením královské rodiny s královnou Alžbětou a použitím metra jako krytu proti bombardování. Nejvíce ilustrací obsahuje učebnice dějepisu FRAUS, kde zobrazuje nejen černobílé fotografie vojenského letectva Británie, ale rovněž dobové malby týkající se dobytí Anglie v 11. století a Winstonem Churchillem.

V učebnicích SPN a NOVÁ ŠKOLA se nacházejí podobné otázky týkající se bitvy o Británii, například Co vedlo k vítězství Británie? (SPN) nebo O čem svědčí slova Winstona Churchilla? (NOVÁ ŠKOLA). Nejvíce otázek a vysvětlení podává žákům učebnice dějepisu FRAUS, kde se jich například ptá z historie před 2. světovou válkou – Který vojevůdce plánoval vyloďení v Británii v 19. století? či otázky týkající se opakování předchozí kapitoly druhé světové války Jak se nazývala politika ustupování Německu?. Ve shrnutí na konci kapitoly se píše pouze krátce o první porážce Němců v bitvě o Británii.

Tabulka č. 10

Bitva o Británii – 1941			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	0	0
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	0	0
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	2	3

Zdroj: vlastní výzkum

Rozsah textu kapitoly týkající se bitvy o Británii je u všech zkoumaných německých učebnicích stejný o rozsahu 1 strany. Výjimku však tvoří učebnice dějepisu ANNO 9, která se zmiňuje o Velké Británii jen krátkým odstavcem.

Učebnice dějepisu ANNO 9 a Das waren Zeiten 4 neobsahují žádný ikonický text. Dvě dobové fotografie Winstona Churchilla a vybombardovaného anglického města Coventry obsahuje učebnice dějepisu Geschichte Plus.

Taktéž s žádným shrnutím ani otázkami nedisponují v tabulce č. 10 první dvě německé učebnice dějepisu. Geschichte plus odkazuje na proslov Winstona Churchilla 13. května 1940, jeho životopis a v otázce se ptá žáků, jaký účinek měl tento proslov se spojením dobové černobílé fotografie po bombardování anglického města Coventry.

Shrnutí

Z výzkumu vyplynulo, že česká učebnice dějepisu FRAUS je, co se týče textu, rozsáhlejší než německá učebnice dějepisu Geschichte plus, která má pouze jeden odstavec.

Dále v ikonickém textu česká učebnice dějepisu FRAUS má větší počet fotografií a jedné malby než Geschichte plus se dvěma již zmíněnými fotografiemi Coventry a Winstona Churchilla.

Geschichte plus se ve shrnutí obrací k proslovu Winstona Churchilla o bombardování anglického města Coventry a životopise samotného britského premiéra. Toto nelze nalézt v české učebnici dějepisu FRAUS. Ta obsahuje otázky týkající se historických událostí ještě před slavnou bitvou o Británii roku 1941, kdy Anglii dobyli v 11. století Normané a žáci mají rovněž za úkol najít, kdo velel těmto vojskům a podobná otázka je, který vojevůdce plánoval vylovení v Británii v 19. století. FRAUS je mnohem propracovanější v otázkách a shrnutích než Geschichte plus.

4.4.6 Přepadení SSSR

Tabulka č. 11

Přepadení SSSR			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	5	5
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	0	10
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	2	2	8

Zdroj: vlastní výzkum

V učebnici dějepisu SPN se téma Přepadení SSSR nachází na dvou stranách společně s učebnicí NOVÁ ŠKOLA. Učebnice dějepisu FRAUS na jedné straně.

S pěti ilustracemi včetně dobového plakátu „Matka vlast zve!“ a přehledné mapy útoku Wehrmachtu na Sovětský svaz obsahuje učebnice dějepisu FRAUS. Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA obsahuje dvě dobové černobílé fotografie průběhu zkázy ruských vesnic a následné budování obraného valu u Moskvy. Učebnice SPN neobsahuje žádný ikonický text.

Nejméně otázek, shrnutí a úkolů nalezneme u učebnice dějepisu FRAUS a NOVÁ ŠKOLA, kde ve shrnutí se ptaly žáků na stejné otázky například „Proč nebyl Sovětský svaz na

válku dostatečně připraven?“(NOVÁ ŠKOLA) apod. Nejvíce se zaměřila na opakování a zajímavých tipů tématu učebnice dějepisu SPN, která zejména propojuje mezipředmětové vztahy zeměpisu a německého jazyka, kdy mají žáci za úkol přeložit názvy operací Wehrmachtu, např. Jak se nazýval útok na Polsko, Československo apod.

Tabulka č. 12

Přepadení SSSR			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	1	1
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	1	0
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	2	2

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu ANNO 9, Das waren Zeiten 4 a Geschichte plus mají rozsah učiva na jednu stránku.

Rovněž lze analyzovat stejný počet ikonického textu, kde ANNO 9 obsahuje černobílou fotografii padlého německého vojáka během ofenzívy v operaci „Barbarossa“, Geschichte plus obsahuje dvě barevné a přehledné mapy Evropy a hranice Sovětského svazu během 2. sv. války v letech 1939-42 a 1942-45 a dále obsahuje vlevo dole černobílý obrázek (Wehrmacht překračující polské hranice během své ofenzívy roku 1939) symbolizující probírané téma.

Ve shrnutí, otázkách a tipech neměla učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4 žádné dostupné materiály, avšak ANNO 9 zadává jeden úkol žákům, a to popsat „tváře“ války, který směřuje na černobílý obrázek padlého vojáky během ofenzívy na Sovětský svaz a dojít tak k žákovu zamyšlení. Geschichte plus se ptá žáků na fáze ofenzívy na Sovětský svaz a na to, jak popsat fáze útoku německých vojsk na Sovětský svaz a celkový pohled na proměnu mapy Evropy v druhé světové válce.

Shrnutí

Z celkové analýzy českých učebnic dějepisu nejvíce pojala učivo Přepadení SSSR učebnice NOVÁ ŠKOLA. V porovnání s německými učebnicemi dějepisu vyšla v rozsahu Geschichte plus. Geschichte plus však v obsahu žákovi předává veškeré informace o průběhu ofenzívy, kdežto česká učebnice NOVÁ ŠKOLA toto rozšiřuje až ve svých shrnutích a otázkách.

Geschichte plus oproti české učebnici dějepisu NOVÁ ŠKOLA, která obsahuje dvě černobílé dobové fotografie průběhu invaze německých vojsk na východ, poskytuje žákovi porovnání dvou barevně přehledných map Evropy, během války ve dvou fázích, a to 1939-42 a 1942-45.

Ve shrnutích, otázkách a zajímavých tipech je NOVÁ ŠKOLA dobře propracována oproti Geschichte plus, která má v úkolech právě porovnání již zmíněných map, na rozdíl od učebnice NOVÁ ŠKOLA, která obsahuje například počty půjčené vojenské techniky od USA a Velké Británie, která ji poskytovala SSSR jako pomoc při boji proti Německu, aj.

4.4.7 Vstup USA do války

Tabulka č. 13

Vstup USA do války			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	2	3
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	1	2
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	1	3

Zdroj: vlastní výzkum

S obsahem probíraného učiva na jedné straně jsou učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA a FRAUS. Učebnice dějepisu SPN má rozsah učiva na dvou stranách.

Nejvíce ikonického textu obsahuje učebnice FRAUS, kde zobrazuje tři vlajky Spojenců (USA, VB, SSSR) a černobílou fotografii letadlové lodi připravené k leteckému útoku na vojenský přístav USA Pearl Harbor. Zbylé analyzované učebnice dějepisu SPN a NOVÁ ŠKOLA mají jednu historickou černobílou (NOVÁ ŠKOLA) a barevnou (SPN) fotografii týkající se způsobených škod na bitevní lodi kotvící v Pearl Harboru.

Ve zkoumané části Úkoly, shrnutí a ostatní je toto téma nejvíce probíráno hned ve dvou učebnicích dějepisu, a to FRAUS a NOVÁ ŠKOLA a se dvěma otázkami týkajícími se důvodů, proč USA vstoupilo do války s Japonskem či které kolonie Japonsko získalo svojí dobovačnou mocí a taktiky podobné německým silám.

Tabulka č. 14

Vstup USA do války			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	2	2
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	1	1
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	2	0	0

Zdroj: vlastní výzkum

I přes rozsah dvou stránek učebnice dějepisu Geschichte plus jsou všechny tři analyzované učebnice dějepisu stejného rozsahu učiva.

Geschichte plus neobsahuje žádný ikonický text, Das waren Zeiten 4 však obsahuje přehlednou mapu Tichomoří, kde zobrazuje rovněž pomocí šipky útok na samotný Pearl Harbor. Rovněž to samé obsahuje ANNO 9, kde její mapa je ještě propracovanější díky zvětšení

oblastí, kde působily okupační japonské síly a dále o doplňující historickou barevnou fotografii potopené lodi po náletu japonských letadel na Pearl Harbor.

Dvě otázky týkající se přepadení Pearl Harboru, které zapříčinilo vyhlášení USA válku Japonsku, a podrobné analýzy map válečného konfliktu v Tichomoří (viz ikonický text ANNO 9) má žák možnost nalézt v učebnici dějepisu ANNO 9. Das waren Zeiten 4 odkazuje na Atlantickou chartu, kterou si mají žáci připomenout na dalších stránkách učebnice. Geschichte plus neobsahuje žádné shrnutí, úkoly ani otázky.

Shrnutí

V rozsahu textu jsou česká učebnice dějepisu FRAUS a německá učebnice dějepisu ANNO 9 shodné.

V ikonickém textu mají opět stejný počet stran, ale německá učebnice ANNO 9 obsahuje přehlednou a barevnou mapu, kde zobrazuje rozsah japonské moci během války v Tichomoří a přibližuje místa, která okupovala a dále které suroviny se snažila díky těmto koloniím získat, kdežto česká učebnice FRAUS disponuje černobílou dobovou fotografií přípravy letadel k útoku na samotný Pearl Harbor. ANNO 9 ukazuje dále na historické barvené fotografii jeho ničivé následky na válečném loďstvu USA.

Německá učebnice se ve svých otázkách snaží žáka přimět, aby pracoval s již zmíněnou mapou a analyzoval ji, dále kvůli jakým příčinám došlo k válce mezi USA a Japonskem. Česká učebnice FRAUS však ve svých shrnutích, které prokládá přímo v textu, zmiňuje například význam vojenského povelu „Tora, Tora, Tora“ nebo velmi zajímavá otázka k zamyšlení pro žáky je „Jaký vztah měli Američané k Japoncům žijícím na území USA?“

4.4.8 Bitva o Stalingrad

Tabulka č. 15

Bitva o Stalingrad			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	5	5
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	1	1	3
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	1	2

Zdroj: vlastní výzkum

Rozsah učiva všech analyzovaných českých učebnic dějepisu je na jedné straně. Každá česká učebnice má téma Bitva o Stalingrad vyznačené pro lepší přehlednost.

Učebnice dějepisu SPN a NOVÁ ŠKOLA mají každá po jedné dobové černobílé fotografii ze záznamů bojů o Stalingrad (SPN) a německých zajatců po bitvě u Stalingradu (NOVÁ ŠKOLA). Nejvíce ikonického textu obsahuje učebnice dějepisu FRAUS, kde žák nalezne k připomenutí vlajky Spojenců (USA, VB, SSSR), velmi známou černobílou fotografií fontány v ruinách města Stalingradu a kapitulace německého maršála Friedricha von Pauluse ve Stalingradu.

Učebnice dějepisu FRAUS se na konci kapitoly krátce zmiňuje o bitvě o Stalingrad, v její pravé části připomíná kapitulaci německých vojsk pod vedením maršála F. v. Pauluse a pod samotným textem učiva se ptá např. Jaký měla vliv porážka vojsk Osy u Stalingradu na další vývoj války? aj. Učebnice SPN se věnuje ve shrnutí otázkám týkajícím se bitvy u Stalingradu a nepoukazuje na zajímavé tipy ohledně tohoto konfliktu na východě. Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA se na rozdíl od dvou zmíněných učebnic ptá žáků na podobnou historii válečných tažení na Rusko, kde se žáků ptá, která armáda musela opustit Rusko, protože nastala

tuhá zima, nebo se ptá žáků ve spojení s předmětem zeměpis, kde se nacházejí města Petrohrad, Moskva apod.

Tabulka č. 16

Bitva o Stalingrad			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	1	1
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	2	2	5
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	2	0	0

Zdroj: vlastní výzkum

Dvě německé učebnice dějepisu *Das waren Zeiten 4* a *Geschichte plus* prezentují stejný rozsah učiva na dvou stranách. *ANNO 9* má rozsah učiva na jedné straně učebnice.

Geschichte plus nemá k dispozici žádný ikonický text, který by přiblížil bitvu, jež rozhodla o dalším vývoji druhé světové války. Učebnice dějepisu *ANNO 9* však zobrazuje černobílou fotografii německého vojáka, který píše dopis do své domoviny Německa. *Das waren Zeiten 4* poskytuje žákovi přehlednou mapu útočících vojsk Osy na Sovětský svaz, vymezuje hranice určité doby, útočící a bránící se fronty společně s měřítkem pro představivost rozsáhlosti vojenských akcí, do kterých spadala i bitva o Stalingrad.

Úkoly, shrnutí a jiné podobné otázky týkající se tohoto tématu nenajdeme v učebnici dějepisu *Geschichte plus* a rovněž *ANNO 9*, která se zmiňuje krátkou otázkou zavádějící spíše do tématu týkající se holocaustu, kde se ptá žáků na popis vyhlazovacích operací SS v průběhu útoku na SSSR, které měly za úkol rozšířit „Lebensraum“ – životní prostor Německa a nastolit řád „rasové čistoty“. *Das waren Zeiten 4* se zde zaměřuje na zamyšlení pro žáky, kteří mají za úkol přečíst dopis německého vojáka, který popisuje průběh bitvy u Stalingradu a celkovou situaci německých sil na východní frontě. Dále učebnice nabízí CD-ROM tipy, kde si žáci

mohou nalézt další polní dopisy nebo autentické noviny „nesmyslné“ války. Dále se zaměřuje na slova německého propagátora Josepha Goebbelse, jenž popisuje hrdinný boj Němců u Stalingradu a nad kterými se mají žáci zamyslet. U obrázku padlých německých vojáků se mají žáci zamyslet nad tím, proč muselo být obětováno tolik životů a za co.

Shrnutí

V porovnání rozsahu učiva u české učebnice FRAUS je německá učebnice Das waren Zeiten 4 o jednu stranu obsáhlejší, kde na druhé straně zobrazuje rozsáhlý text dopisu německého vojáka z východní fronty.

V porovnání ikonického textu má nejvíce česká učebnice FRAUS, kde zobrazuje ilustrace vlajek Spojenců, černobílé dobové fotografie kapitulace maršála Friedricha von Pauluse a ruin města Stalingrad. Zobrazuje tedy situace týkající se historických milníků této bitvy, kdežto německá učebnice Das waren Zeiten 4 spíše chce žákům ukázat pocity a myšlenky účastníků oné bitvy a celého tažení německých vojáků na Sovětský svaz v rámci rozšíření Lebensraumu.

V poslední analyzované části se rovněž potvrzuje to, že česká učebnice FRAUS vychází z ikonického textu, kde se žáků například ptá Proč Adolf Hitler povýšil generála Friedricha von Pauluse na polního maršála? nebo Proč byla bitva u Stalingradu pro Adolfa Hitlera důležitá?. Učebnice se tedy ptá spíše na fakta, než jako je tomu u německé učebnice Das waren Zeiten 4, kde se pokládají otázky hlavně k zamýšlení například na tématem německého dopisu přímo z ofenzívy na Sovětský svaz nebo vytvoření názoru na slova německého ministra propagandy Josepha Goebbelse. Dále učebnice skýtá možnost internetových tipů, kde mohou žáci nalézt další souvislosti s bitvou u Stalingradu nebo celým průběhem německé ofenzívy zvanou též jako operace „Barbarossa“.

4.4.9 Porážky v SSSR

Tabulka č. 17

Porážky v SSSR			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	1	1
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	1	1
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	1	1

Zdroj: vlastní výzkum

V analyzované části Rozsah učiva je na tom se dvěma stránkami učebnice dějepisu SPN a po jedné stránce učebnice dějepisu FRAUS a NOVÁ ŠKOLA.

Z hlediska ikonického textu jsou na tom všechny tři učebnice dějepisu stejně, tedy po jedné současné barvené fotografii ukázky tanku T-34 z Kurské bitvy (FRAUS), přehledně ilustrované mapy průběhu ruského protiútoků po porážce u Stalingradu a Kurska aj. (SPN) a historické černobílé fotografie zničeného německého tanku po bitvě u Kurska (Prochorovky).

Učebnice NOVÁ ŠKOLA nezahrnuje v opakování, tipech ani otázkách téma porážek u Stalingradu, Leningradu nebo u Kurského oblouku, kterými by si žáci mohli více prohloubit analyzované téma Porážky v SSSR, ale krátce zmiňuje ve shrnutí, že po porážce u Stalingradu a kapitulaci německé armády se průběh války zvrátil ve prospěch Sovětského svazu. U učebnic dějepisu FRAUS a SPN nabízí po jedné z otázek, které se týkají další porážky v SSSR, a to převážně v největší tankové bitvě u Kurska, kdy Němci prohráli díky dvojnásobné přesile sovětských vojsk.

Tabulka č. 18

Porážky v SSSR			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	2	3	1
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	0	1
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	2	1

Zdroj: vlastní výzkum

V rozsahu učiva jedné strany byly analyzovány učebnice *Geschichte plus* a *Das waren Zeiten 4*. *ANNO 9* disponuje dvěma stranami učiva.

V učebnici *Das waren Zeiten 4* není k dispozici žádný ikonický text. V *Geschichte plus* lze nalézt dobový barevný plakát symbolizující sílu německého národa v roce 1943 a černobílou dobu fotografii v letech 1942/43, kdy byla německá vojska v zajetí po porážkách v SSSR. *ANNO 9* má ve svém ikonickém textu ilustrovanou mapu útoku sovětských vojsk směrem na Německo a dvě dobové černobílé fotografie, které umožní žákovi nahlédnout do atmosféry vyhlášení „Totální války“ německým ministrem propagandy Josephem Goebbelsem.

Všechny tři učebnice disponují jednou týkající se buď porovnání (*Geschichte plus*) mezi dobovým plakátem symbolizujícím odhodlanost a vzápětí s černobílou fotografií poražené německé armády na východní frontě. Dále popsání situace, jak probíhala propaganda Josepha Goebbelse, která měla za úkol vyvolat „Totální válku“ Německa, které bylo již ve válce v defenzívě (*ANNO 9*), případně internetového odkazu, který měl žákům ukázat přímo hlasový záznam onoho německého ministra propagandy ze Sportovního paláce v Berlíně (*Das waren Zeiten 4*).

Shrnutí

Česká a německá učebnice dějepisu SPN a ANNO 9 měly společně největší rozsah učiva týkající se porážek německých vojsk v SSSR. Česká učebnice se zmiňuje o vojenských úspěších sovětské armády, např. slavná tanková bitva u Prochorovky, ale německá učebnice ANNO 9 se zabývá obecně porážkami a zmiňuje také to, že v této době porážek v Sovětském svazu a přechod do defenzívy způsobil vyhlášení tzv. „Totální války“ vedené německou propagandou v čele s Josephem Goebbelsem.

V ikonickém textu však německá učebnice předčila českou učebnici SPN, která obsahuje ukázkou poničeného německého tanku společně s několika sovětskými vojáky v černobílé fotografii, a to přehlednou barevnou mapou pohybu sovětských vojsk během a po porážkách ve Stalingradu, Kursku apod., a především dvěma historickými černobílými fotografiemi zachycujícími Hitlerův pozdrav publikem, které vyslyšelo Goebbelsovu propagandu k prohlášení „Totální války“ a zachycení impozantní výzdoby, svastik a nadpisem „Totální válka – nejkratší válka“. Žáci tak v české učebnici poznají škody, které vojska Osy utrpěly v porážkách, ale v německé učebnici žáci mají možnost poznat počínající zoufalství nacistického Německa v době, kdy se „karta obrátila“ v jejich neprospěch.

V české učebnici je uvedena otázka pro žáky k zopakování učiva, a to např. Jaký měly postoj pobaltské země vůči Sovětskému svazu během jejich osvobození?. Německá učebnice ANNO 9 se ve svém souhrnu otázek ptá žáků na názory ohledně vojenského obratu během války v defenzívu Německa nebo se zaměřuje několika částmi jedné otázky, která se týká složení projevu Josepha Goebbelse, dále mají žáci za úkol zkoumat určitý výrok ministra propagandy a co tím měl na mysli a v poslední části, co tím chtěl docílit a jako bonmot, jakou rétoriku používal. V další části mají popsat obě černobílé fotografie, které symbolizují viz nahoře část ikonický text – ANNO 9. Žáci tak mohou vyjádřit svůj názor, pracovat s textem a fotografiemi.

4.4.10 Boje v Atlantiku a Tichomoří

Tabulka č. 19

Boje v Atlantiku a Tichomoří			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	2	0	2
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	0	3
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	2	4

Zdroj: vlastní výzkum

V rozsahu učiva jsou na dvou stranách učebnice FRAUS a SPN. Učebnice NOVÁ ŠKOLA popisuje tematiku bojů v Tichomoří na jedné straně.

Obě již zmíněné učebnice s rozsahem učiva na dvou stranách však nemají žádný ikonický text, oproti učebnici dějepisu NOVÁ ŠKOLA, která má možnost nahlédnout žákům pomocí dvou černobílých historických fotografií, jaké útrapy prožívali nejen Spojenečtí vojáci, ale také obyvatelé okupovaných zemí Japonskem.

Učebnice dějepisu FRAUS poskytuje žákům dvojce otázky týkající se agresivní a výbojně taktiky Japonců na země v Tichomoří a jaký byl vztah Japonců k podrobeným obyvatelům asijských států. Učebnice SPN ve svých otázkách propojuje mezipředmětové vztahy například se zeměpisem, kde se v otázce ptá, které evropské státy napadené Adolfem Hitlerem měly své kolonie, a které státy tu dnes leží. Dále se pokládají otázky žákům, jak Japonsko využívalo války v Evropě a proč došlo ke konfliktu mezi USA a japonským císařstvím? V poslední otázce se ptá, kdy došlo k obratu války v Tichomoří. Rovněž tipy pro mezipředmětové vztahy nabízí učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA, kde se ptá žáků, aby našli Havajské a Šalamounovy ostrovy a kde leží (v levém dolním rohu je strana a oddíl učebnice Zeměpis 7) nebo rovněž s předmětem přírodopis, kde se ptá, jaká je nejrozšířenější plodina

v Japonsku, a která přírodní katastrofa postihuje nejčastěji Japonsko a proč. Ve shrnutí popisuje krátce průběh celé války v Tichomoří a obrat ve prospěch Američanů, kteří pak postupně osvobozovali země z područí Japonska.

Tabulka č. 20

Boje v Atlantiku a Tichomoří			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	0	0	0
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	0	0
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	2	4	5

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu ANNO 9 se svým rozsahem nezabývá naší výzkumnou částí boje v Atlantiku a Tichomoří ani v ikonickém textu nebo v úkolech a shrnutí.

Das waren Zeiten 4 má rozsah učiva na jednu stranu, kdežto učebnice dějepisu Geschichte plus má rozsah učiva na dvou stranách.

Učebnice Das waren Zeiten 4 nemá žádný ikonický text, který by mohl ukázat, jak probíhaly boje v Tichomoří. Se dvěma dobovými černobílými fotografiemi, kde na jedné může žák nalézt potopení americké válečné lodi v důsledku japonského náletu na Pearl Harbor a na druhé nástupce prezidenta USA Harryho S. Trumana po smrti Theodora Roosevelta. Dále zobrazuje přehlednou a barevnou mapu bojů v Tichomoří mezi USA a Japonskem a barevnou fotografii ničivých následků po svržení atomové bomby.

Bez shrnutí, úkolů nebo tipů je učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4. Se třemi otázkami v závěru kapitoly a dvěma krátkými shrnutími mapy bojů v Tichomoří a ničivých následků atomové bomby v japonské Hirošimě ve svém obsahu má učebnice Geschichte plus.

Shrnutí

Za zmínku stojí nepochybně to, že německá učebnice ANNO 9 se vůbec nezmiňuje o bojích v Tichomoří ani při hlubším pátrání v posledních stranách celkového shrnutí. Podobně je na tom i druhá zkoumaná německá učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4, která se sice na jedné straně zmiňuje o bojích, ale v ikonickém textu neobsahuje žádnou ilustraci nebo fotografii, případně mapu. Rovněž ve shrnutích, úkolech nebo tipech není položena ani otázka ke krátkému zopakování.

Česká učebnice NOVÁ ŠKOLA oproti Geschichte plus měla sice jednu stranu v rozsahu učiva Boje v Tichomoří méně, ale svým rozsahem předčila dvě zkoumané české učebnice dějepisu. Geschichte plus, jak byla zmíněna výše, má rozsah na dvě strany, které se plně věnují tomuto zkoumanému tématu. Dále má tato učebnice mnohem širší rozsah informací než česká učebnice NOVÁ ŠKOLA.

V ikonografickém textu poskytuje více možností žákovi, jak přiblížit válku v Tichomoří mezi USA a Japonskem, neboť nenabízí jen černobílé dobové fotografie, jako je tomu u české učebnice NOVÁ ŠKOLA (Utrpení obyvatel po náletu japonskými letadly na Singapur nebo zachycení vojáků USA v Barmě), ale také přehlednou mapu s legendami vysvětlujícími např. území ovládané Japonci v Tichomoří, bojové fronty nebo území Spojenců. Rovněž ukazuje ničivé důsledky svržení atomové bomby na Hirošimu.

Česká učebnice NOVÁ ŠKOLA má výhodu oproti německé učebnici Geschichte plus, že propojuje své otázky nebo shrnutí s ostatními vyučovacími předměty, a to například se zeměpisem nebo přírodopisem (příp. biologií). Německá učebnice však nabízí žákům např. vysvětlení expanzivní politiky Japonska v Tichomoří, vysvětlení cíle japonského ministra zahraničí u NSDAP v Německu či zamyšlení se nad slovy amerického prezidenta Harryho S. Trumana týkající se atomové vojenské síly.

4.4.11 Bombardování Německa

Tabulka č. 21

Bombardování Německa			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	2	6
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	2	1	3
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	0	0	0

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA neuvádí žádný obsah učiva, ikonický text ani úlohy, shrnutí nebo tipy k zamyšlení na téma Bombardování Německa.

Učebnice dějepisu SPN má rozsah učiva na dvou stranách a FRAUS na jedné straně.

V ikonickém textu představuje SPN černobílou dobovou fotografii z vybombardovaného Berlína. Učebnice dějepisu FRAUS však nabízí rovněž ukázkou důsledků bombardování spojeneckými nálety, a to německé město Drážďany a barevný obrázek amerického bombardéru.

V otázkách se ptá žáků učebnice SPN, co mohlo způsobit tolik obětí na lidských životech, jaké zbraně apod. Ve shrnutích nebo tipech pro rozšíření výuky není zmínka o bombardování německých měst ani o bombardování jako takovém. Učebnice SPN také nabízí možnost propojit mezipředmětové vztahy, a to například předmět chemie a fyziky, kde se žáků ptá, jak je možné, aby oheň dokázal vtáhnout těleso dovnitř. Oproti učebnici SPN má učebnice FRAUS mnoho shrnutí, které přiblíží žákovi zkázu bombardování, a to ze strany Osy, tak i Spojenců. Například se ptá žáků, která místa a města byla v Evropě masivně bombardována či které město bylo tragicky postiženo spojeneckým bombardováním aj.

Tabulka č. 22

Bombardování Německa			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	2	2	8
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	3	5
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	2	2

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu *Das waren Zeiten 4* a *Geschichte plus* se věnují tématu Bombardování Německa na jedné straně a se dvěma stranami učiva *ANNO 9*.

ANNO 9 a *Geschichte plus* obsahují každá po dvou přehledných tabulkách, které se týkají obětí na civilistech (*Geschichte plus*) a materiálních škodách důsledkem spojeneckého bombardování (*ANNO 9*). Dále učebnice *Geschichte plus* obsahuje černobílou fotografii zobrazující zkázu spojeneckého náletu na hlavní město Německa Berlín. *ANNO 9* sice neumožňuje žákovi nahlédnout pomocí dobové fotografie na ničivé důsledky náletů jako předchozí učebnice dějepisu, zato však obsahuje dobový válečný leták, který má za úkol informovat občany Duisburgu, co mají dělat před a během náletu. *Das waren Zeiten 4* zobrazuje černobílou fotografii bombardovaného německého města Freiburgu, za zmínku také stojí zajímavý britský leták, který Britové shazovali z letadel jako varování před blížícím se spojeneckým bombardováním.

V otázkách se na konci této kapitoly věnuje *Geschichte plus* popisu tabulky, pramenu a černobílé fotografii, který mají žáci vysvětlit rozsah škoda a ztrát na lidských životech během spojeneckého bombardování Německa. *Das waren Zeiten 4* pokládá rovněž otázky k obrázku britského letáku, diskuzí žáků týkající se vystavení pomníku autora bombardovací strategie, kde mají žáci pojednat o tom, zda je to vhodné, či nikoliv nebo zda v jejich bydlišti bylo místo

bombardování a případně o tom pomocí referátu seznámit svoji třídu. Žáci mají možnost nahlédnout pomocí internetového tipu do strategie bombardování a dalších zajímavých informací týkající se této zbraně hromadného ničení. Nejvíce se žáků ptá učebnice ANNO 9, kde jim také dává úkoly v podobě popisu letáku, který měl pomoci při leteckém bombardování nebo jakým způsobem se bylo možno skrýt před náletem Spojenců. Rovněž se ptá žáků, zda bombardování bylo vhodné jako dobrý či špatný způsob ukončení války aj.

Shrnutí

Česká učebnice FRAUS má rozsah učiva na jedné straně oproti německé učebnici ANNO 9, která má rozsah stran na dvě strany.

V ikonickém textu každá učebnice poskytuje žákovi jiný pohled na bombardování Německa. Česká učebnice dějepisu FRAUS poskytuje dobový náhled pomocí černobílé fotografie na zkázu Drážďan a ukázkou spojeneckého bombardovacího letadla Avro Lancaster. ANNO 9 však ukazuje žákovi zkázu ve faktech pomocí přehledně vypracované tabulky a rovněž pomocí dobového letáku, který žákům má připomenout pocity, které obyvatelé Německa museli zažívat před, během a po náletu spojeneckými vzdušnými silami.

ANNO 9 se ve svých otázkách zaměřuje hlavně na popis již zmíněného letáku a tabulky materiálních škod německých měst po náletech, ale rovněž se zaměřuje na tzv. PRO a PROTI žáků, kteří se mají zamyslet např. nad tím, zda byla bombardovací strategie vhodnou volbou k ukončení druhé světové války. Česká učebnice FRAUS zase nabízí žákům shrnutí a otázky týkající se samotného bombardování, např. co bylo cílem bombardování měst, proč a na jaká místa bylo vedeno bombardování nebo proč docházelo k bombardování pouze civilních objektů. Otázky se rovněž týkají dobové fotografie německého města Drážďany, které bylo srovnáno prakticky se zemí. Učebnice rovněž pokládá otázku, proč se nadále v současnosti bombardují města, kde sídlí civilisté.

4.4.12 Vylodění Spojenců v západní Evropě

Tabulka č. 23

Vylodění Spojenců v západní Evropě			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> <i>FRAUS</i>	1	6	6
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> <i>SPN</i>	1	1	1
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> <i>NOVÁ ŠKOLA</i>	1	2	9

Zdroj: vlastní výzkum

Všechny zkoumané učebnice dějepisu mají rozsah učiva na jednu stranu.

Učebnice dějepisu SPN má v ikonickém textu možnost nahlédnout do rozsáhlé mapy Evropy, kde žák nalezne obě válečné fronty (východní a západní), kde může rovněž nalézt modrou šipkou postup Spojenců a jejich úspěšně vylodění v Normandii. Rovněž nalezne v mapě i označení neutrálních států. Učebnice NOVÁ ŠKOLA zachycuje na černobílé historické fotografii přímo vylodění Spojenců v Normandii a v další stejné fotografii zase zničenou německou továrnu na zbraně Daimler-Benz. Nejvíce ikonického textu poskytuje učebnice dějepisu FRAUS, která má tři černobílé dobové fotografie, a to pohled spojeneckých vojáků z vylodovacího člunu na nepřátelskou pláž, britského maršála Bernarda Montgomeryho a amerického generála George S. Pattona. Zobrazuje také symbol ruky značící vítězství „Victory – V“ a barevnou mapu zobrazující společný útok Spojenců na pláže v Normandii. Mapa má svoji legendu a vysvětlivky.

V učebnici SPN je jedna otázka týkající se popisu spojeneckých jednotek Evropou v letech 1944-45. Učebnice FRAUS doplňuje učivo o citáty sovětského vůdce Josifa V. Stalina, který vychvaluje vojenskou strategii vylodění Spojenců v Normandii, ke kterému jsou dále doplněny otázky k zamyšlení např. Proč Stalin tuto strategii vychvaluje?. Dále propojuje

otázkami mezipředmětové vztahy, a to zeměpis, kde se žáků ptá, kde se Spojenci vylodili nebo který stát se ještě připojil k vylodění Spojenců (USA a VB) nebo v jakém státě se Normandie nachází. Učebnice NOVÁ ŠKOLA, která má nejvíce shrnutí, úkolů a tipů k rozšíření učiva dané látky, pokládá žákům například zajímavé tipy, např. kolik vojáků, letadel a válečných lodí museli Spojenci shromáždit, jak vypadala německá opevnění a jak jej museli Spojenci zdolat apod. Rovněž učebnice poskytuje mezipředmětové vztahy, a to s pomocí zeměpisu, kde mají ukázat žáci místo vylodění Spojenců nebo v českém jazyce a literatuře, kde mají žáci vpravo dole napsáno, kde si mají najít úryvek z knihy britského spisovatele Davida Howartha – „Den invaze“ a přečíst si jej. Žáci mají vysvětlit, proč některé státy nebylo třeba osvobodit, aj.

Tabulka č. 24

Vylodění Spojenců v západní Evropě			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	1	1	0
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	1	0	2
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	1	0	0

Zdroj: vlastní výzkum

Rozsahem učiva na jedné straně mají všechny tři zkoumané německé učebnice dějepisu.

V ikonickém textu však učebnice *Das waren Zeiten 4* a *Geschichte plus* nedisponují žádnou ilustrací, mapou či grafem. *ANNO 9* jako jediná obsahuje mapu ve svém ikonickém textu, která zobrazuje pomocí červených šipek postup Spojenců v Evropě.

ANNO 9 a *Geschichte plus* neobsahují žádné shrnutí ani otázky či tipy. *Das waren Zeiten 4* nabízí žákovi například tip na velkolepý americký film *Zachraňte vojína Ryana*, který velmi přibližuje boje na plážích Normandie, především na pláži Omaha. Dále vysvětluje zkratku D-Day.

Shrnutí

České a německé učebnice dějepisu se v rozsahu učiva na jedné straně shodují. V porovnání však je zahrnuta česká učebnice dějepisu FRAUS a německá učebnice Das waren Zeiten 4.

Nejvíce ikonického textu obsahuje česká učebnice FRAUS, a to se třemi dobovými černobílými fotografiemi, jednou dobovou barevnou fotografií a přehlednou mapou invaze Spojenců na pláži Normandie. Snaží se tak umožnit žákovi nahlédnout do bojů na plážích Normandie, ale také ukázat známé tváře spojeneckých generálů, kteří tuto operaci vymýšleli. Pomocí mapy mohou alespoň pochopit část strategie celé operace zvané „Overlord“. Německá učebnice Das waren Zeiten 4 nemá k dispozici žádný ikonický text, kde by žák mohl nalézt např. pomocí mapy směr postupu spojeneckých sil k osvobození Evropy.

V části výzkumu Úkoly, shrnutí a ostatní má německá učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4 k dispozici odkaz na slavný americký film přibližující téměř autenticky vylodění v Normandii a postup spojeneckých vojsk skrze Francii, a to Zachraňte vojína Ryana. Název operace D-Day je ve zkratce žákům vysvětlen jako velký začátek vojenské akce.

4.4.13 Konec války v Evropě

Tabulka č. 25

Konec války v Evropě			
Názvy českých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia</i> FRAUS	3	13	27
<i>Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny</i> SPN	2	5	8
<i>Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny</i> NOVÁ ŠKOLA	1	3	5

Zdroj: vlastní výzkum

Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA má téma Konec války v Evropě na jedné straně, SPN na dvou stranách a se třemi stranami učebnice FRAUS.

V ikonickém textu má nejvíce ilustrací a obrázků učebnice FRAUS, která například obsahuje výjevy z bojů Spojenců v Ardenách nebo Sovětů v ulicích Berlína a slavné historické černobílé fotografie, kde sovětsí vojáci vyvěšují na Reichstagu v Berlíně sovětskou vlajku. Za zmínku také stojí, že učebnice FRAUS nabízí i děsivé fotky z popravy italského vůdce Benita Mussoliniho a mnohé další. Učebnice SPN má stejnou černobílou fotografii jako učebnice FRAUS, na které jsou zobrazeni spojenečtí a sovětsí vojáci na Labi u Torgau. Rovněž zobrazuje na černobílých fotografiích tzv. Velkou trojku na jaltské konferenci anebo při slavnostním přípitku po přijetí kapitulace Německa. Rovněž nabízí pro žáky přehlednou mapu, kde postupovala z východní a západní fronty ofenzíva SSSR a Spojenců. Učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA nabízí tři černobílé dobové fotografie, a to členy tzv. Hitlerovy mládeže, kteří se chystají do závěrečných bojů o Berlín, zničený Berlín po sovětském dělostřeleckém útoku a podepsání kapitulace Německa ve francouzské Remeši.

Učebnice FRAUS obsahuje mnoho otázek, úkolů a shrnutí týkající se ukončení války v Evropě. Uvádím zde několik příkladů týkajících se neúspěchu německých vojsk v Ardenách, vyhledání informací ohledně spojeneckých generálů a jejich životopisů, několik proslovů slavných generálů aj. Dále spojuje otázky s jinými předměty, jako je zeměpis, kde za pomoci zeměpisného atlasu mají žáci najít Torgau. Otázky jsou také k zamyšlení žáků, z nichž jedna otázka je zajímavá tím, že se ptá žáků, jak by charakterizovali vztahy Spojenců a Sovětů. Pomocí černobílé dobové fotografie zase mají vylíčit a zjistit důvod, proč byl Benito Mussolini popraven. Učebnice SPN nabízí vždy na konci kapitoly seznam otázek, které žákům poskytnou opakování, ale převážně se jich ptá na otázky týkající se konferencí Velké trojky na Jaltě a Krymu. Tato setkání mají rovněž žáci najít na mapě, tudíž se opět propojuje s jiným předmětem, zejména se zeměpisem. NOVÁ ŠKOLA nabízí jiná zajímavá shrnutí, a to například informace ohledně poslední obrany Berlína, kdy byli do boje povoláni děti a starci. Dále mají žáci s pomocí barevné přílohy učebnice zjistit postup spojeneckých vojsk od východu k západu.

Tabulka č. 26

Konec války v Evropě			
Názvy německých učebnic dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)
<i>ANNO 9</i> <i>Westermann</i>	2	2	2
<i>Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert</i> <i>C.C.BUCHNER</i>	2	3	1
<i>Geschichte plus</i> <i>Cornelsen</i>	3	6	8

Zdroj: vlastní výzkum

V rozsahu dvou stran mají učebnice dějepisu ANNO 9 a Das waren Zeiten 4. Širší rozsah učiva o jednu stranu poskytuje Geschichte plus.

Nejméně ikonického textu nabízí učebnice ANNO 9, která poskytuje přehlednou tabulku obětí vojáků a civilistů v celém světě za druhé světové války a barevnou dobovou fotografii sovětského vojáka, který umísťuje vlajku SSSR na střechu Reichstagu v Berlíně 2. května 1945. S ikonickým textem představujícím novinový titulek z doby po kapitulaci Německa, černobílou fotografii amerických a sovětských vojáků, kteří si podávají ruce na řece Labi u Torgau nebo černobílou fotografii udělování medaile mladému chlapci – vojáku za odvalu od Josepha Goebbelse. Geschichte plus poskytuje žákovi nejen černobílou fotografii Velké trojky na konferenci v Potsdameru, ale také přehlednou mapu rozdělení Německa po druhé světové válce, rovněž tabulku s počtem ztrát vojáků a civilistů. Nabízí tři černobílé fotografie představující tvář nejznámějšího německého architekta Alberta Speera, zraněné německé civilisty po leteckých útocích a vojenské oddíly „Hitlerjugend“. Barevná fotografie zachycuje podzemní továrnu na zbraně V1 a V2 v Mittelbau Dora.

Shrnutí

Česká učebnice dějepisu FRAUS a německá učebnice dějepisu Geschichte plus poskytují rozsah učiva na tři strany.

Česká učebnice dějepisu FRAUS poskytuje mnohem více ikonického textu než německá učebnice Geschichte plus. Česká učebnice se více zaměřuje na dobové černobílé a barevné fotografie představující slavné osobnosti, boje v ulicích Berlína a zdvižení sovětské vlajky na střeše Reichstagu. Rovněž i obrazový záznam z podpisu kapitulace Německa. Zajímavé je také to, že zobrazuje i popravu Benita Mussoliniho rozzuřeným italským davem. Německá učebnice také zobrazuje ve svých černobílých dobových fotografiích např. Velkou trojku v Potsdamu na konferenci, ale oproti české učebnici nabízí také přehlednou barevnou mapu a tabulku obětí druhé světové války. Rovněž zobrazuje i utrpení německých civilistů po spojeneckých náletech, ale také oproti české učebnici dějepisu FRAUS zmiňuje také děti „Hitlerjugend“ a starce, kteří byli ve většině případech donuceni bojovat za svoji vlast v předem prohrané válce. Německá učebnice zobrazuje také německého architekta Alberta Speera a také tajnou továrnu na výrobu německých Hitlerových zázračných zbraní v Mittelbau Dora.

Česká učebnice dějepisu FRAUS poskytuje žákům veliké množství otázek, shrnutí a zajímavých událostí a tipů týkajících se konce druhé světové války, z nichž za zmínku stojí např. otázka poprav italského vůdce Benita Mussoliniho, v jaké zemi vládl a proč byl popraven. Česká učebnice dějepisu rovněž žákovi pokládá otázky k zamyšlení, kde mají charakterizovat vztahy mezi spojeneckými a sovětskými vojáky během tažení a při úspěšném vítězství nad Němci. Rovněž se ptají, která armáda dobyla Berlín a proč to tak bylo nebo proč Němci nezvrátili průběh války ve svůj prospěch aj. Německá učebnice dějepisu klade důraz na vlastní názor žáků, kterých se ptá, co si myslí o jednotkách „Hitlerjugend“, podzemních továrnách na zázračné zbraně nebo na tabulku celkových obětí druhé světové války. Ptá se také na bezprostřední následky pro Německo po konferenci na Jaltě.

5 Diskuze

V diplomové práci jsem se zaměřil na dva hlavní cíle:

- *Srovnání výuky dějepisu obecně a výuky tématu Druhá světová válka v České republice a ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg), včetně hodinové dotace, věku žáků, ve kterém se tématu věnují, odborným kompetencím*
- *Výzkum českých a německých učebnic pro základní školy a nižšího stupně gymnázií, které se věnují tématu Druhé světové války*

Zjištěné výsledky chci dále rozvést v této diskuzi a poukázat na odlišnosti, shody, zajímavosti učebnic a v neposlední řadě přidat svůj osobní názor na téma zabývající se druhou světovou válkou v českých a německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupeň gymnázií.

V první části jsem se věnoval porovnávání pojetí vzdělávacího oboru dějepis v České republice a Spolkové zemi Berlín, ve které jsem se zaměřil na to, kolik hodin je dějepisnému vzdělávacímu oboru věnováno a zda jsou probíraná témata druhé světové války odlišná či stejná, jaké jsou jeho obecné cíle, jaké kompetence rozvíjí a v jakých ročnících je toto téma učeno. Dále se věnuji srovnání toho, v jakém věku se žáci v České republice a ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg) tématu druhé světové války věnují a kolik je mu určeno hodin ve vybraném ŠVP jedné školy v České republice a jedné školy Spolkové zemi Berlín (Brandenburg).

RVP ZV České republiky obsahuje rámcový učební plán, dle kterého je vymezeno minimum 11 hodin pro vzdělávací oblast Člověk a společnost. RVP BuB neuvádí konkrétní časovou dotaci vzdělávacího oboru Dějepis v rámcovém učebním plánu.

Hodinovou dotaci vzdělávacího oboru Dějepis však lze vyčíst z ŠVP jednotlivých základních škol a nižšího stupně gymnázií s tím rozdílem, že v České republice není možné nahlédnout do ŠVP základních škol a nižšího stupně gymnázií, tedy ve svém výzkumu diplomové práce se opírám pouze o získané informace ohledně hodinové dotace daného předmětu dějepis na jedné základní škole v Českých Budějovicích. Je třeba brát v potaz to, že ŠVP základních škol a nižšího stupně gymnázia v České republice si může určit počet vyučovacích hodin, ale musí dbát na to, aby splnil celkovou časovou dotaci 118, resp. 122 hodin a nesmí překročit týdenní hodinovou dotaci, která je stanovena pro jednotlivé ročníky.

Na základě svých zjištění porovnávám hodinovou dotaci vybrané základní školy v České republice s ŠVP Spolkové země Berlín, do kterého jsem měl možnost nahlédnout a ŠVP Spolkové země Berlín obsahuje i hodinovou dotaci pro jednotlivá témata probíraná v předmětu

Dějepis (Geschichte/Sozialkunde). V ŠVP Theresienschule Berlín se dějepisnému obsahu Demokratie und Diktatur II zahrnující téma druhé světové války věnuje celkem 15 vyučovacích hodin (viz kapitola 2.2 Školský vzdělávací systém a RVP pro sekundární úroveň I. Spolkové země Berlín).

V porovnání s hodinovou dotací vybraného ŠVP České republiky, v němž zmiňuji hodinovou dotaci pro téma Druhá světová válka probírané v předmětu Člověk a společnost, kde celkový počet vyučovacích hodin je 13 (viz kapitola 2.1 Školský vzdělávací systém a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání České republiky). Ve Spolkové zemi Berlín je tomuto tématu věnováno o dvě hodiny více.

V RVP ZV je uvedeno, že vzdělávací oblast Člověk a společnost je realizována ve všech ročnících 2. stupně ZŠ a nižšího stupně gymnázií. To znamená, že není možné přesně určit, v jakých ročnících se téma druhé světové války vyučuje (Určeno počtem hodin, eventuálně učit jako integrovaný předmět (společně s Výchovou k občanství.). Oproti tomu RVP BuB ve svém učebním plánu Díl C Dějepis – ročník 7.-10. uvádí, že žáci budou seznámeni s tématem Druhé světové války v 9. nebo 10. ročníku.

Z předchozí části diskuze vyplývá, že nelze zcela srovnat věk žáků, ve kterém se s tématem druhé světové války setkají, neboť RVP ZV České republiky neurčuje přesně učivo dle ročníků. Na rozdíl od RVP BuB, kde je patrné, že žáci se setkávají s tímto tématem v 9. nebo 10. ročníku, tudíž ve věku 14-15 let.

Na základě získaných informací vyučujících daného předmětu se v České republice téma Druhé světové války vyučuje převážně v 9. ročníku základních škol a nižším stupni gymnázií.

Ve svém výzkumu jsem porovnal vyučovaná témata druhé světové války vybraného tematického plánu ŠVP České republiky s vybraným tematickým plánem ŠVP BuB.

Druhá světová válka v českém tematickém plánu ŠVP je rozdělena do 12 témat, která by se dala shrnout do 4 oblastí, a to:

- *2. světová válka ve světě*
- *Holokaust*
- *Naše území za války a jeho odboj*
- *Židovská tematika*
  - V poznámce je uvedeno, že některá témata mohou mít i dvouhodinovou dotaci (viz tabulka v kapitole 2.1).

Ve vybraném německém tematickém plánu ŠVP BuB jsou dané tři oblasti, a to:

- *Demokracie a diktatura*
- *Charakteristika každodenního života v diktatuře: Nacionální socialismus*
- *2. světová válka a její následky (viz tabulka v kapitole 2.2).*

Ze srovnání obou těchto tematických plánů je patrné, že se shoduje oblast 2. světová válka ve světě (ČR) a 2. světová válka a její následky (BuB) a Holokaust (ČR) a Charakteristika každodenního života v diktatuře: Nacionální socialismus (podkapitola – Holocaust). Ostatní oblasti se liší, neboť se zabývají národními dějinami v průběhu druhé světové války, jako je tomu například u oblasti Naše území za války a jeho odboj (ČR) a Charakteristika každodenního života v diktatuře: Nacionální socialismus (BuB).

Ve své analýze se věnuji obecným cílům dějepisného vzdělávacího oboru Dějepis České republiky a Spolkové země Berlín. V České republice jsou obecné cíle vzdělávací oblasti Člověk a společnost a vzdělávacího oboru Dějepis zaměřeny na to, aby žák rozvíjel své historické vědomí a mohl jej předávat dalším generacím. Je kladen důraz na poznání historických událostí, dějů, jevů a osobností, které ovlivnily názory, myšlení a vývoj společnosti do současnosti. Důraz je kladen především na dějiny 19. a 20. století, aby žáci mohli lépe proniknout k pochopení historických událostí, které významně ovlivňují svět, ve kterém žijí.

RVP BuB se věnuje podobným cílům ve svém vzdělávacím oboru Dějepis, kde rovněž žákům pokládá otázky, které jim pomohou nalézt odpovědi na to, jak se orientovat v minulosti a v přítomnosti a dávat si jevy současného světa do souvislosti s historickými událostmi či politickými ideologiemi. Měli by dokázat utvářet racionálně svůj budoucí život v závislosti na poučení se ze své národní a světové minulosti. Cílem je i žáky naučit rozlišit a pochopit historické události, například ty spojené s válečnými konflikty. Důraz je kladen na diskuzi nad danými historickými problémy ve skupině nebo mezi žákem a učitelem.

I když jsou si dějepisné vzdělávací obsahy a jejich obecné cíle velmi podobné, v jednom směru se Spolková země Berlín, a tvrdím si říci, že i ostatní spolkové země Německa, liší od České republiky. Na rozdíl od České republiky je zde kladen větší důraz na základy týkající se historie náboženství, norem sociálního chování, morálního vědomí, snaží se žáky učit postojům vůči nerovnostem mezi rasovou a genderovou oblastí. V České republice se této problematice věnují průřezová témata v rámci RVP ZV. Důvodem je jistě i to, že Německo je zemí s velkým počtem lidí vyznávající různá náboženství a lidí s různým rasovým původem. I zkušenost během druhé světové války, kdy docházelo k rasové nesnášenlivosti, která dospěla až k vyhlazování (holokaustu), vede k tomu, že je této problematice věnována velká pozornost.

Kompetence vzdělávacího oboru Dějepis České republiky a Spolkové republiky Berlín (Brandenburg) jsou pro obě země podobné. V RVP BuB je lze shrnout do pěti základních odborných (*fachbezogenen Kompetenzen*) kompetencí. Jsou to tyto kompetence:

- **Interpretace**
- **Analýza**
- **Uplatnění metod**
- **Posuzování a orientace**
- **Prezentace (historické vyprávění).**

V RVP ZV a nižšího stupně gymnázií v ČR má vzdělávací oblast Člověk a společnost rozvíjet kromě klíčových kompetencí především „*dovednosti a postoje důležité pro aktivní využívání poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Žáci se učí rozpoznávat a formulovat společenské problémy v minulosti i současnosti, zjišťovat a zpracovávat informace nutné pro jejich řešení, nacházet řešení a vyvozovat závěry, reflektovat je a aplikovat v reálných životních situacích.*“²⁸¹

Hlavním cílem výzkumu je na základě vlastní analýzy a pomocí tabulek zjistit, v čem se nejvíce shodují a odlišují české a německé učebnice dějepisu pro základní školy a nižší stupeň gymnázií v České republice a Spolkové zemi Berlín (Brandenburg) v pojetí tématu Druhá světová válka. Byl porovnáván rozsah učiva, ikonického textu, úkolů a shrnutí ve třech českých a třech německých učebnicích dějepisu, včetně pozornosti věnované specifikám jednotlivých učebnic.

České a německé učebnice dějepisu pro základní školy a nižší stupeň gymnázií mají shodnou strukturu. Na začátku je vždy uvedeno, jak s učebnicí pracovat, jsou zde důležité informace k doplňujícím textům či vysvětlivkám, pak následuje přehledný a barevný obsah jednotlivých kapitol a podkapitol. V obsahu učiva je každá kapitola či podkapitola barevně rozlišena. Učebnice dějepisu obsahují zajímavé tipy a shrnutí k zopakování či prohloubení učiva, tipy pro práci s mediálními zdroji (internet) či multimediálními zařízeními (PC). Upozorňují na možné využití mezipředmětových vztahů např. s předmětem zeměpis. V závěru učebnic jsou většinou rejstříky (věcné, jmenné) pro rychlou orientaci v učebnici.

Je zajímavé, že dvě ze tří českých učebnic mají také verzi pro interaktivní výuku, což umožňuje pomocí počítačové technologie prohloubení, shrnutí a získání nových poznatků učiva a skýtá větší možnost zapojení žáků do výuky. Německé učebnice dějepisu verzi pro interaktivní výuku nenabízejí.

---

²⁸¹ RVP ZV 2017

České a německé učebnice dějepisu se shodují také v tom, že každá z nich obsahuje učivo týkající se vybraných 13 témat druhé světové války, kromě tématu *Boje v Tichomoří a Bombardování Německa* (blíže viz tabulky). Ikonické texty učebnic zahrnují černobílé nebo barevné historické, ale i současné fotografie přibližující atmosféru druhé světové války, přehledné barevné mapy s vysvětlivkami a legendami, grafy, tabulky. Dále lze v učebnicích nalézt množství úkolů, otázek, tipů a shrnutí určených k prohloubení a zopakování učiva.

V následující části výzkumu mé diplomové práce jsem se zaměřil na rozsah učiva, ikonického textu, úkolů a shrnutí v jednotlivých českých a německých učebnicích dějepisu. Tento rozsah jsem analyzoval ve 13 vybraných historických tématech, která zahrnují dějiny druhé světové války od počátku a příčin až do jejího konce v Evropě. Výsledky získané analytickou metodou jsou u každé jednotlivé české a německé učebnice dějepisu zapsány do tabulek. Tyto hodnoty jsem dále porovnal a sledoval rozdíly, nebo shody v pojetí těchto 13 témat mezi vybranými českými a německými učebnicemi dějepisu. Níže interpretuji výsledky svého výzkumu. Podrobnosti lze nalézt v tabulkách, které jsou přílohou (Příloha č. 1 a č. 2) diplomové práce.

Jak uvádí již Milan Valenta²⁸², mezi textové složky patří učivo a text (výkladový a didaktický). Učebnice slouží k tomu, aby učivo bylo prezentováno jako soubor informací k dosažení efektivnosti vyučování a text má za úkol vyložit a vysvětlit látku.

Ve svém výzkumu zkoumám rozsah učiva (počet stran) tématu druhé světové války v českých a německých učebnicích dějepisu. Nejvíce stran učiva mezi českými učebnicemi obsahuje SPN - 22 stran. Podobný rozsah učiva mají dvě německé učebnice, a to 21 stran. V celkovém součtu mají německé učebnice dějepisu o 8 stran větší rozsah učiva než české učebnice dějepisu (viz Příloha 1 a 2).

Souhlasím s výrokem Denisy Labischové a Blaženy Gracové, které uvádějí, že učebnice by měla obsahovat text verbální, jež obsahuje texty – výkladové, pramenné, doprovodné (určené k popisu ikonického materiálu), řídicí (osvojování si učiva).²⁸³ Všech šest zkoumaných učebnic dějepisu tyto texty obsahují.

Denisa Labischová a Blažena Gracová uvádějí, že text ikonický obsahuje texty – dokumentární (např. fotografie, plakáty, karikatury aj.), symbolické (časové přímky, grafy aj.) a orientační.²⁸⁴ V analýze českých a německých učebnic dějepisu měla nejvíce ikonického textu

---

²⁸² VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 11.

²⁸³ HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: FFOU, 2008.

²⁸⁴ Tamtéž

česká učebnice FRAUS, která měla 50 ilustrací, fotografií, grafů apod. (viz Příloha č. 1). Z německých učebnic dějepisu obsahuje nejvíce ikonického textu, a to 26 položek učebnice Geschichte plus. Učebnice ANNO 9 má 23 položek ikonického textu a učebnice dějepisu Das waren Zeiten 4 má 22 položek ikonického textu. České učebnice obsahují více ikonického textu než německé učebnice. Jak již bylo zmíněno výše u rozsahu textu, k některým tématům druhé světové války není připojen ikonický text, např. české učebnice FRAUS a NOVÁ ŠKOLA nemají ikonický text k tématu Obsazení Norska a Dánska nebo německé učebnice Das waren Zeiten 4 a Geschichte plus neobsahují ikonický text k tématu Vylodění Spojenců v západní Evropě. Další rozdíly v ikonickém textu témat druhé světové války českých a německých učebnic jsou zahrnuty ve výsledcích výzkumu (viz Příloha č. 1 a č. 2.).

Jak již bylo řečeno, jsou učebnice dějepisu v obou zemích podobně strukturovány a liší se pouze v detailech. Například jinak označují legendy či vysvětlivky pomocí různých obrázků či ikon.

Součástí verbální a ikonické textové složky učebnic jsou různé doplňující texty. Jak dále uvádí Milan Valenta, např. poznámky, vysvětlivky, slovníky, rejstříky, tabulky, vzorce, diagramy a mnohé další složky, které usnadňují žákům pochopení probírané látky.²⁸⁵

V části Úkoly, shrnutí a ostatní u českých a německých učebnic dějepisu je analyzována ta část textu učebnice, díky níž, jak uvádí Milan Valenta, si žáci nové poznatky nejen osvojili a porozuměli jim, ale zároveň pochopili jejich souvislosti, a proto na konci každého učiva by mělo být shrnutí v podobě otázek, úkolů, případně projektových zadání pro skupinu žáků i jednotlivce.²⁸⁶

Zajímavé je, že česká učebnice dějepisu FRAUS obsahuje oproti německé učebnici dějepisu ANNO 9 o 43 otázek, úkolů, tipů apod. více (viz Příloha č. 1 a č. 2). FRAUS se navíc věnuje ve svých shrnutích všem zkoumaným tématům druhé světové války. ANNO 9 se nevěnuje třem tématům, např. Bitvě o Británii.

Orientační aparát učebnice pomocí obsahu, barevného rozlišení kapitol a podkapitol, vysvětlivek, legend, popisek, návodů a tabulek přispívá celkově k dobré orientaci a přehlednosti. Již zmíněné rejstříky nebo zdroje obrazových materiálů, jež se téměř vždy nalézají na konci učebnic, rovněž pomáhají k lepší orientaci žáka. Proto je velmi důležité jejich kvalitní grafické zpracování, neboť žák se snáze orientuje v učivu a lépe pochopí jeho smysl.

---

²⁸⁵ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997, s. 11-13.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 11-13.

6 Závěr

V teoretické části práce jsem se zaměřil na obecnou charakteristiku učebnic jako základního edukačního média a na funkce učebnic dějepisu, které ovlivňují utváření historického vědomí žáků.

V další kapitole jsem se věnoval metodám moderního vyučování dějepisu za pomoci dnes již standardní počítačové výbavy učeben škol.

Zabýval jsem se charakteristikou školských systémů v České republice a ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg), jejich rámcovým vzdělávacím programům a obsahu i podobě dějepisného vzdělávání obou zemí.

Ze srovnání je patrné, že dějepisný vzdělávací obsah České republiky se zabývá zejména utvářením historického vědomí žáků, ale Spolková země Berlín rozšiřuje cíl vzdělávání o porozumění a zamyšlení nad rasovou a genderovou nerovností, která byla, je a bude aktuálním tématem ve spojitosti s historií a kompetence, které má dějepis rozvíjet, jsou si v obou zemích velmi podobné.

V následující části diplomové práce jsem popisoval důležité historické milníky druhé světové války, hlavní příčiny a události od jejího vypuknutí až po její konec v Evropě.

V praktické části diplomové práce jsem analyzoval tři konkrétní české a německé učebnice dějepisu, které jsem zkoumal z hlediska obsahové, strukturální a grafické stránky.

V diplomové práci jsem se zaměřil na dva hlavní cíle: *Srovnání výuky dějepisu obecně a výuky tématu Druhá světová válka v České republice a ve Spolkové zemi Berlín (Brandenburg), včetně hodinové dotace, věku žáků, ve kterém se tématu věnují, odborným kompetencím a Výzkum českých a německých učebnic pro základní školy a nižší stupeň gymnázií, které se věnují tématu Druhé světové války.*

Ve svém výzkumu jsem využíval metody komparativní a metody analyticko-syntetické. Pomocí tabulek jsem mohl zjistit a porovnat rozsah učiva, ikonický text, úkoly a shrnutí ve 13 vybraných kapitolách českých a německých učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupeň gymnázií.

Při porovnání ŠVP České republiky a ŠVP Spolkové země Berlín (Brandenburg) jsem dospěl k závěru, že tématu druhé světové války je ve školách Spolkové země Berlín (Brandenburg) poskytována větší hodinová dotace.

Domnívám se, že větší rozsah vyučovacích hodin ve Spolkové zemi Berlín je dán tím, že se tomuto tématu chtějí pečlivě věnovat proto, aby se podobné události již neopakovaly, aby si žáci z tohoto válečného konfliktu vzali ponaučení a vytvořili si vlastní názor na historii svého

národa ve spojitosti s druhou světovou válkou a jejími následky. Domnívám se, že rozdíl v hodinové dotaci přesto není podstatný, protože na některých školách v České republice je tomuto tématu věnováno hodin více.

V České republice není možné stanovit, v jakém ročníku druhého stupně ZŠ či nižšího stupně gymnázia je téma druhé světové války učeno. RVP ZV ČR totiž nerozděluje učivo dějepisu do jednotlivých ročníků, a je tedy na samotné základní škole nebo nižším stupni gymnázia, aby ve svém ŠVP vytvořily přesně pokyny pro rozdělení učiva i to, v jakém nebo jakých ročnících bude téma druhé světové války vyučováno. RVP BuB učivo do ročníků rozděluje a téma druhé světové války je dle něho učeno v 9. a 10. ročníku.

Na základě srovnání tematických plánů obou zemí lze nalézt shodné i mírně odlišné rysy. V obou zemích je věnována pozornost průběhu druhé světové války a jejím následkům. V německém tematickém plánu je kladen důraz na pochopení nacionálního socialismu a jeho vlivu na život Německa v této době. V českém tematickém plánu je kladen důraz na dějiny protektorátu a odboj proti nacismu.

Je tedy patrné, že obsah vzdělávacího oboru dějepis se v České republice zabývá zejména utvářením historického vědomí žáků. Spolková země Berlín si jako další cíl dějepisného vzdělávání stanovuje rozvoj porozumění a zamyšlení nad rasovou a genderovou nerovností, která byla, je a bude aktuálním tématem ve spojitosti s historií.

Z mého výzkumu vyplývá, že kompetence, které má dějepis rozvíjet, jsou si v obou zemích velmi podobné.

Struktura českých a německých učebnic je v zásadě shodná, liší se jen v drobných detailech.

Zajímavé je, že dvě ze tří českých učebnic mají také verzi pro interaktivní výuku, což umožňuje pomocí počítačové technologie prohloubení, shrnutí a získání nových poznatků učiva a skýtá větší možnost zapojení žáků do výuky. Německé učebnice dějepisu verzi pro interaktivní výuku nenabízejí.

Vzhledem k rozsahu učiva vyplývá, že německé učebnice dějepisu mají celkově větší rozsah učiva týkajícího se 13 témat druhé světové války než české učebnice dějepisu. Za zmínku stojí fakt, že německá učebnice ANNO 9 neobsahuje například téma Boje v Tichomoří. Je možné, že toto téma bude připomenuto nebo zahrnuto učitelem k jinému podobnému tématu ústní formou během výuky. V ostatních učebnicích toto téma není opomíjeno.

Ve svém závěru, který se týká ikonického textu zkoumaných českých a německých učebnic dějepisu, souhlasím s názory autorek Dagmar Hudecové a Denisy Labischové, které potvrzují výhodu ukázek historických pramenů a fotografií týkajících se daného učiva, neboť

pro žáky jsou zajímavé, autentické, bezprostřední a zvyšují jejich motivaci odpovídat na otázky a řešit doplňující úkoly.²⁸⁷ Je třeba brát tyto prameny či historické dokumenty tak, že musí být zjednodušeny dle souladu s didaktickými zásadami. Dá se říct, že všechny analyzované učebnice obsahují dle mého názoru pestrý výběr ikonického textu, který žákovi pomůže lépe se orientovat v tématu druhé světové války.

Z výzkumu vyplývá, že nejvíce shrnutí obsahuje česká učebnice dějepisu FRAUS a německá učebnice ANNO 9. Je nutné uvážit, zda není tolik tipů, otázek a úkolů na úkor žáka, zda nebude „přesycen“ informacemi nebo zdali je výhodou mít v učebním aparátu učebnice tolik otázek k zopakování probírané látky či nikoliv.

Poslání orientačního aparátu nejlépe naplňují učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA a z německých učebnic ANNO 9.

Dle porovnání českých a německých učebnic dějepisu společně s rámcovými vzdělávacími programy, vybranými školními vzdělávacími programy a tematickými plány lze říci, že odpovídají cílům, klíčovým kompetencím a výstupům určeným ke správné výuce dějepisného tématu Druhá světová válka.

Z celkového součtu výsledků z analyzovaných částí – rozsah učiva, ikonický text a shrnutí jsem došel k závěru, že největší rozsah těchto tří analyzovaných částí má česká učebnice dějepisu FRAUS a dvě německé učebnice dějepisu ANNO 9 a Geschichte plus.

Z mého pohledu je česká učebnice dějepisu FRAUS přehledně zpracovaná, co se týče rozsahu učiva, velkého množství ikonického textu a rovněž shrnutí, otázek a úkolů. Obsahuje všechna mnou analyzovaná témata druhé světové války, které doprovází vždy na konci kapitoly otázky a úkoly pro žáky. Jednotlivá témata jsou vždy doplněna o historické dobové fotografie, které poskytují žákovi bližší pohled na zkoumané téma druhé světové války. Učebnice splňuje dle mého názoru očekávané výstupy RVP ZV a rozvíjí klíčové kompetence. Avšak každá učebnice dějepisu má svá pro i proti. I když učebnice dějepisu FRAUS poskytuje žákovi nepřehledné množství ikonického textu, otázek, úkolů a shrnutí, může to být na úkor žáka, neboť se může snadno v tématu ztratit, může být zahlcený otázkami nebo různými tipy. Dle mého názoru by zde snížení počtu fotografií a dalších obrázků neškodilo, naopak by usnadnilo žákům orientaci v textu.

Německé učebnice dějepisu ANNO 9 a Geschichte plus mají dle výsledků shodné celkové množství rozsahu učiva, ikonického textu, shrnutí a otázek (viz Příloha č. 2). Dle mého názoru jsou obě učebnice téměř identické v porovnání ikonického textu, neboť se v některých

---

²⁸⁷ HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: FFOU, 2008, s. 47.

tématech druhé světové války shodují, například užití podobných map, které zobrazují Evropu v určitých letech druhé světové války. Obě učebnice jistě splňují očekávané výstupy a klíčové kompetence RVP BuB. Po stránce ikonického textu, shrnutí a otázek je dle mého názoru všeho přiměřeně a dostatek, ale určitě bych navrhl, aby text byl rozložený do několika odstavců, podobně jako u českých učebnic. Německé učebnice dějepisu mají text souvisle v jednom sloupci a zřídka mají odstavce pro lepší přehlednost viz Geschichte plus.

Zpracování této diplomové práce mi přineslo seznámení s obsahem, cíli i konkrétní podobou výuky dějepisu v České republice. Měl jsem možnost nahlédnout do učebního aparátu českých a německých učebnic dějepisu, kde jsem mohl zjistit rozdíly v rozsahu učiva nebo ikonickém textu, který žáky vždy nejvíce zaujme.

Celková úroveň porovnávaných českých a německých učebnic dějepisu je dle mého názoru velmi dobrá. Obsahují širokou škálu zajímavého ikonického textu, mnoho inspirativních otázek, ale také tipů spojených s vyhledáváním na internetu, který je dnes nedílnou součástí každodenní výuky nejen dějepisu. V německých učebnicích se mi nejvíce líbilo to, že prezentovaly také dobové historické plakáty nebo dokonce plán, co dělat, když se blížily spojenecké nálety na Německo. V českých učebnicích dějepisu mi nejvíce vyhovoval text, který nebyl jednolitý, ale odsazen několika odstavci pro lepší orientaci žáka.

Pokud bych měl vybrat nejvhodnější českou a německou učebnici dějepisu, já osobně bych si pro výuku zvolil českou učebnici NOVÁ ŠKOLA a německou učebnici ANNO 9.

Česká učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA působí na první pohled přehledně, její text není nahuštěný ani přesycený ikonickým textem. Otázky, úkoly a shrnutí se snaží nezahltit žáka přílišnými informacemi, které by mohly zapříčinit jeho špatnou orientaci v učebnici. Pomocí použitých symbolů se může žák ještě lépe orientovat v tématu druhé světové války a rovněž spojit toto téma s jinými předměty. Další výhodou je to, že učebnice dějepisu NOVÁ ŠKOLA disponuje elektronickou verzí, která je vhodná nejen pro interaktivní výuku, ale i pro samostatné studium doma, kde žák může najít ještě více zajímavých fotografií či tipů ohledně tohoto nejčastěji probíraného tématu dějin 20. století.

Rovněž německá učebnice dějepisu ANNO 9 dle mého názoru patří mezi učebnice, které svým aparátem umožňují žákovi získat snadněji přehled o tématu druhé světové války. Nejvíce mne zaujaly historické ilustrace z doby druhé světové války, mezi nimiž byly i karikatury či dobové plakáty. I když je text místy jednotvárný a není rozdělen odstavci pro přehlednost, jako je tomu u české učebnice NOVÁ ŠKOLA, jsou jeho části pro lepší orientaci v textu označeny čísly. V textu lze nalézt zajímavosti např. v podobě plamenné řeči Josepha Goebbelse při vyhlášení „totální války“, kterou mají poté žáci následně rozebrat a napsat, co si

o něm myslí. Učebnice bohužel neposkytuje možnost interaktivní výuky, ale poskytuje tipy pro rozšíření výuky díky internetovým odkazům.

Dle mého názoru by se v učebnicích měla celkově zlepšit orientace v textu, aby text nebyl příliš hutný pro žáka. Co se týče ikonického textu, bylo by vhodné do českých učebnic častěji zařadit například karikatury, dobové plakáty z druhé světové války a lépe přiblížit život obyčejných lidí během druhé světové války. V otázkách a shrnutích bych více zapojoval žáky, aby informace vyhledávali a pracovali s osvědčenou literaturou a kvalitními webovými stránkami, které by poskytovaly širší rozhled o pojetí dějin národních a světových během druhé světové války. Rovněž bych doporučil, aby učebnice měly možnost více užívat interaktivní výuky, avšak společně s odbornou literaturou viz výše.

Závěrem bych chtěl podotknout, že celkově učebnice mají tu správnou funkci jen tehdy, když s ní bude dobře zacházet sám pedagog a naučí děti správně se v učebnici orientovat, využívat tipů a otázek k lepšímu pochopení a prohloubení probírané látky.

7 Seznam použité literatury

Učebnice

Literatura české učebnice:

1. ČAPKA, František. *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny*. NOVÁ ŠKOLA, s.r.o., 2014.
2. PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Markéta. *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Nakladatelství FRAUS, 2011.
3. VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny*. Praha, SPN – pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016.

Literatura německé učebnice:

1. BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: Westermann, 2012.
2. BRÜCKENR, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007.
3. FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007.

Literatura

BEEVOR, Antony, COOPER, Artemis. *Paříž po osvobození 1944-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2004.

BEEVOR, Antony. *DEN D. Bitva o Normandii*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009.

BEEVOR, Antony. *Spisovatel ve válce, Vasilij Grossmann s Rudou armádou 1941-1945*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 2005.

BEEVOR, Antony. *Stalingrad. Osudné obklíčení*. Praha-Plzeň: Beta-Dobrovský, 1998.

BEEVOR, Antony. *Španělská občanská válka*. Beta Dobrovský, 2004.

BEEVOR, Antony. *1945 – PÁD BERLÍNA*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s.r.o. a Jiří Ševčík, 2004.

BENEŠ, Zdeněk, GRACOVÁ, Blažena, PRŮCHA, Jan. *Sondy a analýzy: učebnice dějepisu – teorie a multikulturní aspekty edukačního média*. Praha: Tauris. Ústav pro informace a vzdělávání, 2009.

BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny 20. století jako didaktická i metodická výzva*. In: Zdeněk Beneš (ed.): *Historie a škola IV. Dějepis a mezipředmětové vztahy. Terminologie oborových didaktik*. Praha, 2008.

BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013.

BOWER, MICHAEL J. F. *Bitva o Británii – Boj o přežití*. Praha: NAŠE VOJSKO, 2013.

- BREITMAN, Richard. *Architekt "konečného řešení"*. Praha: Argo, 2004.
- BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999.
- BŘEČKA, Jan. *Od invaze k Ardenám*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994.
- ČAPEK, Vratislav a kol. *Didaktika dějepisu II*. Praha: SPN, 1987.
- DOMARUS, Max. *HITLER Speeches and Proclamations 1932-1945, The Chronicle of a Dictatorship*. USA. BOLCHAZY-CARDUCCI PUBLISHERS, 1990.
- GALBRAITH, John Kenneth. *The Great Crash 1929*. 2nd ed. London: Penguin, 1992.
- HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000.
- HRBEK, Jaroslav. *Arnhem 1944. NAŠE VOJSKO*, s.r.o., 2016.
- HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000.
- HUBÁČEK, Miloš. *Ofenziva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000.
- HUDECOVÁ, Dagmar, LABISCHOVÁ, Denisa. *Nebojme se výuky moderních dějin*. Praha: Albra, 2009.
- HUDECOVÁ, Dagmar. LABISCHOVÁ, Denisa. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. Ostrava: FFOU, 2008.
- HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu*. Praha: Albra, 2007.
- CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.
- JANOVSKÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- JÍLEK, Tomáš a kol. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu I*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998.
- JÍLEK, Tomáš a kol. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*. Plzeň: Vydavatelství ZČU, 1997.
- JULÍNEK, Stanislav. *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- KNECHT, Petr, JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*, Brno, 2008.
- KOHOUT, Pavel. *Finance po krizi: důsledky hospodářské krize a co bude dál*. Praha: Grada Publishing, 2009.
- KRATOCHVÍL, Viliam. *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov. K transformácií vzťahu historie a školského dějepisu*. Bratislava, 2004.
- LEPIL, Oldřich. *Teorie a praxe tvorby výukových materiálů*. Olomouc, 2010.
- MAŇÁK, Josef. *Výukové metody*, Praha: Paido, 2003.

MICHAJLOVIČ ŽUKOV, Jevgenij. *Druhá světová válka: Stručné dějiny*. Praha: Svoboda, 1985.

MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001.

PAXTON, Robert O. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno, 1998.

PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*, Praha, 1998.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2009.

STRADLING, Robert. *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Praha, 2003.

Vševojsková operační a taktická terminologie: 1. díl - Vojenská věda, operační umění a všeobecná taktika. Názvoslovná norma, Ministerstvo národní obrany, Praha 1983.

WISTRICH, S., Robert. *Hitler a holocaust. Okolnosti a příčiny holocaustu*. Praha: Nakladatelství Slovart, s.r.o., 2008.

Internetové zdroje

Edvard Beneš. Azcitaty [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://azcitaty.cz/citaty-o-miru-a-valce/2/>

Entmilitarisierte Zone. Wikipedia.de [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Entmilitarisierte_Zone

Holocaust Encyclopedia, Antisemitism [online]. [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/antisemitism>

Interaktivní výuka FRAUS [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://www.fraus.cz/cs/nezavisle-stranky/i-ucebnice>

Interaktivní výuka NOVÁ ŠKOLA [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://www.nns.cz/blog/miuc-plus/>

MŠMT 2017 [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2013/07/msmt-vydava-aktualizovane-doporuceni-k.html>

MŠMT 2017 [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/9594_1_1

MŠMT EU [online]. [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/doporuceni-rady-evropy-o-vyuce-dejepisu-v-evrope-21-stoleti>

PAXTON, Robert O. *Anatomie fašismu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

Pojetí dějepisu v kurikulech povinného vzdělávání vybraných evropských zemí s akcentem na dějiny 20. století (přehledová studie). VÚP, 2011. [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/pojeti-dejepisu-v-kurikulech-povinneho-vzdelavani-vybranych-evropskych-zemi-s-akcentem-na-dejiny-20-stoleti-prehledova-studie/>

Struktury systémů vzdělávání a profesní přípravy v Evropě. Praha, 2009/10, s. 18-20. [online]. MŠMT [cit. 2019-03-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/system-vzdelavani-v-cr>

Teil C Geschichte Jahrgangsstufen 7 – 10., Berlin, 2017. [online]. [cit. 2019-05-02].

Dostupné z: [https://bildungsserver.berlin-](https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf)

[brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche Fassung/Teil C Geschichte 2015 11 10 WEB.pdf](https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf)

The last European war, 1939–41 Poland and the northern war. Britannica [online]. [cit.

2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/World-War-II/The-war-in-Europe-1939-41#ref53536>

WALTEROVÁ, Eliška. Struktura vzdělávacího systému v Německu. [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

8 Seznam příloh

Příloha č. 1 – *Tabulky výsledků analýzy: české učebnice dějepisu*

Příloha č. 2 – *Tabulky výsledků analýzy: německé učebnice dějepisu*

Příloha č. 3 – *Dějepis 9 učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia FRAUS*

Příloha č. 4 – *Dějepis pro základní školy – Nejnovější dějiny SPN*

Příloha č. 5 – *Dějepis 9 – Novověk, moderní dějiny NOVÁ ŠKOLA*

Příloha č. 6 – *ANNO 9*

Příloha č. 7 – *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*

Příloha č. 8 – *Geschichte plus*

České učebnice dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)													
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska	4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
FRAUS	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	3	16
SPN	2	2	2	1	1	2	2	1	2	2	2	1	2	22
NOVÁ ŠKOLA	1	2	1	1	1	2	1	1	1	1	0	1	1	14

Zdroj: vlastní výzkum

České učebnice dějepisu	Ikonický text														
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska		4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
FRAUS	1	5	0	3	7	5	2	5	1	0	2	6	13	50	
SPN	2	4	3	4	2	0	1	1	1	0	1	1	5	25	
NOVÁ ŠKOLA	2	4	0	1	1	2	1	1	1	2	0	2	3	20	

Zdroj: vlastní výzkum

České učebnice dějepisu	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)														
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska		4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
FRAUS	3	7	1	5	7	5	3	5	1	2	6	6	27	78	
SPN	3	8	5	4	3	10	2	3	1	3	3	1	8	54	
NOVÁ ŠKOLA	3	6	1	2	4	8	3	2	1	4	0	9	5	48	

Zdroj: vlastní výzkum

České učebnice dějepisu	Rozsah učiva	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní	CELKOVĚ VÝSLEDKY
FRAUS	16	50	78	144
SPN	22	25	54	101
NOVÁ ŠKOLA	14	20	48	82
Celkem	52	95	180	

Zdroj: vlastní výzkum

Německé učebnice dějepisu	Rozsah učiva (počet stran)													
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska	4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
ANNO 9	4	2	1	3	1	1	1	1	2	0	2	1	2	21
Das waren Zeiten 4	4	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	2	18
Geschichte plus	3	2	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1	3	21

Zdroj: vlastní výzkum

Německé učebnice dějepisu	Ikonický text													
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska	4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
ANNO 9	4	1	1	5	0	1	2	1	3	0	2	1	2	23
Das waren Zeiten 4	6	3	1	2	0	1	1	2	0	0	3	0	3	22
Geschichte plus	5	2	0	1	2	2	0	0	2	4	2	0	6	26

Zdroj: vlastní výzkum

Německé učebnice dějepisu	Úkoly, shrnutí a ostatní (počet)													
Zkoumané historické události	1. První příčiny	2. Přepadení Polska	3. Obsazení Dánska Norska	4. Útok na Benelux	5. Bitva o Británii	6. Přepadení SSSR	7. Vstup USA do války	8. Bitva o Stalingrad	9. Porážky v SSSR	10. Boje v Tichomoří	11. Bombardování Německa	12. Vylodění Spojenců	13. Konec války v Evropě	VÝSLEDKY
ANNO 9	7	2	2	9	0	1	2	1	1	0	8	0	2	35
Das waren Zeiten 4	0	2	0	1	0	0	1	5	1	0	5	2	1	18
Geschichte plus	4	6	0	1	3	2	0	0	1	5	2	0	8	32

Zdroj: vlastní výzkum

Německé učebnice dějepisu	Rozsah učiva	Ikonický text	Úkoly, shrnutí a ostatní	CELKOVĚ VÝSLEDKY
ANNO 9	21	23	35	79
Das waren Zeiten 4	18	22	18	58
Geschichte plus	21	26	32	79
Celkem	60	71	85	

Zdroj: vlastní výzkum

